

CSALÁDI REGÉNYTÁR

UTAK AZ
ÉLETBEN

○○○○○ IRTA ○○○○○

○ CYPRIÁN ○

A Szent-István-Társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesíti a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indít, mely a maga nemében egyedül álló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi beccsel bírnak, de egyszerűen tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, a melyek sem hitüket, sem erkölceiket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejlessze.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos angolvászonkötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. sz.), valamint minden fővárosi és vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár”-ból

megjelentek:

I. és II. kötet.

Germaine eszménye. Regény. Irta *Montal Mária*. Fordította *Szentannai*. — **D'Arbout ezredes három párba.** Elbeszélés. Irta *Beugny d'Hagerne*. Fordította *dr. Rada I.*

III. kötet.

Utak az életben. Elbeszélések. Irta *Cyprián*.

IV. kötet.

Filemon ezredes. Elbeszélés. Irta *C. De Lamiraudie*. Fordította *A. Vilma*. — **Hol a boldogság?** Elbeszélés. Irta *Minna Canth*. Finnből fordította *Bán A.*

V. és VI. kötet.

Eszter. Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen. Irta *X. . . grófnő*.

VII. és VIII. kötet.

Éliane. Regény. Irta *Graven Ágostné*. Fordította *dr. Rada I.*

IX. kötet.

Rajzok a kuruczvilágból. Irta *Kincs István*.

X., XI. és XII. kötet.

A vértanú szelleme. Történeti regény. Irta *Filó Károly*.

XIII. kötet.

Úgy a mint volt. Elbeszélések. Irta *Büttner Julia*.

XIV. kötet.

A Mária-kép. Elbeszélés. Irta *Buol M.* Ford. *Sziklay János*.

XV. kötet.

Anyaföldön. Elbeszélések. Irta *Andor József (Cyprián)*.

XVI. és XVII. kötet.

Don Luis Coloma elbeszélései. Spanyol eredeti után fordította *Jándi Bernárdin*.

XVIII. kötet.

A kékruhás asszony. Irta *Csapodi Istvánné*. — **Psyche lámpája.** Elbeszélés. Irta *Léon de Tinséau*. Fordította *A. V.*

XIX. kötet.

Hrícz és az úrfi. Elbeszélés. Irta *dr. Franko Iván*. Fordította *Zsátkovics Kálmán*.

XX., XXI., XXII. és XXIII. köt.

A leánymamák fia. Víg regény. Irta *Kincs István*.

XXIV. és XXV. kötet.

A hiábavaló gazdagság. Irta *Jeanne Mairét*. Francia eredetiből fordította *dr. Rada István*. — **Az utolsó betét.** Elbeszélés. Irta *Mrs. Bartle Teeling*. Angolból ford. *G. M.*

XXVI. kötet.

Falusi történetek. Elbeszélések. Irta *Vértesy Gyula*.

XXVII. kötet.

Az ezer tó országából. Finn elbeszélések. Finn eredetiből fordította *Bán Aladár*.

XXVIII. és XXIX. kötet.

Budai históriák. Irta: *Tarczai György*.

CSALÁDI REGÉNYTÁR.

Utak az életben

Elbeszélések

Irta

CYPRIAN

Budapest

A Szent-István-Társulat kiadása

(VIII., Szentkirályi-utca 28.)

Stephaneum, a Szent-István-Társulat nyomdája.
Budapest, VIII , Szentkirályi-utca 28a.

I.

PÁRBAJ UTÁN.

I.

A lövés dőreje visszhangot vert az egész kis városban. Nem hallotta ugyan senki, az erdő mély-séges sűrűjében dördült el, a fák kopaszodó ágai alatt; néhány lomha varju röppent föl a tölgyek koronájáról s éktelen károgással keringtek a fekete ruhás kis csoport fölött.

Bánfalvy, az elegáns képviselő, Zarándvármegye becsületbiróságának mindenkori elnöke, ki előbb cigarettával szájában és igen közömbösen mosolyogva mérte ki a husz lépés távolságot, idegesen összerezzenve ragadta meg a győztes ellenfél karját. Egy tejképű német főhadnagy a helybeli huszárezredből sápadtan meredt a szemközti hatalmas tölgyfa felé, míg Góliáthy, a győztes, mintha morfinista álomból ébredne, zihálva és zavaros tekintettel dobta el füstölgő pisztolyát.

— Mi történt? — kérdezte rekedt suttogással.

Bánfalvy kedvetlenül dünnyögte:

— Butaság. Ugy látom, talált!

— Talált? És ti itt vagytok?

Húsz lépéssel odább négyen sűrögtek-forogtak. Hangfoszlányokat hajtott feléjük a szél, töredezett, fojtott hangokat, melyek mégis keresztülharsogták az őszi szél sivítását, a sárguló levelek bánatos zörgését, a varjuk károgását és mindent, a mi az életet hirdette a haldokló természetben. Góliáthy legalább mindent hallott. «Még él» — mondá egy valaki. — «Vége mindjárt» — suttogá más valaki és e pár szóból a halál rettenetes képe alakult ki lelke előtt. A képviselő még mindig karját szorította — ellökte magától és csaknem futott a süpedő levélrétegen keresztül áldozata felé. A főhadnagy, sipkáját mélyen szemére huzva, követte; Bánfalvy pedig karját keresztbefonva erőltetett nyugalommal nézte a közeledő tél lomha szárnyasait. Roncsolt idegű ember volt, s a vér látása néhány éjszakájának nyugalmaiba került volna.

Az áldozat feje a kocsiról hozott pokróczokon nyugodott. A két orvos a vérzés elállításán fáradozva szétnyitotta mellén az inget, de a kis seben keresztül már alig szivárgott a vér. Kisvárosi egyszerű ember volt mindakettő, tekintetük inkább kétségbeesett, mint komoly; mintha nagyobb kedvük volna siratni az elvesztett barátot, mint hiú küzdelemre kelni a kérlelhetetlen, hideg végzettel. A két segéd a műszereket tartotta, de szemük

mohón leste az áldozat arcizmainak vonaglását. Góliáthy úgy rontott közéjük, mint a fergeteg. A két nyárspolgár érintésétől összeborzadva hátrált, míg Góliáthy durván rázta meg az öregebbik doktor vállát.

— Meghalt? — kérdé heves, de rekedt, élevesztett hangon.

— Még nem — hangzott a szomorú felelet — de nem sokáig kell várnia, nagyságos uram. Pár pillanat és becsülete oly hófehér lesz, mint ez a vatta, mielőtt a vér foltot ejtett volna rajta.

Az öregúr szemrehányó hangja zokogásba fúlt. A haldokló, talán ellenfele közellétét megérezve, talán a merev, kétségbeesett tekintet hatása alatt, fölnyitotta szemét. Hiú kísérletet tett, hogy föl-emelkedhessék, de visszahanyatlott és fehér ajka szélén kis vércsöpp jelent meg. Most látszott, a visszatérő élet e kétes fényében, mely a szelíd, kék szemből áradt szét a sápadt arczon, most látszott, minő igénytelen, szelíd alak vérzett el az úgynevezett becsület mezején. Csak magas homloka árulta el a szellemi fensőbbiséget; vékony orra, finom metszésű ajaka és álla nőies, gyöngéd lélek-ről tanuskodott. Góliáthy letérdelt melléje és megfogta hidegülő kezét.

— Egy szót, uram — suttogta könyörögve — egyetlen szót.

A sebesült ajkáról töredezett szavak hangzottak el.

— Vétettem — ön — ellen?

— Nem, jó uram — nem!

— Meg—sér—tettem?

— Én önt, uram! — Oh bocsásson meg!

A sebesült szeme fáradtan futott keresztül a szomorú társaságon.

— Akkor hát — nyöszörögte — miért?

Hogy miért? Ez volt a halál kérdése. A számadásra hívó örök kérdés, a tiltakozó, a vádló kérdés, mely befuródik a szívbe, hogy állandó, vészes kétségekkel dúlja föl hazug nyugalmit. Miért hal meg egy ember, miért bűnhődik; miért veszi át halandó kéz, mely éltet nem adhat, a halál osztogatását? Góliáthy, a bronzarcú, élő Apolló-szobor, a csorbítatlan hirű gavallér, a szalonok és sportterek hőse, összegörnyedve és halálsápadtan hátrált e kérdés előtt. A főhadnagy sziszegve szívta föl foga közt a levegőt; az áldozat két polgári segédje félénk remegéssel lapult meg az orvosok háta mögött, s a győztes újra, meg újra ismételte a könyörgő kérdést:

— Bocsásson meg, uram, bocsásson meg!

A haldokló hirtelen, szinte természetfölötti erővel emelkedett föl, két karját előre nyújtotta valami csodálatos, idétlen mozdulattal, kék szemében halálos rémület villant föl s hörögve kiáltotta:

— Nekem — nekem bocsásson meg az Isten!
Papot akarok.

Megsárgult kezével megragadta a Góliáthy karját s oly közel hajolt hozzá, hogy forró lehelete arczát égette:

— Mentse meg a — lelkem — mentse meg —
gyónni akarok — a gyermekeim. Ah!

Góliáthy úgy érezte, mintha hideg jégkapcsok szorítanák. Még azután sokáig, a nap fényében s az éj árnyában, az utca zajában s a magány csöndjében — még sokáig azután érezte ezt a hideg szorítást; érezte szívéen, ha boldogan kezdett dobogni; érezte torkán, ha vidám, könnyelmű szó tolult föl ajakára; érezte ébren és alva és hallotta a szavakat és látta az üvegesedő szem megtört fényű tekintetét.

— A lelkemet — zokogta alig halhatóan —
Jézusom — a tiéd! — Gyermekeim — édesem!

Góliáthy erős rázkódást érzett. A haldokló utolsó erejével magához akarta vonni, talán annak tartva, kihez utolsó sóhaja szólott — de az örök Biró elszólította a halhatlan lelket — a halandó testből. Hátrahanyatlott s a halál uralmába vette azt, a min uralkodnia adatott. Férfiak zokogtak az erdő csöndjében, az öreg doktor, ki családapa volt és kiben tudományának véges volta ébren tartotta a végtelen Jóságba vetett hitet — térdre borult és remegő kézzel vetett keresztet:

— Imádkozzunk a megboldogult lelki üdvéért.

Góliáthy úgy maradt térdelve, a főhadnagy ledobta sipkáját és meghajtott derékkal hallgatta a halk hangon mormolt imát, — míg Bánfalvy a tölgyfa derekához támaszkodva önkénytelenül lecsüggesztette fejét.

Őszi szél rázta a fák kopaszodó ágait, a gyászos ravatal fölött éhes varjúk keringtek. Egy fiatal asszony jutott gyászos özvegységre, három neveletlen gyermek nyomorba — de meg volt mentve a becsület, Góliáthy Boldizsár soha, senkitől kétségbe nem vont becsülete.

II.

A párbaj előzményei a kisvárosi kaszinó közgyűlésén játszódtak le.

Szükséges-e részleteznem az annyiszor ismétlődő jelenetet? A vita hevében — tagsági díjak fölemeléséről volt szó — Balázs Imre kissé erélyesebb hangon szállott síkra a szegényebb polgárság érdekében, melyet, mint mondá, a fölfuvalkodott arisztokrata gőg, a pénz embereinek üresfejűségével szövetkezve, társadalmi téren helota szerepre akar kárhoztatni. S meggyőződésének hevétől elragadva, a különben szelíd emberke e szövetkezés mögött némi anyagi, önző, s bizonyos urakat, kik becsület-

bíróként szerepelnek, megbélyegző célzatot is sejtetett s saját táborának zajos helyeslésétől kísérve jelentette ki, hogy e korrupt szövetkezés ellen, polgártársainak bizalmára támaszkodva, mindhalálíg küzdeni fog.

A becsületbíró-kifejezést, bár Balázs Imrének eszeágában sem volt, mindenki Góliáthyra értette, annál is inkább, mert Góliáthy a vármegye egyik leggazdagabb tőkepénzes családjából házasodott — részben szíve vonzalmát követve, részben talán azért is, hogy rozsdásodó czimerét megaranyozhassa. Bizonyos, hogy a beszédet szikrázó szemmel hallgatta végig; bizonyos, hogy Bánfalvy, a kormánypárti képviselő, a politikai téren is ellenzéki szónokot gúnyos közbeszólásokkal iparkodott zavarni s midőn a fönt ismételt rész is elhangzott, erősen megszorította barátja karját s elég hallhatóan suttopta :

— Ez neked szól! Számíthatsz reám!

És megtörtént! Góliáthy a kaszinó lépcsőjén, mint mondani szokás, tetteleg inzultálta Balázst. Nyugodt méltósággal és bámulatos hidegvérrel cselekedte. A hirhedt medvevadászt hogyan izgathatta volna egy békés, szelídképű polgár; a vér, mely arczába szökkent, a kétségbeesés vad fölvilanása a kék szemben, gyöngye, sovány alakjának hátratántorodása — gúnyosan vágta arczába a kez-

tyűjét, hidegen sziszegte fogai közt: arcátlan pimasz! Aztán Bánfalvy karjába kapaszkodva, mintha mi sem történt volna, cigarettázva hagyta oda a helyiséget, mely a nagy Széchenyi álmaiban a társadalmi osztályok összeolvasztására volt hivatva.

Mint terjedt szét villámgyorsan a botrány híre a városban! «Zaránd és Vidéke» hasábos cikkeket közölt; szerkesztője bőbeszédű sürgönyöket fogalmazott a fővárosi lapok számára és titokban azon jelentős szerepről álmodozott, melyet számára e kétségtelenül szenzációs eset juttat. A város ifjúsága lázas hévvel tárgyalta a párbaj esélyeit, a tartalékos tisztek komoly képpel vitatták meg a föltételeket és hirtelen nagy tekintélyre jutottak a hölgyek és a hadmentességi adót fizető férfiak előtt. A Balázs Imrét barátai kísérték haza s a városi ügyész igen mulatságos esetekkel iparkodott fölvitani a szomorú és leverт társaságot, melyben golyónélküli pisztolyok vagy az átlukasztott cilinderek képezte a komikus elemet. A polgármester leereszkedően veregette meg alantasa vállát és ama polgári erények védőjének jelentette ki, melyek tudvalevőleg minden államnak támaszai és talpkövei.

— Meg fogsz verekedni, öcsém — mondta oly hangon, akár egy parti tarokra szólítaná föl —

és a következő választáson árvaszéki ülnökké tesszünk.

— Gyerekjáték! — bólintgatott a főjegyző — egy golyó a levegőbe s a kaszinó titkárságánál minden golyó reád esik.

— Omne tulit punctum — fűzte tovább e szellemes szójátékot a tiszti ügyész és e jámbor urak igen csodálkoztak, hogy Balázs Imrének még mindig ég az arcza és hogy olykor-olykor egész teste idegesen rezzen össze.

— Nem tudom, mit mondhattam — suttogta izgatottan — nem emlékszem. Én, én nem akartam sérteni. Tisztelem Góliáthyt, szereti családját.

«Zaránd és Vidéké»-nek szerkesztője, nyurga, sápadt ur, fölsziszszent:

— Talán bizony te akarsz bocsánatot kérni? Te nem érzed a sértést? Benned a polgárságot és, és — tette hozzá a polgármesterre pillantva — és a hivatalnoki kart ütötték, sértették meg.

— Jól beszél a skribler! — hagyta helyben a polgármester — utolsó hivatalnokomtól is megkivánom a feddhetetlen jellemet.

— Ez elv, ez férfias elv! — mondta a szerkesztő mélyen meghajolva — ki becsületeért nem száll sikra, a közérdeknek sem lehet védelmezője.

— Suum cuique! — fűzte tovább a szót a tiszti ügyész. — Én nem félttem Balázst, nem én,

akármilyen legyek, ha félttem. A megalázkodással családja jövőjét tenné kockára, de erről szó se lehet. Ugy-e Balázs, erről szó se lehet.

— És ha meghalok?

A többiek egy pillanatra elhallgattak, de a szerkesztő, ki féltette a régóta áhitozott szenzációt, harsányan kaczagott föl.

— Ugyan ki hal meg manapság párbajban. Egy karczolás a legrosszabb esetben, vagy légynélküli pisztolyok — ugyan lehet-e célba találni légynélküli pisztollyal? Ne légy gyáva, Zarándvármegye sohasem volt a gyávák hazája.

A jól táplált városatyák önérzetesen emelték föl fejüket és mindnyájan helyeslőleg bólintottak e hizelgő kijelentésre. Balázs Imre arcára szorította kezét, mintha a meggyalázó sértés nyomát akarná eltakarni s midőn befordultak az utcára, a honnan meglátszott kicsiny, sárgára meszelt házacska, hirtelen megállt és sápadtan, könnyörögve nézett barátaira.

— A feleségemet kimélijétek. Semmit se tudjon meg!

A szerkesztő előzékenyen rázta meg kezét.

— A lapot se fogom expedíaltatni.

— Köszönöm, de senki se jöjjön hozzám. Az asszonyokat is tartsátok vissza. Igérjétek meg!

Mindnyájan, kivétel nélkül megigérték. A polgármester elismerőleg jegyezte meg:

— Értelek, öcsém. Csak bátorság.

— Justum ac tenacem propositi virum — citálta a deákos tisztí ügyész és barátságos kézszorításokkal váltak meg a közelgő párbaj szomorú hősétől.

És így tovább! Minden úgy történt, a mint történni szokott. Senki, de senki nem ejtett tiltakozó szót, a divatos láz magával ragadta a kisváros apraját-nagyját; fölfrissítette fülledt, unalmas légkörét, egyként érdekes anyagot nyújtott a kaszinóban kártyázó urak, vagy a szalonokban kávézó úrhölgyek beszélgetésének. A «Zaránd és Vidéke» izzó cikkekkel hevítette és lázította a nyárspolgáriás gondolkozást s a hanyatló század legmagasztosabb vívmányaként emelte ki a jelen esetet, hol a párbaj, mint alapjában arisztokratikus intézmény, a demokrácia szent ügyét van hivatva megvédelmezni. Senki, de senki nem látta az éktelen hazugságot; senki, de senki nem fődözte föl a röpködő frázisok ürességét; senki, de senki nem rettent vissza a Gondviselés kihívásától. Nem az igazság keresése, nem is a sértés megtorlása, nem is a polgári erények védelme volt a lázító elem, hanem a divat szédítő mámora, mely mindenkor magával ragadja a kis lelkeket, hogy sütkérezzenek vakító fényében és tudatlanságuk, hitetlenségük, vagy még inkább a korlátolt naivság megtalálhassa benne igazolását. Kinek jutott itt eszébe a család, melynek föntartója

átveszi az örök Bíró szerepét; kinek a családfő, ki apró gyermekei közt játszadozva, ártatlan csevegésüket hallgatva, felesége tiszta homlokát csókkal illetve, a halál rettenetes képét látja maga előtt, a sötét árnyékot, mely közéjük furakodik, miközben lelke mélyén aggódó, intő hangok keletkeznek, szigorú fenyegetéssé erősödve, vallásos hitének megmaradt foszlányai összeszövődnek az egyedül élő igazsággá, hogy bűnt követ el, ha győz, bűnt, ha legyőzetik, mivelhogy az isteni igazságszolgáltatás alól vonja ki magát. mivelhogy örök törvényeket szeg meg emberi gőg és hiúság alkotta előítéletért. Kinek, ugyan kinek jutott eszébe a kísértő rémekkel telt éjszaka, mely megelőzte a párbaj hajnalát, a mérhetlen csöndben gyermekeinek és feleségének szabályos pihegését hallotta csupán, az éji mécs kétes világánál édes, gyöngéd arcukat látta, a nyugalmat, a békét, a boldogságot, melyet nemsokára — mily lassan múlnak a perczek és mégis mily gyorsan közeleg a hajnal — pisztolydördülés fog föl-zavarni.

Nem, mindez senkinek nem jutott eszébe. Hideg, szívós karjaival átölelte, lenyűgözte, leszorította jobb érzéseit a társadalom. Elhallgattatta az intő szavakat, kigúnyolta, kibebíttette vallásos aggodalmait, vészes probléma elé állította, melynek mindkét szélén családjának jóléte ingadozott. Így vagy úgy, a való-

színűség csalóka kifestése meggyöngítette, elkábitotta. Ha nem vív, elveszti állását: ez bizonyos; ha szembe néz a pisztoly csövével, talán bevégződik pályafutása e földön; ha nem végződik: előre lép, jobb, kényelmesebb, jövedelmezőbb állásba jut. Valóban, az emberi hiúság a halál küszöbén is kaczerkodik az önzéssel. A hivatalsszolgák nagyobb tisztelettel köszöntötték, a hajduk komoly képpel szalutáltak; érezte, minő tekintélyes nimbusz veszi körül és bár ezernyi kétséges indulat zajgott, forrongott lelkében, emelt fővel jelent meg az utcán, nyugodtan tárgyalt segédeivel. Mint a tiszti ügyész mondá: oly igaz férfinak mutatta magát, a minőt senki sem nézett volna ki szelíd szeméből. Csak otthon, épen csak otthon — és sehol másutt — rohanta meg a kétség, hogy aljas, képmutató szerepet játszik, hogy bátorsága csak álarcz, mely voltaképen szégyenletes gyávaságot takar. Hisz tudja, hogy bűnt készül elkövetni s ez volna igaz bátorság, a becsületes férfi méltó büszkesége? Vajjon a tisztelelkű embert megsértheti-e a léha? Érezte-e szive mélyén is az ütést, mely arcát érte? Egy pillanatra igen — hisz testből, lélekből alkotott ember ő is — az ősi ösztön föllázadt benne is, de a zavargó hullámok elsimultak s megértve ellenfele föllobbanásának okát, saját hibájának tudata is fölébredt és ennek a tudásnak a fényénél másként

látott, másként érzett és másként gondolkozott. Hírlapi cikkekből szedett frázisokkal megsértett egy különben becsületes férfit, a férfi durva megtorlást vett érte, de nem látott sehol foltot lelkiismeretén, a társadalom ítéletén kívül, mely ép annyira hazug és erőszakos, mint a társadalom, mely megalkotta. Nem becsületeért száll sikra tehát, hanem a társadalomért; nem a sértés bélyegétől akar szabadulni, hanem a társadalométól, nem önmaga előtt akar tisztán állani, hanem a társadalom előtt. És bátorsága? Nem retteg-e a következő pillanattól? nem fut-e keresztül minden tagján a hideg, ha gyámol-talan családjára gondol, hidegvére, nyugalma, büszkesége? bátorság-e tehát, igaz valóság-e, vagy csak a társadalom elvakítására magára öltött, nagyon is átlátszó ruha? Kérdezzünk meg minden párbajhóst és egyazon feleletet kapjuk. Hazudozás szembe-állítva a nagy tömeg hazudozásával; álarcz szembe a nagyképűséggel és mindenekfölött és főként egyéni gyávaság szemközt az általános gyávasággal. Mert gyáva a társadalom, hogy lehányja magáról a hazugságból kovácsolt bilincseket s gyáva az egyén, hogy szembeszálljon a társadalommal. Miért? Mert eldobva magától a hit egyedüli biztos igazságát, nincs mihez támaszkodnia sem az egyénnek, sem a tömegnek; nincs honnan erőt merítenie s mivel önhiúságunk gyöngeségünket mindenkor palástolni

törekszik, a bátorság fényes vértetébe öltözködünk, elkápráztatva magunk és embertársaink szemét, megfélemedkezve arról, hogy minél erősebb a páncél és minél kihívóbb, annál inkább tanuskodik félelmünkről s annál inkább érezteti velünk testi erőnk gyarlóságát.

Ilyenforma gondolatok tolultak Balázs Imre lázas fejébe a párbajt megelőző éjszakán. Talán, ha egy férfi áll mellé a nagy tömegből — egyetlen egy — talán egyszerű igazságérzete győzedelmeskedik, de unszoló tekintetek és bátorító hangok vették körül. Az egész város belül volt az előítélet durva korlátján, félt mindenki áttörni rajta, mintha nagy veszedelem várakoznék kívül; nem egyesülhetett a minden ember lelkében élő titkos hang, mert minden ember egyazon hévvel iparkodott a hangot elfojtani. És Balázs Imre nem volt kivételes jellem, közönséges szürke napszámosként húzta az élet igáját, ismerte a divatos hazugságokat, félt erejüktől s vallásos meggyőződése csak annyira terjedt, hogy nem érte el a vallástalanság határát. Egy érzés uralkodott szívéen csupán: a családjára iránti szeretet, de ez a szeretet is csak arra volt jó, hogy egész lelki erejével iparkodják titkolni felesége előtt a kétséges jövőt.

Így történt, hogy a végzet akadály nélkül csaphatott le. Ugyanazok, kik előbb lelkes hévvel hir-

dették a párbaj szükségességét, ugyanazok, a helyi lap vezércikke nyomán, élénk megbotránkozásuknak adtak kifejezést és miután nem vették elejét, sőt elősegítették a rosszat, most fölháborodva emelték föl szavukat és megindult és elaludt újra a mozgalom a párbaj ellen való társadalmi szövetkezésre. Annyiszor ismétlődik e mozgalom és annyszor alszik el újra, hogy nincs kedvem a részletezésre. Hazug gyávaság nyilvánul ebben is és léha önámítás, mint annyi másban, mely állandó torzkép gyanánt tükrözi vissza e komoly erkölcsi alappal nem rendelkező világot. Mert mi az, ha nem torzkép, hogy jónak tartunk, hiszünk és hirdetünk valamit, mi alapján rossz és erkölcstelen, mivelhogy nincs mindig romlást okozó következése? Mi az, ha nem torzkép, hogy egy-egy haláleset fölriaszt tétlen közömbösségünkben, ha az igazság e lázas hajszolása rendesen épen csak az áldozat eltemetéséig tart, s az utolsó göröngy a fölriadó igazságérzetet is eltemeti? Adjátok vissza férjét az özvegynek, apjukat a gyermekeknek, támaszszátok föl kenyérkeresőjét a családnak, adjátok vissza az életet, melyet hazugságtok, hiú önzéstek, gyáva bátorságtok hurczolt a vérpadra, adjátok vissza és megbocsátom dicsőítő frázisaitokat ép úgy, mint a képmutatást, mely csak a súlyos felelősségtől akar szabadulni.

A polgármester «mindig mondta», a tisztí ügyész

is «mindig mondta», sőt a szerkesztő is halálos ellensége volt mindenha «a sötét középkor e barbár intézményének», mosták kezüket valamennyien és tiszteletreméltó meghatottsággal állották körül a ravatalt; a városi hajdúk teljes díszben rukkoltak ki és bamba ábrázattal tartották a fáklyákat, mely tisztesség — a polgármester véleménye szerint — nagy mértékben vigasztalhatja a gyászoló családot. Sírtak és zokogtak mégis, a fiatal asszony eszméletlenül rogyott össze a sirnál mégis — a főispán ő méltóságának részvétirata elolvasatlanul hevert az asztalon — úgy bizony, bölcs városatyák, igazuk van, együgyű, szegény asszony volt a Balázs Imre felesége, szeretni tudott és imádkozni csupán, boldogságát és jövőjét siratni és megszakadó szive fájdalomt épén nem enyhítette a méltóságos vagy nagyságos urak kitüntető részvéte. Ki gondolt közülük a következő napra, kinek jutott eszébe a nyomor, mely ott leskelődik a kicsiny házacska küszöbén, ki kísérte őket haza és ki fogadta otthon? Nem senki önök közül, jó urak, senki önök közül, kisírt szemű úrhölgyek. A Balázs Imre felesége nem vehetett részt a társadalmi életben, nem volt látható a sétatéren, nem adott ozsonnakávékat s maga sem jelent meg azokon, nem volt szakértő a divat terén, senki irigységét soha nem keltette föl sem kalapja sem fölöltője által; gyermekeinek élt csupán, sze-

rető szívének melegét és fényét családi tűzhelye körül árasztotta szét, következőleg nem volt barát-néja s a temetőből visszatérve, csak a kétségbeesés sötétsége, csak az üres szobák rémes pusztasága fogadta; csönd, melynek nincs megszakadása, ismeretlen gondok nyomasztó előérzete s félénken szepesgő gyermekek, kiknek ártatlan, naiv lelke még alig képes fölfogni a csapás borzasztóságát.

Mindez, beismerem, nem novellába való részletezés és bocsánatukat is kérem, nyájas olvasóim. De hozzátartozik az eseményekhez, bevilágít némileg a lélek titokzatos életébe, föllebbenti a hiú czafrangokat, melyekkel ürességét takarjuk. Az özvegy egyedül ült szobájában a temetés alkonyán. Már kiapadtak könnyei s az üres fészekben csak a viaszgyertyák visszamaradt átható illata emlékeztetett a halottra. Legnagyobb fia, mindössze öt éves, mellé huzódott és okos szemével szomorúan nézett föl sápadt arczára. Két kis leány játszadozott az ablakmélyedésben, két gyászruhás, szőke fürtű angyal ép oly derült, kék szemekkel, mint apjuké volt. Van-e szívighatóbb látvány a gyászruhás gyermeknél? Lelkük derült, mint a napsugaras ég, ajkukról gondtalan csevegés hangzik, szemükben egészséges életkedv villog, míg a sötét ruha, mely gyöngéd tagjaikat fõdi, mulandóságot hirdet s minden boldogság szomorú elenyészését.

— Apát is eltemették — mondta Margitka — játszunk temetést.

— Nem, én nem játszom, én nem halok meg! — tiltakozott félénken a kis Irén.

— Károlyka hal meg, ő fiú, apa is azért halt meg. És Margitka oda futott anyjához és megránczította szoknyáját.

— Mamuska, miért halt meg apa?

Oh, hogy miért? A szegény meggyötört asszony zokogva ölelte magához a kis árvát.

— Istenke akarta — mondta fuldokolva — imádkozzunk apáért, imádkozzunk, édes gyermekeim!

E pillanatban lépések hangzottak az előszobában s rövid kopogtatás után megnyílt az ajtó. Sugár, elegáns férfialak lépett be, pillanatra megállt a küszöbön, a mint tekintete a térdelő csoportra esett, elfödte kezével arczát, aztán izgatott hangon szólalt meg:

— Bocsánat, asszonyom. Fontos ügyben szeretnék önnek beszélni.

Balázsné fölemelkedett. Kábultan nézett az idegenre, de a félhomályban elmosódtak az arcz körvonalai.

— Velem? — kérdé alig hallhatóan. — Mi lehet fontos rám nézve?

— Önre és gyermekeire, asszonyom. Esedezem, hallgasson ki.

Az özvegy keze tehetetlenül érintette kis leánya lágy, selymes haját. A három árva félénken simult hozzá s az idegen hangja csodálatosan rezgett a szomorú csöndben.

— Előttük mondhat, uram, akármit. Nem értik meg, nem tudják, mi vár rájuk, nem, nem tudják, kit veszítettek el.

— Esedezem, asszonyom, küldje őket a másik szobába. Igérem, hogy rövid leszek, de meg kell hallgatnia.

Volt valami bánatos, szívhez szóló a halk férfihangban, mely megrendítette az özvegyet. Megcsókolta gyermekeit s maga kísérte őket ki. A kicsinyek szepegeve engedelmeskedtek, de anyjuk játékukat is utánuk vitte s ártatlan lelkük csakhamar megvigasztalódott.

— Engedje meg asszonyom — kezdte az idegen — hogy legelőször is őszinte, igaz részvétemet fejezzem ki. Átéreztem a vészes csapás nagyságát, mely önt érte, átéreztem egész nagyságában és ha az igaz érzés visszhangra talál, kell, hogy higgyen nekem, asszonyom. Higgye el, hogy barátjuk akarok lenni, nem, ne utasítson vissza, gyermekei nevében kérem, engedje, hogy támogatójuk legyek. Védelemre van szüksége; ön nem képes megküzdeni a gondokkal, melyek a közel jövőben fenyegetik. Gondolt már a jövőre?

— Nem — zokogta az özvegy — nem tudok gondolni semmit. Talán a lelkem vele együtt halt meg, talán nem élem túl, — oh uram, én nem ismerem önt.

A férfi megkönyebbülten sóhajtott föl.

— A nevem mellékes, asszonyom, de nyugtasson meg, igérje meg, hogy sohase utasítja vissza egy ismeretlen jóbarát segítő kezét.

Az arcvonások nem voltak láthatók a sűrűsödő homályban, de a szomorú, csaknem bűnbánó rezgésű hang, a különös ígéret hirtelen világosságot gyújtott az asszony lelkében. Vére mind a szívére tolult, halálsápadtan meredt az idegenre s a szorongató izgatottság éles sikoltásban tört ki:

— Ön, ön uram, ki ön? Mi jögon ajánl segítséget? Miért, mivel akar kárpótolni azért, a mit elraboltak tőlem?

A férfi tompán felelt:

— Én asszonyom — igen — én attól jövök. Nekem, asszonyom, nincs más célom. Annak, a ki küldött, nincs más célja, mint hogy jóvá tegye a szerencsétlenséget.

Az özvegy iszonyodva takarta el arczát.

— A gyilkostól jön, azt akarja mondani, hogy a gyilkostól jön? Oh legyen átkozott — érezze mindig azt, a mit én, lássa mindig sápadt arczát, mint én...

— Asszonyom ne, hallgasson kérem, legyen könyörületes iránta...

Az özvegy fölállt, gyöngé, törékeny alakja kiegyenesedett, míg a szalónok daliás hőse összegörnyedve ült székén.

— Én legyek könyörületes, én? — kérdezte oly határozott hangon, mely a férfi ereiben megdermesztette a vért. — Könyörületes volt-e irántam ő? Mit vétett neki az én drága jó uram? Volt-e szelídebb, jobb, gyöngédebb férfi nála? Én nem tudok semmit, nem, én nem is sejthettem, mi van készülőben, hisz még tegnapelőtt este is gyermekeivel játszadozott s midőn lefeküdtek, úgy beszélgettünk együtt, mint máskor — oh uram, adják vissza nekem, adják vissza őt!

Visszaroskadt székébe és fuldokló, görcsös zokogásban tört ki. A férfi kissé közelebb huzódott hozzá és könyörgő hangon szólt:

— Legyen megbocsátó szívű, asszonyom. Ön keresztény és anya, az ön vallásos szive nem gyűlölhet senkit. Én tudom, hogy az, kiről szó van, szenved; hogy nincs se éjjele, se nappala, hogy jobb szeretné, ha őt érte volna a gyilkos golyó, mint hogy ezzel a súlyos teherrel lelkén járja végig az életet. Ismerem őt, asszonyom és ha nem fogadja el segítségét, ha visszautasítja, nem állok jót semmiről. Esedezve kérem, gondoljon gyermekeire, azok

jövőjéért felelős, nem teheti ki őket a nyomor veszélyeinek!

Az asszony letörülte könnyeit; jó, hogy sötét volt, nem látszott halavány arcának eltökélt, kétségbeesett nyugalma, nem látszott szemének határozott, megdöbbenően komoly tekintete, de a férfi a halban, szilárdan folyó szavakból is csak egyetlen egy értelmet vehetett ki.

— Igaza van, uram. Nem szabad gyűlöletet táplálnom, nem szabad megátkoznom azt, ki lesújtotta egész életemet. Kérni fogom Istent, hogy megtudjak bocsátani — mondja meg, hogy iparkodom megbocsátani, de mondja meg azt is, hogy nincs ára annak, a mitől engem megfosztott. Nincs ára, nincs uram. Meggyaláznám emlékét az én édes uramnak, ha bármit is elfogadnék annak kezéből, ki kioltotta életét. Nem, ne szakaszson félbe, én egyszerű asszony vagyok, nincs más erőm, mint hogy bízom Istenemben és a jó Isten nem fog engem elhagyni. Hogy mit hoz a holnap — oh jól tudom, nincs időm arra sem, hogy kisírhassam magamat... Küzdelem vár reám, de küzdeni is fogok; ha mindenki elhagy, az özvegyek és árvák Atyja melletttem lesz...

A férfi izgatottan szólt közbe:

— Ne mondja még ki az utolsó szót, asszonyom, hadd vezekeljen bűnéért az, ki vétkes. Ne zárja

el szívét az irgalmasság elől, hisz ön gyakorolja a kegyelmet... Az az ember töredelmes és alázatos és bűnbánó szívvel könyörög érte.

Az asszony hangja szilárdan, szinte keményen csengett:

— A bűnt csak Isten bocsáthatja meg. Vagy azt hiszi, pénzzel jóvá tehet mindent s a lelke megkönnyebbül? Nem, uram, ha vezekelni akar, lásson engem, szegény elhagyatott asszonyt, lássa árva gyermekeimet megfosztva gyámolítójuktól, lássa, mint veszem föl a harczot az élettel, lásson a megpróbáltatások közt, lásson — oh ne adja a Mindenható, de talán látni fog a nyomorban, gyermekeimet fázva és éhezve és tudja és érezze mindenkor, hogy nincs ereje, nincs hatalma visszaadni azt, a mit elrablott tőlünk. Igen, uram, most, e pillanatban rám nehezedik a jövő napok súlya, de nem sirok már és nem félek. A mennyei jószág kegyelmébe ajánlom magam és gyermekeimet; kérni fogom, hogy adjon erőt és nyújtszon segítő kezét, de nincs hatalom e földön, nincs oly nyomorúság, nincs és nem is lehet oly szenvedés, hogy elfogadjak valamit attól, ki szegény jó Imrémet... Oh nem hihetem, nem hihetem, hogy nem tér vissza többé...

Elhagyta ereje, hangja elcsuklott, az üres, sötét szobában szomorúan visszhangzott zokogása. A férfi

fölállt és megragadta az özvegy hideg, fehér kezét.

— Engedje, hogy megcsókoljam kezét, asszonyom. Oh biztosítom, látni és érezni fog mindent, az ön szenvedése, az ön nyomorúsága megszázsorozza az övét s a jóvá nem tehető vétek jobban fogja égetni, mint a gályarabot a homlokára sütött bélyeg.

Kívül meggyújtották az utcai lámpát, széles fénysáv hatolt a szobába az ablakon keresztül s megvilágította a férfi arcát, a dúlt vonásokat, szemének lázas tüzét, vértelen, ajkának remegését, roskadozó, magas alakját. Az özvegy hátratántorodott, halásápadt arcán a gyűlölet és irtózat futott keresztül, ujjait rémülten szakította ki a férfi kezéből s velőtrázó hangon sikoltott föl:

— Ön, ön volt, látom, távozzék innen!

És ájultan roskadt a székbe.

III.

Végéhez közeledik a történet, ha ugyan az ilyen történetnek vége szakad. Halállal kezdődött s a folytatása élet. De elzárja szemét a világ a folytatás elől s nem látja a meginduló könyörtelen harczot, melyben elsenyved az ifjúság, kiapad a szem s a munkát kereső kéz alamizsnáért esedező kézzé változik.

Góliáthy bódultan lépett ki a ködös utcára. A kisváros esti csöndje, sötétsége vette körül, egy-egy petróleumlámpa küzködött a homálylyal s egy-egy siető alak suhant el mellette. Fáradtan ment előre, mintha iszonyú teher nehezednék vállára; nem látott egyebet, mint a halott sápadt arcját és nem érzett egyebet, mint könnyelműségének bűnné súlyosbodó nyomását. Mintha az özvegy ajkáról elröppent átok már is beteljesült volna. Nem, sohasem enyészik el az iszonyú óra emlékezete, soha a végzetes dördülése. Kétségek gyötrik megnyugvás nélkül, bűnbánat engesztelődés nélkül és a divatos okoskodások, melyekkel lecsillapítani iparkodott a lelkében dúló vihart, hatástalanul pattantak szét a levegőben.

Mert tudhatta-e előre? És ha tudja, kezébe veszi-e a pisztolyt? Oh, mily bizonyos, hogy messze eldobja magától, — de a vádoló hang az igazság erejével rázta föl hamis nyugalmából. Nem tudta, hogy találni fog, — de ép oly kevésbé esküdhetett volna meg arra, hogy nem talál. A sors kihívása volt, vétkes elbizakodottság, behunytt szemmel kelt utra a szakadékos uton, ámítva magát, hogy kikerülheti a végzetet. De nem tette-e ki saját életét is a veszélynek? Föltűnt előtte a szomorú csoportozat, az özvegy és gyászruhás gyermekek és halálos hidegség futott keresztül minden tagján. Ha az ő felesége,

ha az ő két gyermeke? Oh minden okoskodás czéltalan és hiábavaló. Volt-e joga kockáztatni saját életét? Egyik bűn mentheti-e a másikat? Nem, soha! — hangzott a kemény felelet.

Gondolataiból utczagyerekek sivalkodása verte föl. A fordulónál, a börtön felé vezető úton két csendőr haladt föltűzött szuronynyal. Előttük fejét lecsüggesztve s bilincseit csörgetve szálas termetű paraszt. Az utczagyerekek ugrálva, kiabálva követék a menetet s a hangzavarból Góliáthy egyetlen szót hallott ki százszor és százszor ismétlődve: Gyilkos! gyilkos! — sivították vékonyan és vastagon, járó-kelők suttogva adták tovább a rémes szót s egy fiatal leány sikoltva futott az utca másik oldalára. Góliáthy meggyorsította lépteit s eléjük vágott. Valami erőszakos kíváncsiság űzte, hogy láthassa arczát is annak, ki vérrel szennyezte be kezét. Hozzá támaszkodott a lámpa oszlopához és várt. «Gyilkos!» — hangzott feléje újra és újra és arczából eltűnt minden pírja az életnek. Ott ment el előtte; napbarnított, gondba borult, de becsületes, nyílt arcz; árnyéka sincs rajta a bűnnek. Fejét lecsüggesztve gépiesen lépegetett, csörömpölt a láncz, melylyel keze össze volt kötözve s hosszú szőrű subája megérintette a Góliáthy karját. «Gyilkos» — sziszegte ezer hang, Góliáthy úgy érezte, hogy egyebet nem is hall és csodál-

kozott a paraszton és szájalom és düh és szégyenkezés fogta el.

Az egyik szuronyok közt, a másik szabadon. Az egyik bűnhődni fog, a másik bűnhődése kicsúfolása a világrendnek, az isteni törvénynek, az igazságnak. A katasztrófa óta egyetlen vágy töltötte el egész valóját: a vezeklésé! Úgy ismerte mindenki és maga is önmagát, hogy becsületes ember, soha senki kárát nem akarta, soha senkitől kegyelmet el nem fogadott, soha senkinek adósa nem maradt. De hová törpült minden tartozása az életnek ez egyetlen-egygyel szemben? A haldokló utolsó szavai égették lelkét, az a hörgő, szakadozott hang, melyben a halál rémülete, az élőkért való aggodás és a fizikai fájdalom egyesült. Mit adhatott eddig vissza? Az életet nem, a lélek nyugalma nem és a lélek üdvösségét?...

Ávé-ra harangoztak. A szomorú menet már befordult a börtön kapuján, az utcagyerekek szétoszlottak, egy öreg földmíves levett kalappal ment el mellette. Ránczos vén arcán az egyszerű szív egyszerű áhitatát világította meg a lámpa fénye. A harangszó tovább rezgett a levegőben, enyhítő, vigasztaló, szívet átható bűgással, hirdelve és emlékeztetve az örök Isten jelenvalóságára, mindeneket látó szemére, mindeneket körülölelő gondviselésére. Kunyhókból és palotákból szállt hozzája az ima:

csak Góliáthy állt mozdulatlanul. A rég elfeledett imát leszegezte szívére az ismeretlen félelem; a halál e pillanatban nem úgy jelent meg előtte, mint az élet vége, hanem mint egy másik élet kezdete és a harangzúgáson keresztül élesen, könnyörtelenül harsogott a haldokló szava: a lelkemet... gyónni akarok! Homlokát hozzá szorította a hideg faoszlophoz, szemét lecsukta, de a bölcs és kemény hitelenség kérgén, a kényelmes közömbösség tetsetős fátyolán át is látta a túlvilági Igazság ítéletétől rettegő, megtört fényű szemet és érezte tehetetlenségét mindazzal szemben, a mi megtörtént. Vajjon megölt-e egy lelket is? Vajjon a jó és jámbor asszonyt örökre elválasztotta-e urától? Mily mérhetetlen az űr, mely köztük van, mily áthatatlan a távolság, mily nagy hatalom a hit, melynek hullámai akkor borítják el lelkét, mikor jó volna mindent tagadni, mikor jól esnék fejét daczosan az ég felé emelve kiáltani: «Nincs élet oda fönny, megsemmisülünk, elenyészünk, végünk van az élet után!» — Oh jó és kényelmes volna mindez, egyetlen szóval megszabadulni a súlyos nyomástól, de torka összeszorult és hitte, hinnie kellett, az özvegy hívő bizodalma, a haldokló utolsó tekintete parancsolt, hitte összetörve, megalázva és kétségbeesve, hogy gyermekkorának hite igazság, hogy nemcsak a test muló életéért kell számolnia, hanem a

lélekéért is, melyet hiúsága és büszkesége belehajtott, belekényszerített a bukásba.

Valaki vállát érintette, valaki nevéen szólította. Kábult mozdulattal, ijedten rezzent föl, hogy aztán megint csak eltakarja arczát. Bánfalvy állt előtte, elegánsan, nyugodtan, hidegvérűen; szivarjának tüze megvilágította érdekesen sápadt arczát.

— Mi lelt, Boldizsár? Én vagyok! Mit keresel itt? Azt hittem, elutaztál.

Góliáthy eközömbös hang hallatára kicsit fölocsúdott, csak révedező tekintete árulta el a belső harczot.

— Nem viseled magad korrektül, a tömeg száját be kell dugni. Ha itt maradsz, ez bajosan sikerül. Nem hiszem, hogy hajhásznád a szenzációt.

Góliáthy hirtelen megragadta barátja karját:

— Öltél már embert? — kérdé rekedten.

A képviselő idegesen rázta fejét:

— Még nem volt szerencsém. Egyébként ne bolondozz. Egyszer mindenki meghal, így vagy úgy, mellékes. Korrektül jártál el, ez a fő.

— Korrektül? — kiáltott Góliáthy vadul körültekintve. — Mi az, hogy korrektül? Segít az özvegyen, segít az árvákon? Megmenti annak lelkét, ki elkárhozik?

Bánfalvy gúnyosan vont vállat:

— Extázisban vagy, fiam. Nos, nem csodálom. Aludd ki magad egyszer, kétszer s vége.

Góliáthy szilaj dühvel fordította arczát barátja felé:

— Te, te vagy az oka mindennek. Te izgattál föl, te nyomtad kezembe a pisztolyt, te!

— Én! És mióta van szüksége Góliáthy Boldizsárnak, hogy figyelmeztessék becsülete megsértésére?

— De megsértette-e? Emlékszel, mit mondott a párbaj előtt? Nem kért-e bocsánatot, nem éget-e most minden szava, nincs-e ide vésve ízzó betűkkel: «Én, uram, nem sértettem önt. Hírből ismerem csupán s híre után csak becsülni tanultam!» Igen, ezt mondta s ártatlanul, még hozzá ártatlanul is halt meg!

A képviselő leverte szivarja hamvát:

— Miért nem kértél tehát bocsánatot te is. Ropant épületes jelenet lett volna. Góliáthy könyörög egy beamter bocsánatáért.

Góliáthy összeszorította fogát és hallgatott. Igen, miért nem kért hát bocsánatot ő is? Miért fogadta hideg büszkeséggel az alázatos szavakat? Miért tartotta gyávaságnak, miért vetette meg a jámbor nyárspolgárt érte? Miért? Oh most más szemmel látott mindent: mert leigázva tartotta az élet hazug külsősége, a becsület csillogó máza, nyomorúságos büszkesége s a gyöngé szívek legesztelenebb zsarnoka: az előítélet, mely gyávaságnak bélyegzi

az őszinteséget s meghunyászkodásnak a tévedés nyílt bevallását. Minő egyszerű igazság s lábbal tiprása mégis mennyi nyomorúság, mennyi vész forrása, fölismerése mily nehéz s föltámadása mily könyörtelen!

— Ne ácsorogjunk itt. Jöjj szépen haza, aztán reggel utazz el valahova. Nem ártana, ha jelentkeznel a királyi ügyésznél. A tárgyalást, sajnos, el nem kerülhetjük; de az ügyész megteszi azt a szivességet, hogy elhalasztja addig, míg az igaztottság csillapul.

Góliáthy mohón vágott szavába.

— Nem — ne halaszsa! Bünhödni akarok. Nem bírom ezt a terhet — megőrülök. Minél hamarébb és minél súlyosabban, annál jobb.

A képviselő nagy füstkarikákat fujt a levegőbe.

— Súlyos? No, elég unalmas ahhoz, hogy súlyos legyen. Különben ép itt jön. Hé doktorkám, egy szóra!

Elegáns szürke felöltőben, hegyesre nyírott szőke-szakállú fiatal ember fordult hátra a kávéház küszöbéről. Derült, vidám arcza volt, melynek a fél-szemére csiptetett monokli némi kihívó jelleget adott.

— Szervusztok, urak! — kiáltott könnyed hangon — sajnállok, öregem, biz az a buta golyó jobb helyre is tévedhetett volna. No, ne búsulj, humá-

nus törvényeink vannak. Holnap fáradjatok föl a hivatalomba, a rendőrség jegyzőkönyve már nálam van. Minden korrektül történt — pár hónapig nem zaklatlak. De tisztelt képviselő-barátom, néhány napig aligha meg nem osztod te is az állam vendégszeretetét barátunkkal.

A képviselő nevetett.

— A nyugalom jót fog tenni idegrendszeremnek. Ráfér.

Az ügyész jókedvűen szorongatta kezét.

— No, ott majd rendbe szedheted. Igaz, mint jóbarátod, hivatalon kívül ajánlom, hogy utazz el valamerre.

— Már én is mondtam — hagyta helyben a képviselő.

— Én hát — kiáltott föl Góliáthy keserűen — én hát szabadon járhatok-kelhetek? Nincs rá mód, hogy legalább megérezzem gyilkosságom következményét? Mennyivel vagyok különb, mint az a paraszt, a kit imént hurczoltak börtönbe? Mit vétett ő és mit vétettem én?

A királyi ügyész fontoskodva felelt.

— Nem vagy jogász, barátom. Az az ember, a kiről beszélsz, az utcán ütötte le ellenségét; az egész falu látta, közönséges gyilkos.

— Nem! Jól megfigyeltem arczát. Becsületes, nyílt tekintete van.

— A törvény nem a fiziognómiát nézi. Igaz, hogy a meggyilkolt közönséges, elzüllött csavargó, igaz, hogy fölgyújtotta a gyilkos csűrét, a mibe egész évi termése volt összegyűjtve — s bizony nem kár érte, hogy meghalt, de nem szabad példát adni a népnek az önbíráskodásra.

Góliáthy gúnyosan szólt közbe:

— Hát én nem voltam-e a magam bírása?

— Igen — de a becsület megint más.

— Más? És annak a szegény gazdának keserves keresménye nem többet ér minden hazug frázisnál?

Az ügyész kedvetlenül vont vállat.

— Nincs kedvem filozofálni. Beszélj a törvényhozással. Nem jöttök be a kávéházba? Azaz, hogy te, Bánfalvy.

Bánfalvy kapva-kapott az alkalmon.

— Biz én bemegyek. Ez a mi barátunk annyit kiabál köpenyegért az eső után, hogy menekülnöm kell. Szervusz, öregem. Légy korrekt ezután is, mint eddig voltál.

A korrektség e kifogástalan bajnoka a tisztügyésszel karonfogva lépett a kávéházba és mint a szenzációs párbaj egyik részese, ő is sütkérezhetett a közönség ama kíváncsiságában, mely oly jól esik a népszerűségért sóvárgó üres lelkeknek.

Góliáthy egy darabig utánuk nézett, árnyékuk is eltűnt a tükörablakok mögött s csak az erőseb-

ben kiszűrődő zaj jelezte fogadtatásukat. Gyorsan megfordult és lakása felé tartott. Kabátja gallérját feltűrte s az utca közepére sietett, hova alig jutott valami a petróleum-lámpák gyöngye fényéből. Nem — oh nem akar találkozni senkivel a régi világból, nem akart hallani több cinikus hangot, a szívtelenség, a bűn léha igazolását, a hidegvérrel kiejtett szörnyű frázisokat. Ment, rohant a néptelen utcán végig, a halott árnyéka, az özvegy sápadt arcza kísért s iszonyú vétkének mindjobban kiélesedő tudata hajszoalta. Mi volt eddig? Egy a sok közül. Úszott az árral és nem vette észre, minő sekély a víz s minő iszaposak a hullámok. Szomju-hozza az igazságot és nem találja meg, szomju-hozza a vezeklést és nincs rá mód. Vajjon meg-villant-e eszében a vallás örök vigasza? Meg! — A templom mint sötét intőjel emelkedett ki egy térség közepén, tornya ég felé mutatott; meg is állt egy pillanatra, de be volt zárva előtte az ajtó, mely előtt annyiszor haladt el közömbösen vagy gúnyosan. Be volt zárva és szíve összeszorult valami titokzatos, szent félelemtől, melynek nem volt képes és nem akart és nem mert nevet adni. Minő gyakori bűnhődése ez a hitetlen embernek és minő rettenetes bűnhődés! Érzi szívében, hogy az eddig lenézett vagy mellőzött vallás nyujtana számára egyedüli szabadulást a lelkére nehezülő

tehertől — és nem meri kitárni karját feléje, nem meri bevallani gyöngeségét és daczosan siet tova, holott belsejében már teljes a megalázkodás.

Végre haza ért. Lábujjhegyen lépett a szobába, mintha tolvaj volna. A párbaj óta, jól tudja, ott-hona is megváltozott. Hidegebb lett, a fényes szobákra ráterült az árnyék, a cselédek félénken járnak-kelnek és feleségének szép arcza egyetlen aggódo kérdés, melyre nincs, ki megadja a feleletet. S ez a kérdés lebeg minden ajkon, de hallható szóvá nem válik; ott lappang közömbös beszélgetésük alatt, ott érzik a hang rezgésében, ott látszik kék szemének félénk tekintetében. Itt és ott, üldözi mindenütt, hogy hideg lehelletével elfagyaszsa a régi édes, boldog gyöngédséget is. A gyermekek szobáját néhány függöny választotta el az övétől. Megállt előtte és lázas forróság égette agyát, a mint édes, csengő, áhitatos hangjukat hallotta. Imádkoztak. «Amen», mondták mind a ketten egyszerre. «Csókolj meg, mamuskám, akkor angyalkákkal álmodunk!»

— Még ne — hangzott a kérő szózat és Góliáthy összerázkódott, mintha halálos ütés érte volna, oly szomorú, oly bánatos, oly kétségbeejtő tompa volt a hang, a felesége hangja. — Még ne — folytatta halkabban — mondjátok utánam ezt is; mondjátok, édes drágáim, úgy szépen: Oh nagy

irgalmasságú Atyánk, légy könyörületes a mi jó apuskánkhoz! Oh édes szűz Mária, könyörögj érte szent Fiadhoz! Könyörögj, hogy szeresse őt ezután is! Könyörögj, hogy térítse őt vissza hozzá, könyörögj, hogy fogadja kegyelmébe...

Góliáthynak a térde roskadozni kezdett. Az elcsukló szavakat a gyermekek félénk áhitattal ismételték... Nem is értették talán, de Góliáthy, a mint remegő kézzel félrevonta a függönyt, látta ártatlan, édes kis arcukat; reájuk tekintett a falon függő sixtini Madonna; az isteni Gyermekek mintha biztatólag mosolyogna, a szent Szűz mintha áldó szemekkel nézné... Felesége ott térdelt az ágy előtt, fejét beletemetve a fehér vánkосokba s az utolsó szavakat már zokogástól meg-megszakítva tördelte:

...hogyan bennünket fölnevelhessen a te dicsőségedre, lelkünk üdvére. Amen...

— Lelkünk üdvére. Amen — ismételték a kicsinyek — az asszony elfakadt sírva és szorosan magához ölelte mind a kettőt és lázasan csókolta piros arcocskájukat. Nem vették észre az apát — nem látták, mint roskadt hirtelen térdre, mint érintette fejével a padló szőnyegét, mint fakadtak szeméből soha nem ismert könnyek, mint nedvesítették be arcát s mint fakadt föl egyszerre szívéből, mint valami jótékony, meleg áradat, az igazi töredelem.

Ez az — oh ez az — ez a szent, titokzatos, magasztos érzés az, a mit hiába keresett a világban. Ez az engesztelődés kezdete, ez a fohász, mely áttörte szívének hideg kérgét, lesodorta onnan a világ hiúságos salakját és gyermekei és felesége tiszta imájának szent áhitatával ihlette meg. Nem bánta most, hogy férfias keblét bűnbánó zokogás rázkódtatja meg, hogy a zokogás hallatára ijedten búvnak össze gyermekei, míg felesége hozzá rohanva átöleli és a nő ártatlan és a férj bűnbánó könnyei összevegyülnek. Hová tűnt a világ minden botorsága, ádáz előítéleteinek kihívó vakmerősége; hová a hazugság, mely gyávasággá aljasítja a szív igaz erejét és bátorsággá emeli föl a kérkedő nyegleséget? Mely bűnbe sodor és nevet a bűnösön — s a vezeklésre vágyót gúnyos kacagással utasítja el magától? Oh eltűnt, eloszlott, kívül maradt üres káprázatával együtt. Három szerető szív tiszta imája üzte el és a negyediknek, a bűnösnek megalázkodása, mely föltámasztotta a lenyüggözött hitet, megvilágosította sötétségét, látóvá tette elhomályosult tekintetét és hívővé és bízóvá tette Isten véghetetlen irgalmassága iránt.

A gyermekek nyaka köré fonták rózsás, puha karjukat, tiszta kis ajkuk arcát érintette; felesége a Szűzanya fölséges képére tekintve némán könyörgött tovább, míg Góliáthy bűnös, aláza-

tos szívében föltámadt hitével együtt erősödött a remény, hogy megtalálja az engesztelést nyújtó vezeklést annál, ki a kereszt haláltusájában ellenségeiért imádkozott.

— Oh — mondta később, midőn gyermekei már aludtak s maga is mintegy álmvilágban hallgatta felesége vigasztaló szavait — csak most ismertem meg a világot. Önző és hideg és ronított, elveszi a lélek nyugalját, de nem adja vissza. Mesterséges fénynyel teszi tetszetőssé a bűnt s árnyékba burkolja az erényt, hogy észrevétlen maradjon. És mi nem is vesszük észre, sütkérezünk hazug fényében, mert jól esik és kényelmes s kioltva a hit fátylóját vakon tapogatózunk a változatlan, erős igazságok között. Igen, miután elkövettem a bűnt a világ szája íze szerint, tőle vártam, tőle kértem a büntetést is, neki akartam megvezekleni; kerestem sújtó kezét, hogy megszabaduljak e rettenetes nyomástól; de a világ csak azoktól követel vezeklést, kik előítéletei, zsarnoki törvényei, divatos hazugságai ellen vétkeznek. Imádkozz értem, édesem, hogy elfogadja töredelmemet az, kinek kezében van egyedül az igazi büntetés és igazi jutalom.

És másnap sokáig, nagyon sokáig időzött Góliáthy az öreg plébános lakásán s tőle távozva nem érzett már semmi rémületet a templom előtt, hanem be-

tért a magas boltozat alá, s térden-állva vezekelt multjának minden tévedéseért. És harmadnap reggel ájtatos öreg asszonyok, szegény, napégette arcú, kérges kezű munkások vetettek csodálkozó pillantást az oltár felé, hol a hatalmas nagy úr feleségével együtt alázatosan, lehajtott fővel fogadta Isten Fiának minden foltot eltörlő, minden bűnt megbocsátó, minden lelket egyként megszentelő testét. A világ nem gúnyolódhatott, a világ nem tehetett megjegyzéseket, mert a világ nem látott semmit. Tekintete nem hatolhat át a templom szent falain és nem árthat többé azok szívének, kik benne keresik és találják meg a menedéket.

Ugyanaznap az öreg plébános meglátogatta az özvegyet is. Ki küldte, mit mondott, mi volt a célja? — olvasóimra bízom. De az özvegy könnyező szemmel csókolta kezét és este, midőn gyermekei atyjuk lelkeért könyörögtek, még egy rövid mondatot ismételték édes anyjuk után, bocsánatért esedezve annak számára is, ki ellenük legnagyobb vétett e földön...

Kedvem volna még két fényes vádbeszédet ide iktatni, mely a «Zaránd és Vidéke» szerint a királyi ügyész úr tehetségét a kaleidoszkóp minden színében villogtatta. Az egyik irtóháborut üzen az ön-

bíráskodásnak, mely lábbal tiporja a törvény tekintélyét, mely a magánsérelem megtorlására szabadjárja ereszti a boszúállás szenvedélyét s mely ekként — ha minden egyes esetben a törvény szigora nem alkalmaztatik — végromlással fenyegeti a társadalmi rendet; a másik egy férfiú kötelességét emelte ki hatásos szavakkal, ki megsértett becsületeért fegyvert fogva a véletlen szeszélyes játéka következtében válik gyilkossá. Kedvem volna, mondom, ide iktatni egész terjedelmében, ha nem tartanék attól, hogy történetem elmondása után az ügyész úr finom szellemének és merész ékesszólásának e két szülötte talán vesztene értékéből, talán néhány olvasóm következtelenséget fődözne fel benne s nem lehetetlen, hogy maga az ügyész úr a főnnálló törvények ellen való izgatást. Hallgatok tehát, hisz ez a pár sor írás úgy sem egyéb, mint szerény fölebbezés a világ hazug, az állam gyöngé és az emberek önző törvényei alól az örök Bíró igaz, megváltozhatatlan törvényei elé. Találjon utat azok szívéhez, kik közvetítők a kettő között.

II.

VÉRVÁNDORLÁS.

A társaság fiatalabb felének már csillogott a szeme és már nekifogtak a világfölforgató eszmék feszegetésének. Mert tudvalévő, hogy a bor hatása az eszmék láncolatában is nagy különbséget idéz elő. Vacsora alatt, az első poharaknál — még a napi események rendes megbeszélése járja — lusta, kényelmes, szaggatott módon, mindenki csak a szomszédjához intézi szavait és figyelmesen folynak egybe a kérdések és feleletek. Később — a gyümölcsös tál, vagy a sajtos tányér még ott van az asztalon a fölszaporodott üvegek közt — a köznapi dolgok szürkeségéből majdnem átmenet nélkül követelően és büszkén pattan ki valami probléma a minek megfejtéséhez már az idegek izgatott feszültsége szükséges és a melynek megfejtésében az egész kompánia erős, türelmetlen, mondhatnám önző hangon vesz részt. Az arcok nekipirulnak, a kezek és karok csodálatos gyorsaságot és ügyességet fejtenek ki, hogy

mennél közelebb nyújtózzanak az asztal középponja felé; olykor még pillanatnyi csöndet támaszt valamely erősebb torok, s végül elröppen az első gorombaság, az első sértés, a mire rendesen ugyanazon öblös torok tulajdonosa vet véget az eldöntetlen vitának. Közbe az üres üvegek aggasztó mennyiségben foglalnak tért a fehér asztalon s az első eltört vagy földhöz vágott pohár után visszatér az egyéniség és megkezdí föltétlen uralmát érzékeny sóhajok, hangos rikoltozás vagy békés bóbiskolás kíséretében.

A társaság tehát — melyről itt szó van — eljutott a második stádiumhoz, melyben egyébként leginkább bebizonyul a *«borban az igazság»* elve. A fölvetett kérdés közérdekű s ki-ki saját meggyőződését veti latba mellette vagy ellene, vérmérséklete szerint vagy az elfogyasztott bor mennyisége arányában. Bárdy, a szürke szemű, sápadt arcú, hideg, szúrós tekintetű filozófus volt a tekintély. Egyenesen, mereven ült a székén és közbe-közbe világos-ritkás bajuszát rágva mondotta el nézeteit, melyeknek sokakra nézve imponáló hatása talán az epés gúnyban rejtett, mely eleven erővel tolt elő a félig lezárt pillák alól és a sápadt arcz merev, fegyelmezett ránczaiból.

— A gáztett és az erény nem esetleges tulajdonságok. Veletek születik, de nem hal meg veletek együtt. A vér folytatja körútját Ádámtól kezdve

az utolsó emberig, a ki hülyén, bután, tehetetlenül és rémülten fogja bámulni a természet rendjének örült, erőszakos, pusztító fölfordulását. A vér, mely benne van az agyban és táplálja a gondolatot, a vér, mely benn lüktet a szívben és táplálva az izmokat, mozgatja az embert, a vér, mondom, magával hurczolja a bűnt, mint az ár az iszapot. Minden csak attól függ, minő talajból fakadt és minő úton jutott el hozzátok. Kőkemény sziklák közt-e, hogy tisztán megmaradhatott medre, vagy puha homokban, mely tapadó, szürke iszappá, hullók, csúszó-mászó férgek tanyájává változhatott. Minden ettől függ: az erő, az akarat, az erkölcs, a bátorság, az ész, a hülyeség, a lélek szennye, vagy tisztasága. Minden ettől függ és igazság szerint a küzdelem nevetséges fantazmagória.

Ketten-hárman hallgatták az asztal végén. Meg is mosolyogták. A teória nem új, régi mondások változata egy tetszetős hasonlat keretében. Ezerszer megczáfolt, ezerszer megvédelmezett szürke hipotézis, a mely mellett vagy a mely ellen kevés ember mer nyíltan síkra szállani. Bárdy észrevette a csillogó szemekben a fitymáló mosolyt és előrehajolva, valamivel erősebb hangon folytatta, a mi úgy metszett keresztül a szivarfüsttel telített levegőn és úgy hatott a társaság minden tagja fülébe, mint a régi várak hasadékan besurranó hegyi szél, lehűtve

az idegek lázát és megzavarva az agyvelő rendes, kényelmes munkáját.

— Nevettek? Hisz ez dicső dolog! Talán csúfolni is akartok? Még dicsőbb! De mutassatok nekem bűnt és mutassátok meg okát magában az emberben, mutassátok meg az erényt; és mutassátok meg, dicsekedhetik-e jogosan vele a tisztességes ember? Ki tartja magát rendesen a legbecsületesebbnek? Az, a kit ti gazembernek neveztek, s a kit hitvány igazságszolgáltatástok elzár az erkölcsös társadalom elől. És kik tartják magukat a legnagyobb bűnösöknek? Azok, kik félték utolsó pillanatukig Isten ítéletétől, kik nem tartották magukat méltóknak arra, hogy a természet szépségeiből kivegyék részüket. Azok, kiknek fejét a szentség mirtuszával koronázta körül az ájtatos naiv hagyomány. Miért? Mert azok is, ezek is igen jól tudták, hogy akaratuk szabadságának ép oly kevés része volt a gazságok elkövetésében, mint emezeknél a szent erények gyakorlásában. Érezték, hogy magasabb erő, fensőbb hatalom hajtja őket a bűn vagy az erény igájába; oly hatalom, melynek nem állhat ellen a lélek tudománya, mely igazság szerint úgyis inkább a lélek gyöngesége. Amazok meg voltak győződve, hogy nem érdemlik a büntetést, emezek, hogy nem méltók a jutalomra. Igen, ez a hatalom hajt mindnyájunkat és ez a hatalom

a vér hatalma, mely apáink ereiből ömlött át a mieinkbe. Ösmered őseidet két-három fokig fölfelé? Ösmered magadat, jövődet, sorsodat. Ha nyilvános gazemberek voltak, Káin jegyét el nem kerülöd; ha tisztességben öszültek meg, talán megnyugodhatsz a gondolatban, hogy titkos bűneik sem voltak. Ki mer ellentmondani?

Úgy látszott, hogy rikácsoló, színtelen, száraz hangjának senki sem mer ellentmondani. Már mindenki ráfigyelt, a hogyan elhallgatott és ritkás bajuszát simogatva, cinikus, kihívó mosollyal a vértelen ajka szélén körülnézett; pillanatszerű csend támadt, a minő a halálos ítélet kihirdetése után lepi meg a bámészkodó publikumot. Mintha a bor hatása is eloszlott volna, a kicsit sápadt arcok előre hajoltak és mindegyik a másikonál kereste, a másiktól várta a feleletet. Az asztalfőn az öreg Balogh ült. Az öreg Balogh, állhatatos patrónusa a könnyűvérű fiatalságnak, a ki komoly szigorúságával, mely azonban nagyon meg tudott férti a jókedv tisztességes határai közt, sok léhaságtól visszatartotta fiatal barátait. Csodálatos gyönyörűséget talált a pelyhes állú ifjú óriások zajos társaságában; nyílt, tiszta tekintetű kékes szemében a gyerekes, derült kedély valami lappangó, mély szomorúsággal vegyült össze, mely önkénytelen tekintélyt szerzett számára a korlátokat egyéb-

ként nem ismerő fiúknál. Tisztelték, mint Homérosz ifjúsága az öreg Nesztort és szívesen rendelték alá bölcs ítéleteinek szív és egyéb lovagias ügyeiket. Agglegény volt, de sem nem cinikus, sem nem önző, sem nem piperkőcz. Mindnyájan érezték, hogy a halvány, hosszúkás, nyugodt, de mély ránczokkal barázdált arcz valami nehéz titok mozduatlan és kifürkészhetetlen takarója, a nélkül, hogy eszükbe jutott volna léha kérdésekkel vagy czélzásokkal megsérteni ősz Nesztorukat. A merészen odavetett kérdésre sem tudásuk, sem bátorságuk nem volt felelni, de biztosra vették, hogy Balogh nem fogja egykönnyen átengedni a csatatért. Az előjeleket már észre lehetett venni. Az öreg úr arcza a szokottnál is komolyabb és halaványabb lett, erősen szívtá szivarját, hogy pillanatra sűrű füstfelhő takarta el fejét s az első szavak, melyeket mély, kissé remegő hangon ejtett ki, ezen a gomolygó füstfelhőn hatoltak keresztül.

— Félek, fiam, félek, hogy lelkiismereted akarod te is megnyugtatni. Ezek az elméletek ritkán fakadnak gondtalan, jó szívből. Az ártatlanság sohasem szerette a rikító ruhákat.

Bárdy keserűen mosolygott.

— Az ártatlanság? Ki az? Te, én, vagy ezek itt? Nem a levegőben van-e a bűn, melyet fölszivunk; a nézésben, a hallásban, a tapintásban és

mind az öt érzékben, együtt véve vagy külön-külön? Küldd ki tisztán a gyereket az utcára s az első lépés után már megmértelyezve teszi meg a másodikat. Nem, én nem vagyok ártatlan.

— Most már tudom, mi vagy. Czinikus és érzéketlen. Szived ürességét takargatod a régi frázisokkal. Jó. Nem vitatkozom véletek, de ha figyelték rám, elmondok egy történetet. Ha úgy tetszik, hát az én történetemet. Akarom, hogy soha ne feledjétek és akarom, hogy tanulsága lelketekbe vésődjék. Azok, kiknek emlékét talán sérti, kiengesztelődnek, ha néhány jó szándék fakad nyomában. Némelyek közülök nem élnek, s az élők igaz nevét nem szükséges tudnotok a magamén kívül. A magam lelkét bátran föltárom előttetek. Talán nagyobb lesz a súlya minden szónak, ha köztetek ül az, a ki hosszú, súlyos megpróbáltatások után pihenni és feledni jött körötökbe.

Általános csönd támadt újra, egy-egy előlegezett diadalmas pillantás röpült a Bárdy fanyar arcza felé, míg az öreg Balogh maga elé nézve, gondolatait iparkodott rendbe hozni. Előbb új szivarra gyújtott, aztán az első szippantás után nyugodt, mély, inkább halk hangon kezdett elbeszéléséhez.

.....Már a hogy beszélni kezdettél, Bárdy, ellenálhatatlan erővel újult föl lelkemben egy kép a multból. — Sokban hasonlatos ehhez és mégis

egészen más. Akkor még fiatal voltam én is, mint ti; talán könnyűvérűbb, léhábber; mindenetre gondtalanabb, mert hisz azidőtájt szállt rám nagybátyám tetemes vagyona. Fenékig üríteni az élet minden gyönyörűségével telt poharat, komoly cél nélkül rohanni végig a fényes, végtelennek tetsző úton — ez volt az én életem. Kényelmes garszon-lakás, zajos, jókedvű czimborák közt átvirrasztott éjszakák és más egyéb, a mi hozzá tartozik a pénz kísértéseiből, vonzottak engem is, jóformán tudatával sem bírva annak, hogy van idő, s hogy az idővel lépést tart a mulandóság, a mi semmi mást nem jelent, mint hogy az idő prédálása a mulandóság siettetése.

Czimboráim közt egyetlen barátom volt. Inkább atyám, gyámom, mint barátom, a nélkül, hogy életmódja sokban különbözött volna az enyimétől. Bizonyos fensőbbiséggel uralkodott akaratomon s akárhányszor megesett, hogy egyetlen szavával visszatartott holmi léha tempó elkövetésétől, melyet aztán rendesen ő maga hajtott végre bámulatos nyugalommal és kitartással.

— Gyenge vagy fiacskám — szokta mondani («fiacskám», másként nem is igen szólított) — a testi szervezeted élő tiltakozás minden kirúgás ellen. Sokkal okosabban tennéd, ha egészen visszatérnél a korrekt nyárspolgár-élethez. Ha azonban

erre nincs kedved és a véred ragadozó természetű, ne akarj macska létedre tigris módjára ordítani, de maradj meg szépen egereid mellett.

Rendesen ilyen fajta kedélyes parabolákba öltöztette jótanácsait, jókedvűen veregetve meg vállamat, közbe sötét szenvedélyes szemével úgy nézve rám, hogy meg sem kísértem az ellenszegülést. Ha most rágondolok néha a szenvedésekre, melyeket később ennek az erős, szilaj embernek a keze mért rám, a csapásokra, melyek hosszú időn át sötét felhőkbe burkolták előttem a napot, az eget, a csillagokat, a föld virágait és mindent, a mi élet és fényesség; és ha lelkem rosszabbik fele arra készítet, hogy szorítsam össze öklömet és átkozzam meg még emlékét is, a miért hogy örökre eltaszított a boldogság édes, meleg tűzhelyétől, gyűlöletem és haragom közé beférkőzik egy sugara a hálámnak, régi szeretetemnek, és ez a kis hála a nagy gyűlöletet — a mint rendszeren történni szokott — szájalomra változtatja. De ez kitérés, a mit később fogtok megérteni.

Az idő hát rohant fölöttünk. Néha már éreztem nyomait. Az éjszakázás kellemetlen és kényeszerítő szükséggé változott, meghibbant akaraterőm nem ismerte föl a veszélyt és eltompult érzékeim nem látták a jövőt. A munkálkodás nevetséges fantazmagóriának tetszett, s minden más, a miért

szent és okos férfiak valaha küzdöttek, ostoba előítéletnek. Gábor — nem szükséges, hogy vezetéknévét is ösmerjétek — lassankint elválhatatlan társam lett, kitartóbb, nyugodtabb és erősebb, mint bárki azok közül, a kiket ismerek vagy ismertem. A jelenet, mely életem fordulópontját képezte, úgy elevenedik meg lelkem előtt — s különben is oly mélyen van szívembe vésődve, hogy egyetlen szón sem kell gondolkoznom.

Szombat este történt. Zuzmarás, havas januári idő volt. A vigadóban az első elit-bált tartották, melyet azonban mi, az akkori blazirt fiatalság kiáltott típusai, éjfélután mindjárt odahagytunk, hogy fölkeressük szokott kávéházunkat. Emlékszem, mint vonultunk fölgyűrt gallérú téli kabátjainkban a ködös utczákon keresztül. Lakkcipőink átnedvesedtek a frissen esett hóban, s a fák zuzmarás ágai fantasztikusan szétnyulva törzseikből s a gázlámpáktól megvilágítva csodálatos, fátyolozott ragyogással tündököltek a sűrű, szinte fojtó ködben. A kávéházban alig volt ember s ma is látom, mint csillogott mindnyájunk szemöldökén és bajuszán a meleg teremben hirtelen megolvadt hó. Kilenczen voltunk, a pinczerek két asztalt toltak össze s az asztalfőn — úgy mint most Bárdy — Gábor ült. Pezsgőt rendelt s az első pohár után megindult a beszéd árja, természetesen

nem abban a formában, a mi hizelegphetett volna a nők hiúságának, vagy megfelelt volna a férfias lovagiasságnak. Ha visszagondolok rá, talán egész életem penitenciája sem mentett föl a léha bűnök, vagy enyhébben szólva, a könnyelmű léhaságok vádjá alól, a mi mind úgy ragadt rám abban a sápadt, méreggel telt környezetben, hogy talán magamtól sohasem vettem volna észre, mint válnak az apránként lerakódó, vékony rétegek sötét, áthatatlan kéreggé. Egy kis vékony, apró, villogó szemű, pelyhes állú, de a leghalványabb arcú és legczinikusabb fiú a házasságról kezdett beszélni, egyikét azoknak az örült teoriáknak, a melyeket a rafinált és elkényszeredett francia szellem dob ki az újdonságokra éhes világnak. Nem részletezem előtteket. A bálterem érzéki fénye után a kávéház nikotinnal telített levegője neki vadítja a fantáziát és a korlátokat nem ismerő lélek nem szabhat az ajaknak sem korlátokat. Úgynevezett szellemes fiú volt és mi szívesen hallgattuk a frivol fecsegést, mely már csak azért sem ellenkezhetett elvünkkel, mert egyáltalán nem voltak elveink.

— Meglássátok — fejezte be — hogy eljő az idő, a mikor a házasságot a muzeumokban fogják mutogatni, már tudniillik az utolsó jegygyűrű vagy utolsó házassági szerződés formájában.

Míg azonban mi helyeslőleg bólintgattunk, Gábor

a maga szokott drasztikus modorában súlyos öklével rácsapott az asztalra, hogy csak úgy csörömpöltek a poharak és megvető, gúnyos hangon kiáltott föl:

— Szamárság! Te, te akarod a házasságot eltörölni és ti, ti akarjátok mint afféle jónevelésű gyerkőczök aláírni ezt az ostoba halálítéletet? Nos hát csak gondolatok tisztességben megőszült szülőitekre és nevéssétek ki őket, a miért annak rendjelmódja szerint Isten színe előtt esküdték egymásnak a szerintetek ostoba és lehetetlen örök hűséget. Vagy hogy ők kivételek? De hisz mindenkinek van apja és anyja s így mindenki kivétel. Ezt ugyan nem tudom biztosan, de azt igen, hogy ti ostoba, kora ért gyerekek vagytok, a kikben annyi egészséges vér nincsen összevéve, mint a kis ujjamban. Majd mondok én nektek más valamit és elhihetitek, hogy sokszor megrágtam azt, a mit mondani akarok.

Én — mindjárt megtudjátok: miért — nyugtalan aggodalommal váraкоztam. A pezsgő sehogyan sem ízlett; mintha tűz futott volna le torkomon, égette és szaggatta bensőmet, míg az átelleni tükörből a saját fakó, halálra vált arczom meredt rám. Gábor fenékgig ürítette poharát, tömött, fekete bajuszát megsodorta és kemény, majdnem indulatos hangon fogott hozzá.

— Az, hogy megházasodtok-e vagy nem — még

inkább, hogy tisztos családapák lesztek-e vagy nem, egyáltalán nem függ tőletek. A mint az emberiség átörökli a tradíciókat s a mint az emberiség vérkeringését ezek a tradíciók dirigálják: úgy uralkodik a tradíció a fajok, a nemzetiségek, a családok vérében. A patriarkális életre ép úgy születni kell, mint a kicsapongásra s a vele járó egyéb bűnökre. Nemcsak a test, hanem a lélek betegségét is örökli az ember, sőt a két betegség igen sokszor együtt jár. Én például egész nyugodtan barangolom és lumpolom veletek át az éjszakát. Előljárok a léhaságban, abban a biztos tudatban, hogy nem-sokára visszatérek a családi élet nyugodt révébe. Apám, nagyapám, dédapám mind úgy kezdték és mind úgy végezték. Ifjúságukban tomboltak, férfikorukban, méginkább öregségükben példányaivá váltak a becsületes, józan, szerető családapáknak. A mi családunkban ez a vér száll át nemzedékről-nemzedékre, ez kényszerít majd engem is ellenállhatatlan hatalommal, hogy elvegyek feleségül egy édesszájú naiv kis libát és hímzett házisapkában, öblös csibukkal a fogaim közt olvassam esténként feleségem oldala mellett az újságot. Persze más is kell hozzá: egészség, erő! Nézzetek rám!

Főállt s mi hallgatag csodálattal szemléltük széles vállait, hatalmas termetét, piros, ragyogó arcát és szemét, a melynek szilaj ragyogása szinte való-

színültlenné tette, hogy egyszer majd szelíd, családias fénynyé változik. Nyugodtan mosolygott és újra elfoglalta helyét.

— Persze, ha az erkölcsi erővel nem öröklődik a testi épség, akkor vigyázni kell. Ti mindnyájan vigyázatok. A gyöngé, petyhüdt test a bomlás melegágya; lehet, hogy mire eljuttok oda, a hol a véretek már nyugalomra vágyik, gyöngé, elsorvadt tagjaitokkal egyszerűen képtelenné váltok a tisztességre. A vihar csak a tölgynek való; megerősíti gyökereit, a csenevész akáczt kirántja a homokból. S ha még hozzá az általam nagyrabecsült ősök szennyes bűnökkel fertőztették meg lelküket és vérüket, akkor a tehetetlen utód nem írhatja ki magából a bűn csiráját. Eljön az idő, oly biztosan eljön, mint a hogy itt ülök köztetek, a mikor a vér sejtjeiben táplált romlás elárasztja az agyat, elsöpri onnan az iskola padjaiban fölszedett erkölcsi morzsákat és szegény áldozatát a becstelenség sötét útjára hajtja. Az egyéniség, az akarat, a szándék: semmi; frázis és vergődés. Az ősök vére uralkodik bennünk és rajtunk; és ez a vérvándorlás teóriája, a mi a ködös mult naiv lélekvándorlását helyettesíti. Azért, hát, fiúk igyunk tisztességben megőszült őseink emlékére és jövőendő házasesetünk nyárs-polgáriás boldogságára.

A többiek mind lelkesen éljeneztek, mintha ez

ez a vad elmélet régóta kísértő gondolatoktól szabadította volna föl inkább gyerekes, mint romlott lelküket. Elöttem elhomályosodott a nagyterem, kezem remegve nyúlt a pohár után, de mielőtt hozzá érinthettem volna a Gáboréhoz, kihullott kezemből és csörömpölve tört szét az asztal márványlapján. Nem volt erőm, hogy állva maradjak, visszahanyatlottam a székbe és mindkét kezemet rászorítottam arcomra. Úgy rémlett, hogy valahonnan messziről hallom a Gábor jól ismert hangját; gúnyosan, ingerkedve, de mégis szelíden hangzott felém és erős kezeinek gyöngéd, hűvös érintése valamelyest magához térített.

— Mondtam, fiacskám, hogy gyöngé vagy. Ez a dorbézolás rég nem való neked. Ha így folytatod, rommá leszel, mielőtt azt a bizonyos tűzhelyet fölépíthetnéd. Most egy-kettő, velem jössz haza. Egy hónapi szigorú szobaáristom. Dolgoznod kell s fogadom, egy hónap múlva már nem kívánczol vissza közénk.

Karon fogott s kényszerített, hogy vele menjek. Akárhova vihetett volna. Nem köszöntem a fiúknak, nem mertem rájuk nézni sem. Valami ösztönszerű félelem tartott vissza, hogy szememen keresztül belátnak a lelkembe is. A fagyos, hideg éjszakán az erős férfira támaszkodva is ingadoztam, mintha csakugyan részeg volnék. Gábor mulatott rajtam;

talán inkább szánt, mert akkor még szeretett, de érzéseit rendesen közönbösnek látszó tréfálkozásba szokta burkolni.

— Hogy ez a kis pezsgő is megártson! Biztosan már a vigadóban is ittál. Féltetek, fiacskám, és ha engedelmeskedni akarsz nekem, ezentúl nyugton maradsz. A konstrukciód íróasztalhoz szánt, onnan hát ne mozdulj. Én még egy pár évig tombolok, aztán melléd szegődöm. Remélem, feleségeink jóbarátnék lesznek.

— Igen — feleltem tompán.

— Igen, persze, hogy igen. És ne hidd, hogy odabenn belőlem a pezsgő beszélt. Itt ebben a komisz hidegben sem mondhatnék mást, mert minden szavamat az élet igazolja. Akarsz példákat?

— Nem, nem értek semmit.

— Akkor hát a magam kedvéért beszélek. Ez a természetem. A sikkasztó fiával úgy-e nem szívesen szorítunk kezét? A gyilkos fiával sem, a hóhér fiával sem. Miért? Mert érezzük mindnyájan, a természet disputálja ránk ezt az érzést, hogy apja bűne ott kereng ereiben. Máskülönben okosak, humánusak, demokraták vagyunk, hanem a gazember fiával nem fogunk kezét. Na, fiacskám, te ugyancsak ingadozol. Mi bajod?

— Semmi.

Semmi! Mondtam, hogy semmi. Oh, a józan-

ságom nem is hagyott el, hanem minden szava kétélű tőrként hatolt szívembe. Végzetem, mint valami sötétszárnyú madár, kiterjesztette szárnyait és visszatarthatatlan gyorsasággal röpült felém, hogy lecsapjon rám és megsemmisítsen vagy kiragadjon a tisztességes világból. Midőn lakásomhoz értünk, félénken nyújtottam felé kezemet. Megragadta, erősen, melegen szorította meg, sőt szokása ellenére magához is ölelt és megveregette vállamat.

— Mosd le az arcodat hideg vízzel és egy hónapon belül meg ne lássalak kapuzárás után az utcán. Szervusz, jóéjszakát!

Sohasem felejttem el ezt az éjszakát. Valahogyan fölvánsszorogtam szobámba; kályhámban már félig-meddig kialudt a tűz, csak a hamvadó parázs világított csodálatos, fénylő vörös foltokkal tarkázva a szőnyeget. Lehanyatlottam a medvebőrös pamlagra, arcom beletemettem a puha, hűvös szőrbe és lehunytam a szemem, hogy ne lássak semmit az üldöző rémképekből. Jóformán még gyerek voltam, gyerekésszel, gyerekerővel és átmenet nélkül beledobva a férfiak lelkét is megtépő, elperzselő mámor sorvasztó lázának kellős közepére. És a mit hallottam, a mit egyetlen barátom, védőm, tekintélyem mondott, úgy hatott rám, mint a halálos ítélet. Láttam jövőmet; fékevesztett, elrémült fantáziám rikító színekbe öltöztette. Az emberek kerül-

nek, mint a pestises beteget, az újságok arczképemet hozzák, mint czégyeres gonosztevőét. Miért? Határozott fogalmaim nem támadtak, de rút, kísértő arcz vigyorgott előttem, a bűn kísértete és mintha már ráléptem volna az ingadozó talajra, mely a posványba vezet. A menekülésre nincs út, a végzet taszít előre, a végzet, mely atyám és nagyatyám ereiből vérükkel együtt ejtett hatalmába.

Most csodálkozva néztek össze? Nem értitek. Sőt ha családi nevem említem, sem tudtok többet. Abban az időben még ti nem voltatok e világon, a mikor az én életem tragédiája kezdődött. Atyám pazarló ember volt — tisztartója a fölvidék leggazdagabb grófjának — s örült tékozlása vitte rá, hogy ura pénzéhez nyúljon. Oh, hogy mesének ne tartsátok azt, a mit mondok, semmit sem tagadok el. Börtönben halt meg s engem, az alig kétesztendő árva nagybátyám, anyám testvére, egy gyermektelen öreg földbirtokos vett magához. Később fölvettem nevét s később tudtam meg azt is, hogy nagyatyám volt hét vármegye legkicsapongóbb férfia, a kitől nagyanyám kénytelen volt elválni. És most képzeljétek el helyzetem. A vallásosság, a mit otthonomban iparkodtak lelkembe oltani, rég lekopott onnan; nagybátyám már nem élt; anyámat a bánat és szégyen még korábban a sírba vitte: kényelmes szobámban egyedül, egészen

egyedül voltam, kénye-kedve szerint ejthetett hatalmába a sötét, lesújtó tudat, hogy véremlen a mérges miazma, két szörnyű bűn vegyülete, a tékozlásé és a kicsapongásé és dideregve, fázva jöttem rá, hogy az első már megkezdte uralkodását, a második fenyeget s a harmadik, a mi csak szükséges következmény: a bűn, a székgyen, a börtön jön, közeleg engesztelhetetlenül, hidegen.

Hogyan virradtam föl s hogyan telt el két hét a tétlen félelemlen, nem részletezem. A kísértet nem tágtított oldalam mellől, a Gábor szavai, nyugalma, ereje lenyüggött, de talán ép ez a zsibbadt, tehetetlen érzés volt menekülésem kezdete. Ma sem kételkedem, hogy megmaradva a mester-séges fény káprázatában, a mámoros, bódító leveggőben, elpusztultam volna, mint annyian előttem és utánam. A szenvedély, a bűnös vágy minden emberben egyként tör uralomra, de csak a magábaszállt lélek képes vele győztesen megvívni. Az én magábaszállásom nagy és tökéletes volt. Tökéletes, mert minden lépésnél mellettem állt a rettenés, előttem vibrált a mult sötét képe, családom átkos végzete, mely minden hátrálásnál, még a megállapodás gondolatánál is, pusztulással, székgyennel fenyegetett. Előre, folyton csak előre... Az első, szinte betegesen, nyomorult elhagyatottságban töltött hetek után kipihent idegzetten láttam neki a munkának. Olykor,

ha esténként vérem lázongani s a megszokás hatalma követelőzni kezdett, ha ablakom alól duhaj kurjongatás hatolt be szobámba s agyam, szivem szinte szétfeszült az őrült vágytól, hogy közéjük rohanva velük folytassam az utat: a büntető-törvénykönyvet vettem elő és a Bibliát. Abból félelmet, ebből reményt merítve, mindkettőre egyként szükségem volt: félelemre, hogy vágyódjam a menekülés reménye után; reményre, hogy féljek a visszaeséstől.

Egy hónapig nem is láttam Gábort. Egy hónap múlva — késő este volt s én íróasztalomnál ülve dolgoztam — hirtelen betoppant hozzám.

— Na, fiacskám, a szobafogságotat becsülettel kiállottad, most hetenkint egyszer, de csak egyszer velünk jöhetsz. Ma nagy estélyt rendezünk szabadulásod tiszteletére. Két újan felfödözött csillag is ott lesz: egy szőke meg egy barna csillag!

Elég erősnek éreztem magam, hogy nyugodtan nézzek vele szemközt.

— Köszönöm. A fölszabadulásomat majd csak itthon ünneplem. A névsorból egész bátran kihagyhatsz. Egyszer — mindörökre.

Gábor fölugrott a pamlagra és kételkedve nézett rám:

— Mi bajod? Megbolondultál?

— Nem, csak teljesült, a mit megjósoltál. Egy

hónapig dolgoztam és most már nem kívánczom vissza közétek. Gyöngé vagyok és nem akarok rommá lenni, mielőtt fölépíthetném a tűzhelyet. Ezek, gondolom, a te szavaid.

Mosolygott és jókedvűen dörzsölte össze tenyerét.

— Helyes, nagyon helyes, fiacskám. Nem árt, ha izmokat rakosgatsz vékonyka csontjaidra. Ha nem bízol erődben, jobb, ha ideje korán szolid kikötőbe evezel. Én még egy darabig tánczoltatom a viharos tengeren sajkámat, még irtózom a nyugalomtól, de majd eljön az én időm is. Nem akarok hűtlen lenni csinos csillagaimhoz addig, míg meg nem találom a meleg, termékenyítő napot. Nos, fiacskám, Isten áldjon! Néha fölnézek hozzád, hanem a czimboraságnak persze vége. Tisztelem-becsülöm a szolid ifjúságot, de unalmasak. Már a te fészked is unalmas, hisz a fotografiák is eltűntek!

— Elégettem.

Nyersen kaczagott föl s megrázta kezem.

— De hiszen te remek kölyök vagy! Autodafét is tartottál! No, megmondom a fiúknak, hogy remete lettél, de kívánom neked, hogy ma ne igen látogassanak meg szent Antal kísértései. Isten áldjon. A muri természetesen címváltozást szenved, s az új csillagok tiszteletére lumpolunk. Szervusz.

Megkönnyebbültem, a hogyan elhangzott súlyos lépése s a mint előszobám ajtaja becsapódott utána.

Irigyeltem erejét, a jövőbe vetett nyugodt hitét, a bátorságot, mely akadályt nem ismerve, tombolja magát keresztül az előre kiszabott úton. És főként a tisztességet, mely családja révén árad szép, férfias arczára és a mely szilárdan tartja fönn a süppedő úton és nem engedi csónakját szétzúzni a viharos hullámok közt rejtőző sziklákon. Irigyeltem és mégis megnyugodva és megkönnyebbülve folytattam munkámat, mintha távozásával elsimult volna tisztulógemről az utolsó felhő is. Az aggodalom ugyan még sokáig gyötört, a rám várakozó végzet sötét képe még sokáig leselkedett a homályos és bizonytalan jövő titokzatos méhéből, de a munka, a nyugalom, a rendes élet s a jó és becsületes emberek társasága mindinkább erősítette hitemet, hogy lelkem megfeszített akaratával sikerül egyszer csak lerázni magamról az átok súlyos bilincsét és hogy egykor majd félelem és szégyenkezés nélkül nyújthatom ki kezem a leány után, a ki ez időtájt szelíd uralmat nyert lelkem minden vágyán és szívem minden érzésén.

Oh, az én első szerelmem! Az első, az igazi, az egyetlen, melynek fényessége akkor életem minden pillanatát besugározni látszott s melynek ma már csak hűvös, sötét árnyékát érzem. Hol találkoztunk, hogy szerettem meg, mindez mese, ma már nincs, de akkor volt és uralkodott és boldogság volt édes

igájába hajtani fejemet. Igazság szerint nem tartozott a szép leányok közé. Igénytelen, gyöngéd természetével, finom, fehér arczocskájával nem hívta ki az aszfaltbetyárok léha tekintetét, de nagy, barna szemében ott ragyogott szépséges lelke, lelke tisztasága, tiszta szerelme, melyet tisztán, először, önkénytelenül — akármi történt is később — én irántam érzett. Nem küzdöttem érte, álmatlan éjeken nem szenvedtem át a reménytelenség gyötrelmeit. Megláttam és megdobbant a szívem és tudtam, hogy *ő az*. Meglátott és megdobbant a szíve és nem titkolta, hogy *én vagyok az*. Igen, nyárs-polgáriasan kezdődött szerelmünk története. Nem azt kérdeztem: szeret-e örült, eget-földet leromboló szerelemmel, hanem azt kérdeztem: akar-e feleségem lenni? És Ilonka nem rohant «görcsös sikoltással a karjaim közé». Elpirult és egy kicsit könyezett a szeme és remegett az ajka, a mint az enyém hozzá ért egy rövidke pillanatra.

Úgy gondolom és hiszem ma is, hogy az első, tiszta szerelem mindig jobbra, reménykedőbbé teszi az embert. Engem nemcsak boldoggá, de nyugodttá is tett és hinni kezdtem, hogy Isten segedelmével és Ilonkám oldala mellett bátran fölvehetem a harcot a mult árnyaival. Sőt néha már úgy rémlett, mintha az egész csak álom lett volna. A bűn útján nem jutottam tovább az első lépésnél s vissza-

térve még megtalálhattam a biztos talajt. Egyéb más is vigasztalásomra szolgált. Ilonka szülői ismerték családi viszonyaimat, de az öregúr gondolkodása nem egyezett a Gábor barátom elveivel.

— A testi sorvadást — szokta volt mondani — örökölheti az ember. A lelket Isten leheli belénk s a bűnre való hajlandósággal nekem is kellett küzdenem. Sőt az öcsém-uram lelkülete előttem kész biztosíték, mert hisz látja a szomorú példákat, ha netalán ingadoznék az egyenes úton.

Megnyertem hát a beleegyezést; már semmi sem háborgatott, a boldogság reménye, vágya, tudása kiverték fejemből a rémületes éjszakák emlékét. Az estéket menyasszonyomnál töltöttem, nagy tervezgetés, ábrándozó hallgatás közt. Gyerekek voltunk, hittük, hogy minden úgy fog történni, a hogy szívünk kiszínezte: boldog álom lesz az élet, a gondok felhői, a csapások viharai nélkül. Az, hogy volt idő, a mikor gúnyolódtam az egyszerű érzés naivságán, eszembe sem jutott. Gyermek lettem újra, a nélkül, hogy a komoly tanulságok kimosódtak volna szivemből. Arra, hogy még új, mindennél sötétebb, lesujtóbb tanulságok is várakozhatnak rám, szelíd mámoromban nem is gondoltam.

Úgy történt, hogy esküvőm előtt öt héttel — épen öt héttel — a rendesnél tovább maradtam Illuséknál. Társaságának édes varázsa fonta körül

lelkemet, a mint lassú léptekkel haladtam hazafelé; ismételtettem szavait, elképzeltem arczát, szemének mosolygó ragyogását és eltűnődtem a pillanaton, a mikor remegve, oh bizonyosan mindketten remegve állunk az oltár előtt. Alig vettem észre, hogy otthon vagyok, sőt meg sem lepődtem, hogy íróasztalomon lámpa ég. Tulajdonképen csak akkor tértem magamhoz, a mint megpillantottam a szokott helyemen nyugodtan ülő alakot. A menyasszonyom arczképe volt a kezében s lépteim zajára hirtelen visszafordult.

— Végre! Épen egy órája várlak. Mondhatom, mamlasz inasod van. A régít persze — sok mindennek veszedelmes tanúját — el kellett bocsátanod?

Gábor volt. Látása e pillanatban épen nem volt kedvemre. A multhoz tartozott ő is s a mult gyűlöletessé vált, minden tartozékával egyetemben. Mindig gyöngye voltam indulataim elleplezésében s a Gábor éles szemét kedvetlenségem nem kerülhette el.

— Nem vagyok szívesen látott vendég? Nem baj. Régi dolog, hogy az emberek elfeledik a jót, ha a rosszhoz van fűződve. Pedig emlékezhetnél rá, hogy valamelyest nekem is köszönhetsz abból, ha most boldognak érzed magad.

Csak szólnia kellett s én meghódoltam. Csak

rám kellett néznie sötét szemével s régi ragaszkodásom hatalmába ejtett. Pirulva, szégyenkezve ráztam meg kezét és zavarodottan kértem bocsánatát. Hisz igaza volt. Nélküle hova lettem volna, ismerném-e a boldogságot, a mit a tiszta lelkiismeret s a szív szeplőtelen szerelme nyújt? Nem, bizonyos, hogy nem és áradozva, gyerekes bensőséggel mentettem magamat. Gábor mosolygott és rámutatott az arczképre.

— Ő az?

— Ő!

— Csinos arcz, épen hozzád való. Hogy hívják?

— Bogdán Ilonka.

— Az öreg Bogdán Jánosé?

— Az.

Sötét szemében valami eddig ismeretlen tűz lobbant föl. Egészen felém fordult s én megdöbbenve láttam, hogy arcza sem a régi, nyugodt arcz többé. Vonásaiból hiányzott a harmónia, ajka széle kékes színbe ment át és a sötét szemgyűrűk lelki-testi egyensúlyának erős megzavarodásáról tettek bizonyosságot.

— Édes fiacskám, nem is gondoltam, hogy ilyen praktikus emberré változtál. Százötvenezer forint készpénz, háromemeletes palota a körúton és kétezer hold primae classis a Kúnságban, a mi mind az egyetlen leányra néz. Szivemből gratulálok.

Nem akartam elfogadni kezét, jóformán nem is értettem, mire gondol. Visszaborzadtam irígy, gúnyos, kötekedő nevetésétől, mely gonosz sejtelmektől kísérve járta át szívemet. Igaz, hogy az utolsó szó után Gábor ismét a régi lett.

— Ne vedd komolyan, fiacskám, a mit én beszélek. Ez egészen illő házasság, a te vagyondod sem megvetendő, de az ilyen magamfajta szegény ficzkó már nem tud az anyagi kérdésektől szabadulni.

— Te nem vagy szegény!

— Hja! az sok mindentől függ. A csillagok sokba kerülnek és még mindig nem jött el a tradíció uralmának korszaka. Még mindig ott hánykolódom a tengeren, habár a czimborák egymásután párolognak el oldalam mellől. Nem tudom, fiacskám, nem tudom, mennyire buknék alá becsülésedben, ha kijelenteném, hogy — hogy anyagi érdek hajtott hozzád is?

Elfordította arcát és merőn bámult a lámpára. Erős, széles válla remegett s hangjának tompa rezgésétől az én torkomat szorongatta a félelem. Szerettem volna — maig sem tudom, miért — ha nincs ott előtte az Illus arczképe, mintha szenvedélyes, vad tűzben égő szeme megszejteltetlenné tette volna az édes kis arczocskát. Arra meg, a mit kértett, igen nehezen jött ajkamra a felelet.

— Nem értelek ugyan, Gábor, te talán vagyó-

nosabb vagy, mint én, de sohasem feledem, hogy te szabadítottál ki a fertőből.

Elnevette magát és székestől felém fordult.

— A fertőből... én? Valakit — téged — én a fertőből? Ez valami remek dolog és ha gondolatid logikai rendben folynak, én még ott fetrengék. Jó; lehet, hogy igazad van. Elég az hozzá, hogy a csillagaim költségesek és e pillanatban éppen ötszáz forintra van szükségem. Rendelkezel vele?

Checket adtam neki. Nem nézett a szemem közé, a míg átvette. Zsebébe gyúrte és közömbösen próbált mosolyogni, de látszott rajta, hogy nagy megerőltetésébe került. Egyébként ezt természetesnek találtam. Olyan vas-jellemnek ez a megalázkodás kész halál. Résztvevően szorítottam meg kezét és nem engedtem időt arra, hogy köszönetet mondjon.

— Ebből kár lelkiismereti dolgot csinálni. Ha szivességet tehetek veled, ez még mindig igen kis része a hálának, a melylyel tartozom. Úgy érzem, hogy boldogságomat is neked köszönhetem.

— Az valószínű — mondta egészen a régi kemény, nyugodt modorában — és éppen ezért szeretném megismerni a boldogságodat. Hány órákor szoktál hozzá menni?

— Hat óra után.

— Jó, itt leszek.

Másnap már öt órákor beállított. Fekete redingot-

ban, szürke nadrágban és lakkcipőben. Az előző napi zavart lehangoltságnak semmi nyoma. Olyan volt, mint a férfias erő, nyugalom és a férfias szépség megtestesülése. Apolló, modern öltözetben. Szóba sem hozta a tegnapi estét; sokat beszélt új czimboráiról és a csillagokról, a melyek még mindig vonzzák. Szórakozott hallgatásom mulattatni látszott, ki nem fogyott a jókedvű csipdelődésből és nekem mégis úgy tetszett, hogy csillogó beszédével csak takarni igyekszik a lelke mélyén rejtőzködő vihart. Mennél közelebb értünk az Ilusék házához, annál inkább erőt vett rajtam a félelem. Az árnyék a jövőből fenyegetett, közeledett, mint valami sötét felhő, melynek méhében vihar és pusztulás van.

Nem volna erőm — el is fáradtam, talán ti is elfáradtatok — mindent részletezni. Ilus csodálkozva, félénken nézte erős, szép barátomat, Gábor meg úgy bánt vele, a hogyan az elkényeztetett kis gyerekkel szokás. Az öreg Bogdánna politikai vitába keveredett, Bogdáné előtt a társadalom ferde kinövéseit ostromozta rövid, szaggatott, meghatározott mondatokban. Mikor eltávozott, valahogyan mindnyájan meg voltunk bűvölve. Ilus félénkebben simult hozzám, mint egyébkor, én szorosabban fogtam kezét és hallgattuk az öregek ajkáról lelkesült magasztalását.

Mi történt aztán, hogyan jött, hogyan rohant meg, micsoda bűvös hatalommal babonázta meg mindnyájukat, csakúgy nem tudnék számot adni, mint a hogy a szélütött ember a perczről, a melyben megbénultak tagjai. Közbe még több, apróbb-nagyobb kölcsönöket is vett föl tőlem, cinikus egykedvűséggel s az őszinteség mind kevesebb látszatával, bár hatalmának és erejének befolyása alól nem tudtam szabadulni. Még két hét hiányzott az esküvőmtől; birtokom és falusi lakásom rendbehozása végett körülbelül másfél hetet vidéken töltöttem; édes, puha kis fészket készítettem életem gyönyörűségének; a verőfényes, tiszta, megújult szobákban bódultan, félálomban jártam-keltem; arcának, szemének ragyogása kísért minden munkámban és már oly nyugodtan, oly boldogan gondoltam arra, a mi következik: az esküvel megsemmisül a romlott vér hatalma; erős akaratom, Istenben való bizodalمام, tiszta szerelmem legyőzte a régi bűn átkát. Én vagyok én; bátran nézhetek szembe a becsületes világgal, bátrabban, mint azok, a kik tisztos tradiciókat és mocsoktalan vért örököltek őseiktől.

Ez volt az álom — az ébredés otthon várt rám. Pamlagomon heverészett Gábor, cigarettázott és sápadt arcát sűrű füstfelhőbe próbálta burkolni. Lomhán emelkedett föl és mereven rám szegezte szemét:

— Ül le, fiacskám és maradj nyugodtan. Most nagy dolgot kérek tőled.

Nem várta be a kérdést, gyorsan tette hozzá:

— A menyasszonyodat!

Nem — ne kérdezzetek, ne kíváncsiatok semmit tőlem. Most is lefut arczomról a vér, összegyűl a szivemben és széthasadással fenyegeti. Akkor a fejembe gyűlt össze, látásom elhomályosult, fülemben tompa zúgást éreztem, a nyelvem megbénult s csak töredezett szavakat volt képes kinyögni.

— Mit — te — mit?

— Ilonkát. Őt, igen, őt. Ha megnyugszol, jó, ha nem, úgy is az enyém. Nem tehetek róla, de szeret! Úgy szeret, a milyen szerelemről te nem is álmodhattál.

Hogy őt szereti Ilonka s hogy ő ezt mély, gúnyos meggyőződéssel szemembe mondja, hogy aljaslelkét tartózkodás nélkül föltárja előttem! A vérhullám keresztülcsapott rajtam; asztalomon nehéz, masszív bronz-gyertyatartó volt, az akadt először a görcsös ujjaim közé. Szépen megragadta karomat s leszorított, míg a düh és megaláztatás érzete könnyeket facsart szemembe. Változatlan, hideg hangon beszélt tovább:

— Csillapulj, fiacskám. Limonádé-véred van; ez a fölbuzdulás nem hozzád illő. Ki tehet róla, hogy így történt? Sem ő, sem te, sem én! Néhányszor meglátogattam, míg odavoltál...

— Oh, a nyomorult!

— Persze, te tudhatod, hogy az embernek a vére parancsol. Apáim tradíciója hatalmába ejtett, a tengert meguntam s nem vádolhatsz érte, ha épen ő méltó arra, hogy engem a révpartra juttasson.

— Ó? a pénze, nyomorult!

— A pénze? Én végre nem czáfolgatlak. Szükségem van rá, ha nem akarok elpusztulni s ő már engem szeret. Te, mennyi szenvedély van abban a gyöngécske leányban! Nyugodj meg, nem hozzád való.

— Soha — kiáltottam hevesen — soha! Föl fogom világosítani.

Győzelmesen mosolygott.

— Miről? Hogy a pénzéért szeretem? A szemed közé nevet. Hogy gazember vagyok? Azt fogja felelni: épen azért. Jó emberré akar tenni. A szerelmes leány csak szerelme hatalmában hisz, semmi-ben másban. Nem volna más hátra, mint hogy megverekedjünk.

Emberfölötti erőt fejtettem ki, hogy fölugorva szeme közé vágjak valamit. Vasmarokkal szorított le.

— Ne heveskedj. Ezt az eshetőséget is megbeszélhetjük nyugodtan. Vagy te puffantasz le engem, vagy én téged, mert mi nem a czilinderekre vadász-nánk. Ha én téged: Ilonka természetesen nem lehet a tied; ha te engem: akkor utálni fog és irtózni

tőled, mivelhogy szerelmese vérével vagy beszenyyezve. Ez a szerelem pszihológiája, rád nézve nem kellemes, de hisz szerencsétlen szerelmesek nélkül miből élnének a poéták?

Már lecsillapodtam. A dühös vérszomjat megvetés váltotta föl. Láttam ezt az embert fetrengeni a maga készítette posványban és láttam, mint ragadja meg a tiszta kezét, nem, csak a tiszta kézzel járó kincseket, hogy talán újból elbocsássa a kezét, ha a kincs birtokában lesz. Mintha most ösmertem volna föl. Ez, ez a hatalmas, erős férfi, ez a tisztcsalád sarjadéka, lent volt, mélyen alattam a feneketlen örvényben és irtózáttal láttam, mint vonja le magához az édes, ártatlan gyermeket, életem célját, boldogságomat, reményemet, egész létem alapját. Oh, hihetetlennek látszott és mégis valóság volt. Hisz be kellett látnom, hogy eltörpülök mellette: az én jószágos gyöngeségem az ő vad akaratereje; az én hallgatásom és az ő sima, hizelgő vagy parancsoló beszéde és mindenekfölött az én egyszerűségem és az ő regényessége, egyéniségének varázsa, mely férfiakat, nőket egyként szédített el. Nem, nem kételkedhettem és gondoskodott róla, hogy az utolsó szalmaszál is elmerüljön.

— Sajnálalak, becsületedre, de a végzet ellen nincs mit harcolni. Ismersz. A mit el akartam érní, az enyém lett. Vádolhatsz előttük, de mit gondolsz,

hisz-e valaki az elutasított kérő önzetlenségében? Vigasztaljon az, hogy Ilonka is sajnál, sőt szeret most is, mint mondja, testvérként, és fél a veled való találkozástól. Gyöngye a szivecskéje a kicsikének és holmi naiv lelkiismereti kérdéssel bibelődik. Nyugtasd meg, kérlek, nagyon lekötelezel. Ime az üzenete.

Kis papircsomagot vett ki tárczájából.

Jegygyűrűm volt benne és néhány remegő kézzel írott sor. «Bocsásson meg, ő majd elmondja az igazat. Én nem tehetek róla, nem parancsolhatok a szivemnek. Nélküle nagyon boldogtalan volnék!»

A levél elolvasása után keserű boszúság fogott el. Zsebrevágtam a levelet s lehúztam ujjamról gyűrűjét.

— A mit keresett — mondtam tompán — meg fogja találni. Mondd meg neki, tudod, majd akkor, ha még egyszer eljutsz a végpusztulás szélére és nem találsz a mentő-horgonyon százezreket, hogy én mindig jóbarátja maradok és számíthat is rám.

Az ajka is fehér lett a dühtől, homlokán kidagadtak az erek és ennek a gaz indulatnak a láttára nem kételkedtem többé, hogy hová jutott és hogy ádáz gyanum szomorú igazság. Őrangyalom segített, hogy utolsó pillantása nem összetört, megalázott, hanem büszke, nyílt, parancsoló arczomra esett. Elment s a hogy elhangzottak léptei, lerogytam a székemre tehetlen, gondolat és érzés nélküli zsibbadásba merülve, a mi kegyetlenebb agyilkoló kínzás minden neménél.

Képzeljétek el helyzetemet! Mit tehettem? Sokkal jobban ösmertem, semhogyzavaiban kételkedhettem volna. Mi neki megnyerni a gyöngé, ingatag leány szívét? Egy szó, egy tekintet! Csak azzal nem voltam tisztában, mi rejtőzködik elhatározása mögött? Szereti-e Ilonkát, megunta-e a viharos tengert és ősei hagyományát, vagy a vérével átöröklött vágyat a családi tűzhely után akarja-e valóvá tenni? Isten látja lelkemet, kívántam, hogy úgy történjék. Elgondolni is rettenetes volt, mi sors várna arra a gyöngé gyermekre, ha csak pénzeért bódította el fejécskéjét, ha csak pénzre lett volna szüksége, talán épen a sokat emlegetett csillagok egyikéért. Mindig titokzatos volt lelke s én, végképesújtva és közömbössé téve szerencsétlenségemben, hogy fejthettem volna meg? Néha fölillant előttem az a kép a kávéház asztala körül! Fülembecsengett nyugodt, biztos, ellentmondást nem tűró érvelése: a vér kényszeríti majd ellenállhatatlan hatalommal, hogy elvegyen feleségül egy naiv kis libát és hogy visszatérjen, mint apái, a családi élet nyugodt révébe. Talán ez igaz, talán így lesz, de aztán jött a többi: ha az ősök romlottak, az átöröklött romlott vér elárasztja az agyat és szegény áldozatát a becstelenség útjára hajtja. Nem, ez nem igaz, rajtam nem következett be; oly tiszta, oly nyugodt volt lelkem e részben, hogy még csak

nem is nyugtalankodtam jövőmről. A «vérvándorlás» teóriája rajtam nem vált be és ha rajta, a tisztességes ősök aczélidegzetű ivadékán nem válnék be, ha benne romlott volna meg a tiszta vér, oh, ennél a gondolatnál egy halotthalvány, kétségbeesett arcot láttam, egy kialvó szempárt, melyből elröppen az élet fénye a szégyen és elhagyatottság kérlelhetetlen rohama alatt!

Megtörtént az esküvőjük is. A napok megfeszített munka közt teltek; ki akartam irtani emléküket szivemből, boszúra vágó lelkemet a keresztény szeretet örök ígéivel iparkodtam csillapítani. Falusi jószágomra vonultam vissza; a természet romlatlan levegője, melyet nem mételyezhet meg a romlott világ semmiféle hazug vagy bűnös teóriája, helyre hozta megtámadott egészségemet is. Csak valami homályos, lappangó félelem üldözött folyton. Vártam a hírt a katasztrófáról, oly biztosra vettem, mintha felsőbb jóslatot nyertem volna, hogy a történetnek nincs vége. Soha, egy perczig nem jelentek meg fantáziámban egymás mellett, egymáshoz simulva, szerelemtől égő szemükkel egymás tekintetét kísérve. Nem. Gábort csak éjjeli csillagai közt láttam, Ilkát elhagyatva, sápadtan, szívében a csalódás halálos törével. És apránként világos lett előttem az is, miért tisztult meg bennem szerencsétlen őseim romlott vére és miért tűnt

el nyomtalanul az ő lelkéből a becsület hagyománya.

Egy hónap múlva — mindössze egy rövid hónap múlva — vastag betűkkel nyomtatott hír jelent meg a fővárosi lapokban. Minden betűje be van vésődve lelkembe. Ennyi volt:

«Tragikus botrány tartja izgatottságban az előkelőbb polgári köröket. Gábor, a társas élet ismert alakja, ma éjjel nyomtalanul eltűnt lakásáról. Vele együtt tűnt el Miss Ella, az orfeum exczenrikus csillaga, nemkülönben a feleségével kapott hozomány legnagyobb része. Az alig egy hónapos fiatal asszonynak, kit szökéséről cinikus levélben értesített, meghasadt a szive. A részletekről holnap bővebben. Annyi bizonyos, hogy ez az alávaló gavallér még jó esomó kifizetetlen számlát és váltót is hagyott maga után».

Ez volt életem harmadik sötét napja. Ebből talán sohasem ébredek föl. Az egyetlen lény, a kit szerettem, halva; az egyetlen ember, kit valaha barátomként szerettem, végkép a posványba merülve. Még hozzá ugyanaz nap ezer forintot kaptam a postával s vele e pár sort: «Neked nem akarok adósod maradni. Eredj, vigasztald a feleségemet. A limonádé-élet nektek való!» Oh, már csak a temetésére mehettam, a tragédiának vége, a függöny legördült és nem, oh soha többé nem tapsolják ki a színészeket.

Vége, fiúk, vége. Ime a vándorlás teóriája. Bárdy, hiába mosolyogsz. Ez a gyöngé, a bűnös emberek találománya, hogy gazságaikra mentséget találjanak. Senki sem akar és mer felelős lenni azért, a mit tesz. Feleljenek az ősök, feleljen a vér, melyet számadásra vonni nem lehet. De láthatjátok történetemből, melynek minden szava szent igazság, hogy nem a vér bűnös, hanem a lélek, mely alkalmat ad neki a vétkezésre. Mindnyájan egyként hajlandók vagyunk a rosszra, bűnben és bűnös vágyakkal születünk, de az Istentől belénk lehelt lélek megadta a szabadságot, hogy elkerülhessük az alkalmat, mely a vérünkben alvó parázst pusztító, sorvasztó lánggra gyújtja. Én elkerültem és gyöngé testi erőm és származásom sötét bélyege ellenére ment maradtam mindez ideig. Ő vas erejével, a becsület hagyományával vértézve kifeszítette mellét és szembeszállt a bűnnel, a romlással, a becsstelenséggel és elmerült. Gyöngék vagyunk, fiúk, mint a fakéregből kivájt csónak és csak annyi a mienk, hogy van akaratunk és erőnk messze elkerülni a viharos tengeren alattomosan leselkedő sziklákat. Igyátok ki a borotokat és széledjünk haza. Ki-ki haza. Késő van!

III.

RIZA KISASSZONY.

A papagály éktelenül rikácsolt, zöld-tollas szárnyával mérgesen csapdosott a levegőben, a kis csízek és pintyőkék ijedten húzták meg magukat aranyozott sodronyos kalitkájukban. Héró, a kis fehérfoltos, sárga öleb fogát vicsorgatva vakkantott egyet-egyet, míg Leander, minden fehér macskának nagyságra és szépségre első királynéja, jóakarató dorombolással növelte a hangzavart. A papagály, miután elvégezte a bevezetést, szépen legunnyasztotta fejét, nehéz testét meglóbázta a pirosra festett vaskarikán és sajátságos, félig erős, félig tompa, majdnem emberi, panaszos színezetű hangon kezdett kiabálni:

— Riza, édes Riza, sze-ret-lek!

Az r-et ropogtatta, az utolsó szót meg szótagonkint elnyujtva mondta ki és Riza kisasszonynak kiesett kezéből a «Narbonnei kastély titkai»-nak harminczhetedik füzeté.

— Riza, édes Riza, sze-ret-lek! — ismételte a

tarkatollú buta madár, a csízek éspintyőkéknekibátorodva fogtak éleshangú énekükhöz, az apró kutya meg Leander sima, fényes szőrű hátára iparkodott fölkapaszkodni. Riza kisasszony fölállt, megtörülgette szemüvegét, gondosan elrendezgette fekete-selyem szoknyájának ránczait, aztán szép csöndesen, komolyan odament a falhoz támaszkodó vén tölgyfaszekrényhez s egyenkint huzgálta ki a névvel ellátott apró fiókokat. A legfelsőre fénylő rézlemez volt szögezve, a lemezen cifra, czirádás nagybetűk alakjában, megannyi initiale, kivágva a név: Oszkár; a többiekben csak fehér papírlap, szabályos, tintával írt exotikus nevek: Héró, Leander, Bül-Bül és így tovább a szelíd kis állatkák méltósága szerint. Riza kisasszony éles, szigorú pillantása belemélyedt mindegyik rekeszbe, hosszú, csontos ujjáival bele-nyult és gondos figyelemmel mérlegelte a kiszedett élelmet. A nagy szekrény volt az éléstár, csodálatos alakú, kristálytisza porcellán edények, hosszúkás vályúk, apró, gömbölyű vedrek sorakoztak egymás mellé, mindegyikbe beleégetve gazdájának a neve. A Bül-Bül fiókjánál a kisasszony arcza elváltozott, sovány arczának hosszú, párhuzamos ránczai szinte összezsugorodtak, még mindig élénk tűzű szeme rémulten tapadt a szürke kendermag-halmazra.

— Rozália! — kiáltotta aztán elszörnyűködve —
Rozália!

Csoszogó léptek hangzottak s a nesztelenül föl-nyílt ajtó küszöbén egy félénk arcú vén asszony állt. Pergamenszerű arcbőrért keresztül-kasul szántották a ránczok, apró zöldes szeme nyugtalanul izgett-mozgott üregében, fekete, bodros főkötője alól néhány ősz hajszál kandikált, míg rövid karját zavartan dugta el széles, sötétkék köténye alá.

— Oh Rozália — kezdte Riza kisasszony komoly, vádoló hangon, miközben a tenyerébe szórt kendermagot nézegette — hát kendnek csakugyan olyan kemény szive van? Hát kend olyan kegyetlen, mint egy hóhér, hát gyilkos akar lenni, az én ártatlan kis Bül-Bülemnek a gyilkosa? Oh Rozália, ezt érdemeljük mi a jóságunkért?

Rozália asszony először meggörnyedt, olyan volt, mint egy kis gnóm, aztán köténye csücskét arcza elé vonta és siránkozva felelt:

— Én, kisasszony, ártok én a légynek is?

— A légynek, Rozália, nem árt; az édes kis Hérót majd megeszik, de a kendermagot úgy-e nem törí meg? Az a gyöngye kis madár úgy törje föl, talán annak is olyan fogai vannak, mint kendnek?

— Nincs, instálom, már nekem nincs fogam.

— Nincs? De volt, úgy-e? És most rág-e csontot? Úgy-e nem rág? Hát ez a szegény kis állat hogy emészsze meg ezt a keménységet? Nem

mondtam, hogy beteges, hogy gyöngélkedik, hogy a kend forró sárgarépájától megrontotta a gyomrát. Most meg köveket adna be neki, hogy elpusztuljon, hogy arra se legyen gondja. Tudom, Rozália asszony, hogy szeretné már, ha mindnyájan elpusztulnánk. Úristenem! ha engem valami baj érne, nem volna, a ki egy pohár vízzel hűsítse forróságomat.

Szegény Rozália asszonyból e kemény vádak hallatára oly erővel tört ki a zokogás, hogy a kis állatsereglet minden tagja csodálkozva hallgatott el. A nehéz vasrúd nagyot zörrent, a másik pillanatban a papagály ott gubbaszkodott az öreg cseléd keskeny vállán s onnan kiabált át Riza kisasszony felé:

— Riza, édes Riza, sze-ret-lek!

Riza kisasszony elfehéredett; a kendermagot szépen visszatette a helyére, odament Rozáliához, a papagály piros bóbítáját gyöngéden megsimogatta.

— Úgy, jó Oszkárom, úgy! Te bocsánatot kérsz mindenkiért, csak te szeretsz, te oktalan állat, csak te ragaszkodol hozzám. Na ne sírjon, Rozália asszony, na ne sírjon, maga is szeret, de maga gondatlan. A kendermagot törje meg, nedvesítse is be, a sárgarépa ne legyen nagyon forró és legyen hálás Oszkár iránt. Oszkár, édes Oszkár!

Rozália asszony nagy iparkodást fejtett ki, hogy elkapja urnője kezét. A papagály visszarepült piros karikájára és a hajlott, sárga csőrével borzolta össze tollát. Héró és Leander a puha szőnyegen hempergett, a sok apró madár meg éhes csiripeléssel leste az eledelt.

Alkonyodott. A nehéz jutta-függönyök mögött a szobában már sötét volt. Az alföldi város széles utcáin föl-föltűntek a sétáló férfiak és leányok, vidám beszélgetésükből egy-egy élesebb hang behallatszott. Az öreg Rozália fölnyitotta a szélső ablakot, fekete bóbítás alázatos arcát kidugta; fürkészve nézett szét, majd óvatosan huzta össze a nehéz, szürke függönyöket. Riza kisasszony visszaült helyére, szeme körüljárta a szobát s hosszan megpihent a papagály színes alakján. Valami bizalmas, meleg érzés tükröződött le arcán, nyugodt, tiszta érzés, mintha multban kalandozó gondolatai sorából kiválnék egy emlékezet, epizód vagy illúzió és az az egy megbékítené sok egyébbel, a mik egymás mellé rótták fonnyadt arcán a ránczokat. Rozália asszonynak már semmi dolga nem volt a tükörtiszta szobában. Izgatottan tipegett-tapogott egyik helyről a másikra; olykor-olykor megrezzent, nekipirult, meg-megállt és félig ki is nyitotta ajakát. Látszott rajta, hogy szeretne valamit mondani és hogy úrnőjétől várja a biztatást. Kezében papír-

lapot szorongatott és az aggódo nyugtalanság összevegyült arczán valami nagy gyönyörűséggel. A kisasszony az ablak felé fordította fejét; a sötétkék ég nyugati peremén, a cserepes házak teteje felől ólomszerű, sötét felhők közeledtek s a vihar hirnőke, a szél, már rázta az akácok koronáját.

— Vihar lesz, Rozália, tegye be az ablakot. A vacsorát készítse el.

Rozália asszony mohón ragadta meg az alkalmat a beszédre:

— Kisasszony, édes jó kisasszony, a tengeren is van vihar?

Riza kisasszony jóságosan mosolygott.

— A fiát félti, úgy-e, a fiát félti? Nyugodt lehet, Rozália, fia olyan nagy hajón utazik, hogy meg se libbenti akármilyen szél és olyan erősön, mint egy kőház.

— Oh bizony, őrizze is meg a tengeren evezők csillaga, a boldogságos szűz Mária. Örködjön fölötte addig a két hétig, a míg a császár szolgálja lesz.

Riza kisasszony csodálkozva kérdezte:

— Hogyan, csak két hétig?

— Itt a levele! Most érkezett épen. Benne van, itt van megírva, édes jó kisasszony. Tele sírtam már könyeimmal, egész elmázolódott a betűje; de tudom minden sorát, áldja meg az Isten mind a két kezével.

Az öreg asszonynak kis, összetöporódott teste kiegyenesedett, arczán szinte elsimult a ránczos bőr és boldog ragyogás szépítette a hosszú évek nyomát. Remegő kezében tartotta a levelet; sárga volt a papirja, fecske röpült a sarkán, a sorok, a munkás, kérges kéztől írt durva sorok közt elmázolódott a tinta. Fekete volt az egész, de Riza kisasszonynak, a míg szeme gyönyörködve révedezett öreg cselédje boldog arczáról az összegyűrt papirlapra, úgy tetszett, hogy a fekete betűkben van az az érthetetlen fényesség és világosság, melynek visszfénye ott ragyog a ránczok közt a kiaszott bőrön, visszahozza az erekre az alvó vért, a szembe a kiégett tüzet. Nyugtalanságot érzett a szíve tájékán, epedést, szomjuságot. Örülni szeretett volna hűséges cselédjével és szomorú sejtései támadtak, hogy a másik pillanat talán új megpróbáltatást csatol a többihez. Kezébe vette a levelet, tűnődve forgatta; megakadt szeme a megszólításon: «Drágalátos édes öreg anyám» és a befejezésen: «háládatos magzatja: Dani». A többit csakugyan nem lehetett olvasni, az öreg asszony teli sírta szeretetének forró könyeivel.

— Örülök, Rozália, örülök — mondta aztán, némi kis szünet mulva — de sok van ám még ezen a cifra papiron. Mi van benne?

Az öreg asszony törülgette nedves szemét.

— Édes jó kisasszony, ne tessék haragudni, elveszi feleségül Veres Évát. Édes jó kisasszony, ne tessék haragudni.

— Már micsoda beszéd ez, Rozália! Én tartom ki a lakodalmukat.

Kezén érezte azokat a forró könyveket, az öreg fonnyadt ajkát, melegség futott át erein és jóságos hangon folytatá:

— Csak szeressék egymást. Egyszerű emberek, nem várnak egymástól sokat, hát nem is fognak csalódni. De miért sír maga, Rozália? Hát nem örül a fia házasságának? Ne féljen, mondja el bátran, ha valami baja van; tudja, én szívesen segítek a bajukon.

— Nincs semmi bajom — zokogta az öreg asszony — dehogy van, mivel tudom, hogy Évivel boldog lesz a fiam, szorgos, takaros leányzó és már nyolcz éve vár hűségesen a fiamra. De oh édes jó kisasszony, az is benne van a levélben, az is benne van, hogy: édes anyámat meg nem hagyjuk idegen kenyéren, magunkhoz vesszük öregségére, úgy, igen magukhoz vesznek, hogy betanítsam kis menyemet és örvendezzek velük együtt majdan Isten szent kegyelméből szépséges szép unokáimban.

Riza kisasszony elhalványult és kivonta kezét az öreg csókjai alól. Visszaült karosszékébe, a torka

összeszorult, az üres levegőben tüzes karikák vilantak föl szeme előtt, aztán, mintha félrelebbent volna a sötét függöny, mely eddig eltakarta a mulat, visszalátott, vissza a tovatűnt évekre, a tarka mezőn illatozó virágokra, a letarolt rétre, az őszre, a mi következett és a kopár télre, a mi itt van, a magányra, az elhagyatottságra. Ajka remegett, de nyugodt akart maradni. Kissé lassan ejtette ki a szavakat, lassan, tompán, töredezve, kezét elrejtette kötője alá és kinézett a sötét égboltra.

— Természetes Rozália asszony. Jó fia van, adjon hálát az Istennek. Öreg napjaira nyugalomra van szüksége, mellettem meg nincs nyugalom. Öreg vagyok én is, beteges, ingerült. A lakodalomra azért ne legyen gondjuk. Úgy, Rozália, úgy, írja meg a fiának, hogy én is örülök. Egy szót se, Rozália. Villámlik, az ablakot tegye be; gyújtson tüzet a konyhában, a kendermagról ne feledkezzen meg. Szót se, ha mondom! Most még parancsolok, de szeretni azután is fogom. Rám mindig számíthatnak.

Rozália asszony sovány arczán lerajzolódott a rajongó, háladáatos érzés. Sírní is szeretett volna, beszélni is, de úrnője szeme oly szokatlan szigorúsággal és keménységgel tapadt rá, hogy sietve és ügyetlenül zárta be az ablakokat, aztán kicsoszogott a szobából. Riza kisasszony két kezét rászorí-

totta keblére. Összerázkódott. A fájdalmas érzés, mely szívére nehezedett, agyába szállt föl és agyának minden sejtje forró, kínos tűzzel égett. A szeme száraz maradt, csak szemhéjai tágultak ki, mint az alvajáró, vagy kísértetet látó emberé. És látta is a kísértetet, a láthatatlan, a nem létező kísértetet, a *semmit*, a *senkit*, a hosszú szobasor ürességét, önmagának ödöngő árnyékát, önmagáét, támasz, segítség, gondviselés nélkül. Lelketlen madarak ugrálnak sodronyos kalitkájukban, tőle várják napi élelmüket, hálásak is, énekelnek, mindig csak énekelnek és ez a gondviselést követelő ének az egyedüli hang, mely az életet hirdeti. Elhagyatottságának tudata soha ily súlylyal nem nehezedett rá. A jó, a hűséges, az alázatos Rozália asszony szinte elfeledtette vele, hogy egyedül van. Zsörtölődtek együtt és ragaszkodtak egymáshoz. Megszokta, mint a hogyan megszokja az ember a nap-nap után ismétlődő foglalkozást. Már kicsiny korában maga körül látta; becézgető hangja dúdolt neki altató danát, gyermekkorának tündérmeséi hozzákapcsolódnak bodros fejkötőjéhez, lisztes kötényén a kulcsok csörömpölése, minden, minden, egészen a napig, a mikor először maradt magára a családi házból madaraival és szíve csalódásával. Most vége, kezdheti újra, ha van ereje és kedve hozzá. Van? Nincs! Idegen arcz meg ne lássa könnyét, fájdalmát

önző szó ne vigasztalja. Tudta jól, hogy ezután már hozzá nem szokik senkihez és csak most érezte, mennyire össze volt nőve szíve ezzel az öreg, együgyű asszonynyal. Hanem az öreg, együgyű asszonynak fia van, «háladatos, szerető magzatja», a ki nem engedi idegen kenyérre, magához veszi hogy velük együtt örvendezzék majd szépséges szép unokáiban. Ezek az egyszerű, szívhez szóló szavak úgy ragyogtak, mint a csillagok világa a komor égen. Ime öreg cselédje szereti őt, hálás és ragaszkodik hozzá, de van egy erősebb kötelék, előtte érthetetlen, megfoghatatlan kötelék, vér a vérből, szív a szívből; gyermeki hála, anyai szeretet, a mint összetalálkoznak, összefonódnak elválaszthatatlanul és erősen a családban. Úgy elképzelte, káprázó, nedvesedő szeme szinte látta, a szegényes lakásban munka, gond, keserves harcz a mindennapi étellel, de valami melegség, valami fény, a mi könnyűvé teszi a munkát, édessé az izzadást, a mit föl nem cserélnék a világ minden gondtalan kényelmeért. Mi ez? Egyszer valamikor közel járt hozzá, az út nyitva volt; látta csodás tisztaságát, szíve dobbanása mesélt a boldogságról, mely kísérlője lesz; mignem elzárta a kilátást a sötét tömeg, mely úgy hullott képzelhetetlen gyorsasággal alá a verőfényes égből, hogy csaknem összezúzta egész életét. És utána mi maradt? Egy

út vezet a boldogsághoz, egyetlenegy út. Öreg cselédje is rátalált, ő elvesztette és ha elvesztette, maradt-e hátra más, mint a magány, a kísértő, lélekemésztő magány, sivár elhagyatottság, kalitkába zárt madarak követelő éneke, kis kutyájának kényeskedő vinnyogása, macskájának hizelgő dorombolása és sok más ilyen, a mi mind hozzátartozik a másoknak komikus, neki fájdalmas és gyűlöletes fogalomhoz, a «vén kisasszony»-sághoz.

És Riza kisasszony elővette fehér, csipkés szélű zsebkendőjét és törülgette a szemét. Behallatszott a dörgés, egy-egy villám fénye keresztülhasított a szoba félhomályán, a madárkák félénken húzódtak össze apró rudacskáikon, a papagály szárnya alá dugta bóbítás fejét, Héró és Leander meg behúzódott a széles bőrpamlag alá. Riza kisasszony fölzaklatott idegzete visszatévedt a múltba. Láta kezdetét az útnak, mely útvesztőbe vezetett és látta az embert, a férfit, a ki erős keze egy szorításával szétzúzta szívét, megsemmisítette álmait s őt magát kidobta a kietlen, néma semmiségbe. Úgy látta, mintha minden csak most történt volna...

... Akkoron Riza kisasszony behajtott szélű, fehér Florentin-kalapot viselt, rokokó-szabású rózsaszínű ruhát, göndör szőke haja természetes csigákban omlott le vállára, kerek álla alatt a kalap karimája rózsaszínű atlaszszalaggal volt átkötve.

Akkoron népes és vidám volt házuk tájéka, estén-kint sokszor fölharsant ablaka alatt a muzsika. A nagy ebédlő hosszú asztalát vidám öreg urak, szilaj fiatal gavallérok ülték körül. Akkoron az öreg Ágoston huszárszinóros zöld attilában, piros nadrágban büszkélkedett, öblös kupákból öntögette a bort éstitokban édes üzeneteket hordott szépséges kisasszonyának.

És akkoron a szépséges kisasszony boldog álmodat álmódott a kékfüggönyös ágyacskájában, a tündérmesék szerelmes valósággá változtak át, a tündérkirályfi daliás, merész, erőszakos barna férfiúvá. A víg duhajkodás, a jókedvű rikoltozás, poharak csörömpölése közt csak azt a lágy, csodásan meleg bariton-hangot hallotta, a suttogó szavakat; a sötét szem izzó fénye belemélyedt az övébe, az erős, barna kéz az övét szorította és ártatlan, galamb-lelke lázasan vergődött a mondhatatlanul erős ígézet hatalmában. És emlékszik a szavakra, a mik pár hétig rózsaszínre vonták körülötte a világot.

— Riza, édes Riza, a maga gyöngesége hatalmába ejtette az én erőmet, a maga tisztasága lemosta lelkemről a rátapadt iszapot, a maga jósága megneemesítette vérem szenvedélyét. Riza, édes Riza, szeretlek és akarom Riza, hogy te is szeress. Látom, Riza, úgy-e jól látom, hogy már is?

Jól látta és ki nem látta volna. Ajka mosolygása, arcának pírja, szemének égő, ártatlan tüze árulta

el. A nap a nappalt, a hold az éjszakát hirdeti úgy. És nem látszott semmi akadály. Gyermekszeme a boldogság zavartalan útján gyönyörködött, ártatlan fantáziája ott kalandozott. Rózsák, illatos, zöldlevelű, tarkavirágú bokrok szegélyezték és beragyogta szerelmük napja, káprázatosabb és titokzatosabb az igazinál. És újján ott ragyogott már a zálog is, a bűvös karika, az örökkétartó hűség soha meg nem homályosuló jelképe.

És akkor — mint a kék égen a sötét felhő — jött a fekete asszony. Ki volt, honnan jött, alig emlékszik, csak egyszer ott állt előtte lángoló gyűlölettel és lángható szerelemmel szemében. Fekete kalapjáról a fekete fátyol aláhullott arczára. Szép volt, mint a pogányok kifaragott bálványképe és nem kért, hanem követelt.

— Engem szeretett mindig és most is engem szeret. Szegény lánykoromban, gazdag asszonykoromban. Akkor nem vehetett el, oh én tudom, neki igaza volt; koldusok lettünk volna és engem sorsom s a kínos kényszerűség ahhoz csatolt, a ki ma már szenvedéseimet magával vitte a föld alá. De csak Oszkárt szerettem, Oszkárt, soha senkit rajta kívül és csak nekem van hozzá jogom és elragadom őt mindenkitől.

Aztán lecsillapult, megfogta a remegő leány vállát és csendesebb hangon folytatá:

— Nem is kell elragadnom. Jönni fog. Hívom és jönni fog. Anyagi helyzete ránehezült és gyermekem, a maga vagyona megmentette volna. Úgy, gyermekem, maga nem haragudhatik, egy olyan ember, mint Oszkár, nem pusztulhat el komisz csavargóként. Most, hogy én is gazdag vagyok, én fogom megmenteni, csak engem szeret és az én mentőkezem után nyúl. Lemond róla önkénytelenül vagy tőle akarja hallani?

A sötét felhő pillanat alatt beárnyékozta mosolygó arcát. A gyászfátyol mintha szétterült volna a mindenségben; érezte kicsiségét, gyöngeségét az erős, szenvedélyes asszonynyal szemben és nemsokára — vajjon órák, hetek vagy évek múlva-e — szétfeszült az utolsó álom, elszakadt az utolsó fonál; e hirtelen jött csalódás letörülte lelkéről az üdeséget; a pillangó szárnyáról letörlődik a hímpor és nem tud többé fölrepülni a hideg földről. Talán mindjárt is vén leány lett. Van-e különbség a mai nap és a régmúlt közt? Mi volt közte? Mi jön ezután? Gyűlölte-e a férfit, kit hitványnak nevezett körülötte mindenki? A jóakarató beszédek áradata befeketítette-e emlékét? Az igazság, a minnek ereje megbénította és lenyűgözte gondolatait, ártott-e emlékezetének? Csak rábörül első szerelmére a sötét éj és a sötét éjre nem jött virradat. Azok, kik szerették, egyenkint költöztek el mellőle.

Vajjon a gyász, a válás okozott-e azóta is nagyobb kínt? Volt-e pillanat, a mikor szívének öntudatlan vágya új boldogság után kívánczozott? A sötétség ugyan eltűnt, de a szürkeség, a mi rá következett, vígasztalan, egyhangú, örömtelen. Húzta az élet igáját, a ház elcsöndesült, a vígságok tanyája vágyak temetője lett; lelke ugarföld, a melyen csak szeszélyek teremnek. Szeszélyek, a miknek tudatában van, de a miket nem tud és nem akar lerázni, hogy meg ne örüljön a mérhetlen egyhangúságban. És kit vádoljon? Talán az életet, mely a nő boldogságának útját csak egy irányban szabja meg, oly irányban, mely ha elzárul előtte, nincs többé keresni valója a világban? Igen, úgy érezte, hogy az élet az a kérlelhetetlen, siket és néma sors, mely nem hagyott számára egyebet sötét emlékeknél; egy szép, de hazug arczot — és igen — a hazug, szép arcz egy ajándékát, a piros-zöld-sárgatollas papagályt, a mely, ha éhes, visszhangozza a Judás-igéket:

— Riza, édes Riza... sze-ret-lek!

Az ajtó csöndesen fölnyílt, a szobában szétáradt a lámpa sárgás fénye. Rozália asszony hozta be, letette az asztalra, majd becsukta az ablaktáblákat, előbb azonban ájtatosan keresztet vetett magára. Nesztelenül csoszogott egyik helyről a másikra s olykor aggódva nézett úrnőjére. Kívül már zuhogni

kezdett a zápor, erősen csapdosta a cserepes ház tetejét; az előszobából bizonytalan lépések zaja hangzott be, mintha valaki kopogtatott volna is. Riza kisasszony fölrezzent gondolataiból.

— Nézzen ki Rozália; idegent be ne bocsásson. A nagy kaput csukja be. Ilyen éjszakán vigyázni kell.

Rozália asszony engedelmesen ment kifelé, kidugta ránczos arcát az ajtónyíláson, majd megdöbbenve kapta vissza.

— Apácák... Két apácza... A tornáczon állnak.

— Menjen, nézze meg, mit akarnak. Vagy hívja be őket. Ilyen időben nem mehetnek tovább.

Az öreg asszony kisietett, Riza kisasszony meg rendbe szedte ruhája gyűrött ránczait. Nemsokára megjelent a küszöbön a két apácza komoly alakja. Az eső csak a ház előtt érthette őket. Nehéz, fekete ruhájukon csak itt-ott csillogott egy-egy csepp, fehér főkötőjük, a hosszan lelógó fehér fátyollal, tisztán csillogott a lámpafénynél, mint a hó. Mindkettő inkább idős volt, mint fiatal, bár a korkülönbség első pillanatra szembeszökő volt arczukon. Az egyik alacsony, sima, nyugodt, elégedett képű nő. Nagy barna szeme szelíden, alázatosan fénylett s egész lényéről az öntudatlan, természetes jószág sugárzott le, a mit szentté tesz a belső áhitat. A másik magas, szikár; sápadt arcán a hosszú küzdelmek után szerzett nyugalom nyomai: éles,

mélyen bevágódott ránczok. Mélyen bennülő fekete szemében az aszkézis rajongó tüze lappangott. Csak ajkának állandó mosolygása hirdette a belső békét. Riza kisasszony csodálkozva nézte őket, a kisebbiken hosszasan megakadt szeme és mikor ez föl-nyitva szemét, megszólalt, meglepődve állt föl székéről.

— Szent Vincze leányai vagyunk — mondta lágy, csengő hangon — kórházunk, iskolánk részére gyűjtjük a keresztény hívők jámbor adományát. Ha e ház kegyes úrnője megengedné, hogy bevárhassuk hajlékában a vihar lecsendesültét...

Riza kisasszony kitárta feléje karját.

— Klára! Nem te vagy, Klára? Az Adorjánék Klárája!

Az apácza csodálkozva felelt:

— Voltam. Most Leticzia testvér vagyok.

— Igen... Voltál!... És nem ismer sz rám? Rizára... Veégh Rizára? Oh én mennyit gondoltam rád és te mennyire nem változtál!

Leticzia testvér halvány arcza egy kicsit kipirosodott, Riza kisasszony akkor már átölelte nyakát és úgy vezette a széles perzsaszőnyeggel bevont pamlaghoz; közbe simogatta a hófehér fátyolt, a hófehér homlokszorítót és becézgető hangon beszélt hozzá:

— Édes kis Klárám, mióta nem láttalak! Nem

is álmodtam volna, hogy ilyen sorsra jutottál. Mi történt veled? Elmondod, úgy-e édesem; innen ma el nem mentek; hová is mennétek?

A magas apácza, a ki eddig nyugodtan állt az ajtóban, most csöndes, kissé mély hangon szólt közbe:

— A szürke nénik kolostorába vagyunk szállva. Éjjelre nem maradhatunk.

Riza kisasszony tulajdonképen csak most vette észre. Zavartan nyújtotta kezét és kért bocsánatot.

— Bocsásson meg, tisztelendő nővér, hogy a viszontlátás öröme közt csak az én Klárikámra gondolok. Foglaljon, kérem, helyet, ne nézzon idegennek; a mim van, tiszta szívvel osztom meg. Nem képzelik, milyen nagy örömet hoztak egyhangú életembe!

Fonnyadt arczán meglátszott a nagy gyönyörűség. A sötét, lélekemésztő gondok elröppentek egy pillanatra, a viszontlátás öröme, mint minden hirtelen jött érzés, betöltötte egész szívét. Az évek óta nem látott leánykori barátnő megjelenése fény-sugár volt, a mit alig homályosított el a sötét, komor ruha, mely eltakarta testének alakját. A magas apácza néhány köszönő szót mondott és a pamlagtól távolabb eső nádfonatú karosszékre ült. Leticzia testvér szelíd szeme gyöngéden követte minden mozdulatát, aztán Riza kisasszony felé fordulva, mondta:

— Margit nővér, kedves testvérem az Úrban és kísérőtársam Istennek tetsző úton.

Riza kisasszony alig figyelt. Jobb szerette volna, ha nincs itt senki barátnőjén kívül. Zárkózott szívének önkénytelen vágya volt az egész. Úgy össze volt benne sajtolva az egymásra halmozott fájdalom, hogy megkönnyebbült az igaz részvét gondolatától is. Rideg lakása barátságosnak, melegnek tetszett s a régi, már-már kihamvadt érzés hatalmas lánggal lobogott föl, a míg az apácza szelíd barna szemét, nyílt, tiszta, földi gondtól ment arczát nézte.

— Mennyire nem változtál, Klárám! A szenvedésnek semmi nyoma arczodon. Nézz rám. Váz vagyok, úgy-e? Összeesett, összezsugorodott váz. Pedig -- tette hozzá suttogó hangon -- elképzelem, micsoda csapás érhetett, hogy eltemetted ifjúságodat.

Leticzia nővér csodálkozva emelte rá tiszta szemét.

— Engem? Csapás? Isten Anyjának kegyelméből még eddig — azóta, hogy elváltunk — semmivel sem lettem méltóvá Krisztus Urunk szenvedésére. Az én életemnek nincsen története.

— A te életednek nincsen története?

Egyéb nem is jutott eszébe, mint hogy megismételte a kérdést. Oly hihetetlen volt és mégis oly igaznak látszott. Szelíd arczának simaságán

semmi nyoma az időnek vagy szenvedésnek, vagy e kettő valamiféle kapcsolatának, a mit az «élet történetének» szokás nevezni. De Riza kisasszony emlékezetében éberén vált ki gyermekéveinek boldog gondtalansága, a mikor még verőfényes jókedvvel kergették az illatos réten a tarka pillangókat.

— Lehetetlen, a mit mondasz, édes Klárám. Hogy életednek nem volna története! Hogy csak úgy egyszerűen lemondta a világról és elzártad magad minden külső hatás nélkül a sötét falak közé! Nem akarom, nem akarom, Klára, hogy talán fölzaklasd, oh, tudom én is, hogy a visszaemlékezés néha kínosabb magánál a szenvedésnél, de látod, én is így maradtam; magam vagyok, résztvevő szív nincs körülöttem és azt hiszem, megkönnyebbül a teher, ha megoszlik.

Leticzia testvér olvasója nehéz szemeit pörgette finom, fehér ujjai közt. Mosolygott, mintha nem értené jól a hallott szavakat; aztán, a mint barna szeme rátévedt a Riza kisasszony ránczos arcára és bágyadt szemében észrevette a nehezen visszartartott könyeket, lassú, csöndes hangon — miközben vonásain a béke és szeretet összhangja tükröződött le — kezdett beszélni.

— Te, ki a világ hiúságai közt éltél, nem is fogsz engem megérteni soha. A hol én lakom,

oda nem téved be a ti fényességetek, de gyászotok is ösmeretlen. A ti lelketek szabadsága rabság, a mi rabságunk üdvöt hozó szabadság. Azt gondolod, csak egy vágy van belénk oltva, egyetlenegy és Istenre csak akkor gondolunk, ha ezt az egyetlen valami kemény földi csapás kioltja belőlünk? Én, Riza, én sohasem ismertem ilyet. Gyermekkorom hasonlatos volt a tiedéhez, de nálam a gondtalanság hamar eltűnt. Éreztem, hogy nem való vagyok a hivalkodó emberek közé, féltem a csillogástól és tisztább ragyogásra vágyódtam. És a nélkül, a nélkül, Riza, hogy földi szenvedély dúlta volna föl szívem nyugalmát, és a nélkül, hogy földi csapás, nehéz csalódás tette volna gyűlöletessé a világot, vezetett Jézus szűz Anyjának kegyelme oda, a hol a jócselekedetek világossága fényeskedik és a hol az élet története az élet végével veszi kezdetét.

Riza kisasszony fojtott hangon szólt közbe:

— És boldog vagy? És soha nem bántad meg lemondásodat?

Az apácza lehajtotta fejét.

— Kisértés és megpróbáltatás nélkül nincs érdem a jutalomra. De a mi világunk más, mint a tietek. A szenvedés boldogság és a mit ti lemondásnak neveztek, az megbecsülhetetlen csere. Miről mondtam le? Te szenvedtél és csalódtál és mindenki, a ki éles sziklák közt tévelyeg, megsebzí a lábát

és a ki iszapban gázol, tiszta maradhat-e? Lemondtam a világ hiúságairól, lemondtam a föld múltó és hazug vágyairól; nem ösmerem őket; nyertem léleknyugalmat és alázatos szívet, hogy mindent örvendezve viseljek el Jézusomnak üdvözítő szent sebeiért. Ez a lemondás?

Az apácza arcza ragyogott, a kezeit összetette, mintha imádkoznék és olyan volt, mint egy élő szentkép, a mely az igazságot hirdeti. Riza kisasszonynak elszorult a szíve, előbbi sötét gondolatai új erővel tértek vissza; úgy képzelte, hogy új világosság gyúl fel a homályban, a világos ág új útra veti fényét, útra, melyet előbb nem látott, mely nem egyenesen visz el a földön, hanem fölfelé emelkedik és vége a ragyogó égben mosódik el. Hanem ennek az útnak a kezdete már elérhetetlen távolban van tőle, messze a háta mögött, vagy messze előtte; alig tudta, csak ránehezedett az érzés, hogy elérhetetlen. A sivatagon bolyongó vándor látja az oázst, kitarja utána a karját, de éhsége és szomjúsága ledönti elcsigázott testét a forró, életlő homokba. Aztán úgy érezte, hogy élete más is volt, mint az apáczáé. Ez nem érezte soha azt, a mit ő; a szenvedés nem béníthatta meg akaraterejét, a csalódás nem zsibbaszthatta meg szíve érzéseit. Igénytelen szíve vonzotta a magányba s a magány miszticzizmusa tette boldog rajongóvá.

De találhat-e nyugalmat az összezúzott élet? A letört bimbó kinyílhat-e és nem lassú hervadás-e a sorsa? Úgy kapaszkodott ebbe a gondolatba, mint a fuldokló az utána dobott hajókötélbe.

— Igen — mondta izgatottan és sárga arczbőrén valami lázas pirosság tünt föl — igen, édes Klárám, te boldog vagy, el is hiszem. Ha nem mondanád, akkor is hinném, egész lényedre rá van írva szelíd lelkednek nyugalma. És boldog lehetsz, nem ismerve semmit abból, a mi minket, gyarló, gyöngye embe-
reket, fölemel és lesújt, boldogít és semmivé tesz. Nem ismered a percz válságát, a mikor egyik oldalon éltető világosság ragyog, másikon emésztő sötétség tesz semmivé. A te szived nem tört össze, a te hiteddel nem űzött játékot kegyetlen csal-faság; nem voltál beteg, nem kellett gyógyulnod; láttál egy utat, ráléptél és gond nélkül, Istenben bízva haladsz előre. Én arra léptem, a mit te nem ismersz; arról álmodtam, az volt a gyönyörűségem, a boldogságom. És azt zárták el előlem az első lépés után és arról a te utadhoz nem vezetett, nem vezet ösvény.

Nem vette észre, hogy Margit testvér figyelve hallgat szavára, hogy sápadt, szigorú arczán rész-
vevő szomorúság ömlik el s hogy az utolsó mondatnál föláll, közeledik hozzá és hosszúkás, sovány ujjával megérinti vállát. Csak az érintésre fordult

vissza. A magas apáca szemében mélyebben, erősebben lobogott az a rajongó tűz, a mi a Leticzia testvér arczát áhítatossá, szentté tette. Margit testvér prófétához volt hasonló; hangjának tompa csengése minden idegét átjárta és kényszerítette, hogy elbocsássa azt az utolsó kötelet is.

— Vezet — mondta a magas apáca — vezet. Én tudom, hogy vezet. Én kerestem és megtaláltam. Beteg voltam, leányom, mint te, és meggyógyultam. Összetört a szívem, talán jobban, mint a tied, és én is álmodtam arról az útról, az én boldogságom, az én gyönyörűségem is az volt. Kegyetlen kéz előlem is elzárta, de én megtaláltam a nyugalomhoz, a békéhez, a segítő szent malaszt-hoz vezető ösvényt. Senkinek sem sorsa a pótolhatatlan szenvedés, leányom; ha összetört a szived, mások nyomorúságára gondolj, a magadét meggyógyítja a Magasságbeli. Ott, a hol én vagyok, betegek várnak rám, betegek, árvák és tudatlanok. A míg sebeiket kötözöm, a míg a szülői szeretet melegét alázatos lelkem gondosságával pótolni igyekszem s a míg elméjükbe beoltogatom Isten ígéjének fényét, a magam szívének földi siránkozása elenyészik és fájdalomla fölmagasztosul. Úgy, leányom, úgy, nincs földi csapás, a mely nem pótolható, csak Isten kegyelmének elvesztése pótolhatatlan. És én hálát adok Uram

Teremtőmnek minden rám bocsátott szenvedésért, hogy ezek árán hasznosabbá lehettem felebarátaimnak, mintha talán egész földi létem tartama alatt hiú boldogság melegében sütkéreztem volna... Leticzia testvér, a vihar megszűnt.

Odakint a vihar megszűnt. Nem zúgott a szélvész, nem csattogott a villám s a mennydörgés moraja elveszett a messze távolságban. De odabent a Riza kisasszony magányos szobájában mintha földöntúli hangok harsognának. A vén leány eltakarta arcát kezével, hogy meg ne lássák alápergő könnyeit. Homlokát előntötte a forróság, szíve tájékan meg fagyasztó hidegséget érzett. Olyan sötét volt körülötte és a sötétségben mégis oly tisztán látott. Egész élete, szenvedésének, csalódásának nagysága eltörpítve, megcsúfolva, ő maga a haszontalanul, tétlenül, önző siránkozással, tétlen zsörtölődéssel töltött évek súlya alatt roskadozva és megszégyenülve két nemes lélek nagysága, két élet igaz áldozatának magasztossága előtt. Az egyik ifjúsága álmait vonta be Isten szeretetének nimbuszával, a másik földi szenvedéseit váltotta be az Úrnak tetsző cselekedetekkel. És mindkettő boldog és nyugodt, az elhagyatottság keservét egyik sem érzi. Élnek és szükölködő, nyomorult emberek áldják életükért és utolsó pillantásuk az örökkévaló világoasságba lát be. Van hát út ama másikon

kívül — van, nem illatos virágok, pompázó rózsák, zöldelő bokrok szegélyezik; betegek, árvák, tudatlanok között vezet és Isten szeme a világitó czélpont. Ő meg ott maradt magában — fű nem terem, fa nem zöldül nyomán — sivár, élettelen és hideg minden, mint a sziklák közt vezető, hóborította hegyi ösvény. Leticzia testvér is fölállt és a két apáca ott állt a megtört, zokogó vén kisasszony előtt. Leticzia testvér talán nem is értette fájdalma nagyságát; a magas, szigorú apáca lehajolt hozzá és homlokára tette hűvös kezét:

— Leányom — mondta jószágos hangon — próbálj enyhülést keresni bánatodban. Nézz körül: elhagyatottságot, nyomort fogsz látni magad körül is. Tárd föl kezedet és szivedet és míg a szerencsétleneken könnyítesz, magad is könnyebbülsz. A szenvedés, a mit az ember a maga számára lefoglal, terméketlen és fölemészti a lelket; gyümölcsöztesd a mások javára és Isten áldása megszenteli házad tájékát:

Riza kisasszony megcsókolta az apáca csontos kezét. A reménység valami halavány szikrája ragyogni kezdett a messze távolban; de érezte, hogy a szomorú csüggedés már le nem foszlik lelkéről. Sápadtan és megtörve kísérte ki az apáczákat. Rozália asszony ott állt a küszöbön; alázatos arcán ott látszott a boldog aggodalom. Öreg fejét

meghajtotta, reszkető ajakához vonta kezüket és félig sírva, félig reménykedve kérte őket:

— Tisztelendő nővérek, imádkozzanak tengerről hazatérő egyetlen drága fiamért, hogy megőrizze a tengeren evezők csillaga, a boldogságos Nagy-asszonyunk!

És Riza kisasszony hallotta a szíves ígérő szavakat és látta öreg cselédje arcán a törhetetlen bizakodást és reménységet és a boldogságot, a mi ezek nyomában fakadt. És odakint, a hűvös, tiszta levegőben csillagok ragyogtak alá az égboltozatról, a lassan aláhúzódó felhők szélét bearanyozta a kelő hold és a mint az apáczák komoly alakja eltűnt a homályban, szédülő fejjel tért vissza szobájába. Tudta, érezte, hogy a mi következik, az már nem pótolhatja azt, a mit elmulasztott. Valami könnyebülés, valami vigasztalódás jön talán szenvedésének gyümölcsöztetése nyomán, de az elhagyatottság sivár magánya ott fog kísérteni körülötte, mint az árnyék.

A papagály éhes volt és kiabálni kezdett:

— Riza — édes Riza — sze-ret-lek!

IV.

VÁLÁS ELŐTT.

Barsay hátra sem nézve hagyta ott a szobát. Erős, nehéz lépteinek zaja elhangzott a folyosón, még egy ajtócsapás — dühös, izgatott, szilaj ajtócsapás — és az asszony magára maradt a csenddel, mely fojtogatta; a magánnyal, mely ránehezedett lelkére, abban az édes, kis illatos szobában, melynek világoskék selyemkárpitjai, világoskék bársonnyal bevont bútorai a gyorsan tovaröppent vidám, boldog órák után először látták kétségbeesett, halálra rémült arczát; a melyben először hangzott a férfi durva, megalázó beszéde, a szó, mely megfagyasztotta vérét s mely úgy vésődött be vergődő, zokogó szívébe, mint a visszavonhatatlan halálos ítélet.

Ime, leszállt a bálvány — a tündérmesének vége, a nimbusz szétfoslott, ennyi az egész és egyéb nem is történt semmi. Leszállt a bálvány és mikor leszállt, nem volt, nem látszott rajta semmi abból, a mivel leányszerelmének fantáziája bűbajos gyönyörűséggel övezte körül. Egy ember állt előtte,

közönséges durva arczú, durva beszédű ember, dühösen csillogó szemmel, a ki rekedtes hangon ádáz gorombaságokat vág az arczába és nem csillapul le, hanem becsapja maga után az ajtót, hogy megrendül bele a ház és nem néz vissza, hanem rohanó léptekkel megy előre a maga útján és remegő szive nem mer feleletet adni a kérdésre, hogy melyik az az út és hogy hová vezet. Ebben a pillanatban, az ébredés ebben a borzasztó és keserű pillanatában nem érzett, nem gondolkozott, nem jutott eszébe semmi. Abban az állapotban élt, nem, abban az állapotban vergődött, mely nem lát sem a múltba, sem a jövőbe, hanem csak valami áthathatlan sötétség fogja körül a lelket, mely megbénítja az idegek munkáját. Olyan vihar előtti csönd, a mikor mozdulatlanok a falevelek, de a levegő nyomott és a messzeségben cikázó fénysávok már jelzik a bekövetkező harcát az elemeknek.

Mindazonáltal nem következett semmi színpadi jelenet, az indulatnak semmi exaltált kitörése. Mikor elmúlt a sivár lehangoltság és fölszabadultak érzései, kisírta magát, könyökére hajtva fejét és megnedvesítve könyeivel a pamlag hímzett vánkását. Aztán, nem is nagyon sok idő múlva, lecsillapult. Nem múlt el a fájdalom, még csak nem is enyhült, de gondolkozhatott és ítélt. Aránylag nyugodt-

lelkű asszony volt, érzékeny, fogékony kedélye inkább előkelő, puha, kényelmes nevelésének volt eredménye és nem az idegek elfinomodása vagy valami veleszületett természeti gyöngeség. Abban a légkörben élt, mely gyöngeségét az érzékenységgé tetszetős fátyolával takarta el; a mely az emberi lélek nemességére szeret hivatkozni, ott, a hol tulajdonképpen hiúságát sértik. Ez a légkör, mely ép oly általános, mint a mennyire veszedelmes, mely türehetet enné, feszessé teszi a társaságot, ez a légkör átformál, átalakít, elgyöngít minden akarat-erőt és megtompítja az ember természetes jó ösztönét, a mit ítélőképességnek lehetne nevezni. Az a csalódás, mely a Barsayné boldog szivéről egy pillanat alatt letörülte a szerelem és hit zománczát, gyötrő, fájdalmas nyomot hagyott maga után és ez a seb annál jobban sajgott, minél tisztábban látta a különbséget a közt, a mi elmúlt és a közt, a mi ezután következik. A tegnap és ma közt egy éles határvonal következett. Amott derült ég, illatos vidék, itt sötétség és letarolt mezők. Leányálmainak színes virági eltaposva hevernek és az a láb, mely összetiporta, és az az ember, a ki rájuk tette durva, erőszakos kezét, összefont karokkal, mozdulatlanul áll a háttérben és égő, dühös szeme rátapad vonagló arczára, és nyitott, kemény ajkai közül hangzik újra és újra és soha meg nem szünve a durva szitok,

oh minő, soha nem hallott, soha el nem képzelt durva szitok! Összeborzadt a rémülettől és erőszakolta kifáradt fantáziáját, hogy oda térjen, ott pihenjen meg, a hol még derült az égbolt, a hol mitsem sejtő lelke még ártatlan gyönyörűséggel szövögette azt a rózsaszínű fátyolt, mely annak idején ráborult mindenre, hogy nem is látott semmit és senkit másként, mint ezen a rózsaszínű fátyolon keresztül, rózsaszínű bűvös fénynyel övezve.

Azt az embert is úgy látta. Álmodott, építgette a légvárakat és a légvárak dicső, magasztos ura, lovagja mindenkor egy barnaképű, sötétszemű, erős, hatalmas férfi volt, kissé szomorú lágy vonásokkal, mintha várna valakit, a ki soká késik, lassan jön, csak akkor derül föl arcza és szemében a fájdalmas nyugtalanságot akkor váltja föl a boldogság tündöklő reménye, midőn először pillantja meg a leányt, a szőke, kékszemű leányt, elpirulva, remegve és gyöngye fejét széles vállára hajtva. A leány ő volt, a barna, komor lovag Barsay. Minden úgy történt, a hogyan szentimentális kis szíve lerajzolta. A komorképű, érdekes lovag egy napon — meleg nyári nap volt, az égen semmi felhő sem zavarta a megmérhetetlen kékséget, a levegőben ökörnyal úszott és a letarolt széna enyhe illata áradt szét a mezőn — ezen a soha el nem feledett napon, a komor arczú nemes ellágyult, a kastély verandájá-

nak vadszölős oldalához támaszkodva, megfogta kezét és erős hangon ugyan, de mégis lágyan, remegő, igaz indulattal hangjában kérdezte:

— Hát szeret egy kicsit, Márta? Igazán szeret? Mondja, hogy szeret egy kicsit!

— Nagyon — suttogta és zokogva hajtotta fejét vállára.

— És sohasem fogja megbánni?

— Oh, Gábor!

— És nemcsak jó szive sugallja, hanem szeret úgy, hogy a feleségem is tudna lenni?

Csak zokogott és boldogan rázta fejét.

— És akkor is szeretni fog, ha megismer? Ha látni fogja, hogy nem vagyok olyan jó, oly magasztos, a milyennek képzel, hanem hogy durva vagyok, szilaj, hevesvérű és gyenge akaratú. Szeret majd akkor is, ha elragad a vérem? Mert én ismerem magam, és félek a jövőtől. Szeretem magát, soha senkit úgy még nem szerettem és mégis félek. Félek attól a pillanattól, a mikor először lát a szivembe. Félek, hogy akkor szét fog foszlani az álma és nem fog többé szeretni, hanem kétségbeesve gondol arra az órára, a melyben először hajtotta vállamra fejét. Félek, Márta és maga nem fél?

Akkor mosolygott és csak még jobban szerette a férfit; a kit nem lágyít el semmi, hanem biztos kézzel és nyugodt hangon — nyugodt hangon és

mégis gyöngéden, a mi belopja magát a szívbe — mutat a jövőbe és föltárja a szive gyöngeségét, a mi a férfi ereje, hatalma, szépsége, mindene. Nem félt és csöndesen, szemét is lehunyva, csak annyit mondott:

— Szeretem, Gábor, úgy szeretem, a milyen és mindig is szeretni fogom.

Összerázkódott és újra csak kedve jött sírni. Mi volt az! Leányszívének megtévedt érzése, beteg rajongása, lelkének titokzatos hatalma, mely lenyűgözi a gondolatot és csak az érzést ismeri. Az volt és semmi más. Azóta eltűnt, elröppent, szétfoszlott és — igen is ismeri szilaj, heves véré, gyöngé akaratát és tudja, hogy durva és kétségbeesve gondol az órára, a melyben először hajtotta vállára fejét. Megdőbbent a sötét valótól, hogy mint ment teljesedésbe mindaz, a mi akkor hizelgő szellőként suhant el füle mellett. Akkor nem hitt semmit és ha hitt is, nem gyöngült szerelme és nem csökkent vágya az új élet után. Erősnek érezte magát és úgy képzelte, hogy ereje győzelmesen fog megküzdeni a jövővel. És ime, gyöngé, törékeny, a hite elpusztult és nem is tud mást semmit, hanem csak érzi, hogy így nem lehet élni.

Így nem lehet élni! Elzsibbadt akarata lassan-lassan visszanyerte rugékonyságát. A visszaemlékezés erősítette, a multból észrevétlenül siklott át

képzelete arra, a mi most történt, a mi megelőzte és az egész lesújtó valóság már nem sajtolta ki szeméből a forró könyeket. Elfásult, valami hideg nyugalom vett rajta erőt és belátta, hogy csalódása nem olyan természetű, a mely miatt férjét izzó gyűlölettel vádolhatná. Az úra előre megmondta, a vallomás gondolatnélküli, boldog perczébe belevegyítette a keserű intést, figyelmeztetést, mely nem volt egyéb, mint rossz természetének őszinte bevallása. Hanem még akkor nem látott, nem érzett és nem ítelt; szerelmes volt és ez a fogalom nem tűrt maga mellett semmi mást. Csukott szemmel tette meg az első lépést jövőjébe, s mikor a másodiknál fölnyitotta, elrémült és visszaborzadt attól, a mire józan pillantása esett. A férje szerette, a harmadik évben is szerette, de szerelme mintha megmerevedett volna és nyers lelke semmit sem simult az ő finom, gyöngéd, érzékeny lelkéhez. Szükségképen be kellett következnie annak, a mit Barsay komor, aggódó sejtelemmel megjósolt. És a min könnyedén, gondtalanul siklott át a rajongó leányszív, attól visszarettent, mint valami sötét, lealázó, megbélyegző dologtól az asszonyi önérzet. Mert sötét, lealázó és megbélyegző. A honnan kiindult, gyerekség, a hová vezetett, soha meg nem bocsátható halálos sértés.

— Az lesz és úgy lesz, a mint én akarom —

mondta szigorú hangon Barsay. — Két dolgot utálok: a pletykát és a fényűzést — és két dologra vagyok büszke és féltékeny: becsületesemre és ősi vagyonomra.

Hirtelen el sem képzelte, mire vonatkoznak a kemény szavak és meglepetve kérdezte:

— Mit akarsz ezzel mondani? Nem értelek.

— Majd megmagyarázom. Először is nem akarom szalonomban látni Darvainét és öcscsét sem akarom.

— Gábor!

— Tudom, hogy becsületes vagy és tiszta, de az emberek nem azok. És különösen Darvainé nem az. Te talán nem ismered, de én és velem sokan igen. Aljas, hiú, kaczér; léha öcscsét nem hiába hurczolja magával. Nem akarom, hogy a feleségem nevét együtt említsék az övével.

Fojtott hangon beszélt, láthatólag nyugodtan, de szemében tündöklött a lenyűgözött indulat egy sugara és a sértő, féltékeny gyanúsítás. Elvörösödött, majd sápadtan hajtotta le fejét s nyugodt, tiszta lelke föllázadt a gondolatnál, hogy van egy ember, a ki kételkedni mer benne, hogy van ember, a ki lealázó rendszabályokkal akarja ellenőrizni tetteit és azt hiszi, hogy ezekre a rendszabályokra szükség van. És ez az ember nem más, mint az ura, a ki még most is betölti szívét és csak annyi

helyet hagy ott szabadon, a hol kicsiny gyermekük ártatlan arcza elfér.

— Azt akarod mondani — suttogta aztán — azt akarod mondani...

— Azt akarom mondani — vágott közbe Barsay — a mihez jogom van és a mi a te és mindketőnk érdekében kívánatos. Darvainéval és öcscsével szakítanod kell. Minél előbb, annál jobb!

Úgy érezte, hogy forró agyáról minden vér lefut a szívéhez és megszakadással fenyegeti. Fölállt és megtámaszkodva a szék karjában, remegve, el-elcsukló hangon felelt:

— Hogyan? Megmondjam nekik, hogy ne jöjjenek ide, mivel te féltesz? Hogy ne jöjjenek ide, mivel rút gyanú ette magát a szivedbe, mivel gondolatban már úgy is megaláztál. Oh, jól tudom, hogy megaláztál! És azt hiszed, hogy lesz kedvem és erőm kitenni magam a Darvainé és az emberek kíváncsi kutatásának? És azt hiszed, soká viselhetném az emberek gúnyos megjegyzéseit: Ime egy asszony, a kinek férje válogatja a barátnéit — a férje válogatja, mivel szüksége van rá... Oh, Gábor!

Az ura közelebb lépett hozzá és indulatosan nézett a szemébe.

— Az emberek vagy én! — mondta rekedten — az embereket szereted, vagy engem? Nehéz a választás?

Látszott rajta, hogy alig képes visszatartani a szenvedélyes kitörést. Csak egy szó kell, épen csak egy szó, de megsértett, meggúnyolt önérzetében nem volt képes gondolkozni.

— Te tudhatnád, hogy mindig szerettelek, de Darvainét nem küldhetem el, nem adhatom ki neki az útát!

— Nem?

— Nem!

Barsay elfehéredett. Az a gyanú már régóta ott rághatott a szive fenekén, a tettetés, a nyugalom látszata sok fáradságba és küzdelembe kerülhetett. A keményen, határozottan kiejtett szóra megrázkódott egész hatalmas teste, szemében dühös, állati, lángoló indulat gyúlt föl és megragadva az aszszony vállát, rászorította erős tenyerét, hogy éles, sajgó fájdalom hasított keresztül idegein. Testi fájdalom a lelki után, a mit kábultság s érzékeinek majdnem halálos zsibbadása követett, hogy minden, a mi azután történt, inkább rémlett, mint valami szomorú álom a valóság sötét színébe burkolva.

— Akkor ... akkor már ... már megcsaltál!

Még érezte vállán a súlyos kezét, de a még súlyosabb vádra semmi felelet, semmi czáfolat nem jött ajkára. A férfi aztán ott hagyta, összetörve és megalázva, dühös léptei elhangzottak, az ajtó be-

csapódott és tudja, érzi, hogy ez az ajtó örökre átléphetlen válaszfal lesz. Hogy átváltozott egyszerre a szíve, hogy lett a szerelem hirtelen semmivé! Semmivé... Nem lett gyűlölet, még csak megvetés sem. Semmi — és érezte, hogy ebből a semmiből nem sarjadzik ki soha többé az, a mi eltűnt, elröppent, a mit kivert, kiragadott onnan a durva hang, a kegyetlen, lealázó vád.

Fölállt, megtörülte szemét, lesimította haját, aztán az ablakhoz lépve, lenézett az utcára. Egy-egy ismerős mosolyogva köszönt föl hozzá, egy-egy idegen rábámult, azzal az irigységgel talán, melyet az első emeletek elegáns lakói iránt érez az emberek nagyobbik fele. Az utcai élet sivár üzleti zaja úgy hatott föl hozzá, mint valami kárörvendő, kaotikus moraj és a poros, fülledt levegőt úgy szívta föl, mintha semmi más nem lenne harmóniában lelke nyugtalan, tehetetlen állapotával. Mosolygó párok haladtak, kar-karban egymáshoz símulva, halkán beszélve, a miből nem értett semmit, csak úgy képzelte, hogy a boldogság hozzá közel egymáshoz arcukat, teszi suttogóvá a hangjukat. A boldogság, mely olyan, mint a délibáb, mint a Sahara izzó levegőjében keletkező oázis, a mi után esengve-eseng a tikkadt zarándok, hogy aztán, ha már kinyújtja karját utána, leroskadjon elgyöngülten és reményét veszve a forró, kopár

homokra. Szomorú csüggedés szállta meg, hogy rájött erre az igazságra. Kinyújtotta kezét a boldogság után és el is érte és megízlelte... Úgy tündöklött a szivárvány minden színében bűvösen és káprázatosan, mint a szappan-buborék és olyan is volt, mint a szappan-buborék. Szétpattant, az üres levegőben nem maradt utána semmi és ő néz utána fájó szívvel, sötét tünődéssel, mint a gyermek, a ki naiv hitében örökké szeretett volna gyönyörködni a csalóka tündérjátékban. Hanem a gyermek másikat fúj ki a szalmaszálon és a másikban újra gyönyörködik és újra hisz, hanem ő — eldobta a szalmaszálat is és nem hisz többé abban, a mi elveszett.

Hűvös szél hordta a port a széles utcán, a főváros örökkön szürke égboltján ólomszínű, világosszélű felhőtömegek gyülekeztek. Becsukta az ablakokat és megint csak visszaült a pamlagra. Most már nem izgatták a boldogságra emlékeztető jelek, inkább fojtogatta az illatos levegő és lehunyta szemét, hogy ne is lássa a jólétnek azokat a kényeztető, drága, ízléses eszközeit, melyek eddig mind olyan jól és olyan harmónikusan környezték zavar-talan életüket. Nem akarta látni és nem akart tovább köztük maradni. Mintha gúnyolódónak, gúnyolónak keservét, nehéz csalódását; az apró majolikafigurák, a nehéz, aranyozott, bársonykötésű albu-

mok, a kis, kék filigrán-székek és az egész szoba, czirádás, szeszélyes kárpítjával, rózsaszínű ernyős, villamos csillárjával, melynek átható világa annyi-szor hintette szét fényét derült arcukra. Érezte, hogy tovább nem maradhat itt egy perczig sem. Az ablakot csapkodta az ólmos őszi eső; eszébe sem jutott, nem gondolt rá. Fölvette szürke köpenyegét, feketefátyolos kis kalapját, aztán végigsietett a tágas, világos szobákon ki a folyosóra. A lépcső előtt egy perczre megállt, a lépcsőház félhomálya ránehezedett lelkére és egy pillanatban fölvetődött kimerült agyában a kérdés: Hová? — Hová? A fátyola megint átnedvesedett, ott is, a hol remegő ajkát érintette. Hová? El akar menni, hogy soha vissza ne térjen. El akar menni, hogy ne lásson többé semmit abból, a mit elhagy, hogy ne szívja többé az illatos, fényes szobák levegőjét, hogy ne hallja — soha-soha többé ne hallja e hangot, mely megalázta, összetiporta a szívét... De hová? Erre a kérdésre nem jött felelet. Úgy borzadt az emberektől, mint gyerekkorában a boszorkányos, lidérczes, sötét éjszakáktól. Egy pár név villant föl eszében, egy pár név, de viselőik, az édeskés arcú, pletykázó, hízelgő asszonyok, a léha, üresfejű, hajlongó, bókoló férfiak — közömbösen és hidegen néztek rá, hidegen és gúnyosan, fitymálva a fájdalmát és nem értve a csalódását.

A korlátot fogva és ingadozva ment le a lépcsőkön. Csak a nehéz kőkapú küszöbén tért magához. Odakünn zuhogott az eső, az emberek köpenyegükbe burkolva rohantak a sáros aszfalton, egy pár alak a kapúaljában meghúzódva várta a zápor végét. A szél arczába vágta a hideg esőcsöppeket, didergett és visszafordult. A lépcső aljánál újra megállt. Föl nem mehet — csak azzal az egygyel volt tisztában, hogy föl nem megy. Nem nyitja ki még egyszer az ajtót, nem nézhet még egyszer az elhagyott bútorokra és nem teheti be lábát még egyszer a szobákba. Most még nem. Le kell csilapítania magát; izgatta, vonzotta az utca, a forró vérét hűtötte a nedves levegő. A házmester szobája ott volt mellette, mintegy önkénytelenül nyomta meg az alacsony ajtó kilincsét. A küszöbön ijedten állt meg.

Szomorú, szálnalmas, kegyetlen látvány tárult szeme elé. Egy férfi állt háttal az ajtónak, keze ökölbe volt szorítva, fenyegető, dühös mozdulatokat tett és rekedt, borízú hangon kiabált.

— Eldugtad a pénzt, úgy-e? ... Elloptad ... A szeretődnek kell ... Vagy ruhára loptad ... Adod ide — he!

A vézna, sápadt asszony meggörnyedve, arczát kezébe rejtve ült a széken és szelíd, könyörgő hangon mondta:

— A gyerekeknek kell, János. Mi kellene nekem? Csak a gyerekekre kell.

— Hát pusztuljanak azok a kölykök! Add ide a pénzt, vagy!...

— János!

— Adod, vagy nem?

— Nincs, János, az Isten úgy éltessen, hogy nincs!

— Akkor nesze — kell még?

Abban a pillanatban már rásujtott öklével az asszonyra. Két sikoltás hangzott; az asszony feje lehanyatlott. Barsayné megbódultan lépett előre. Két gyermek húzódott meg az anyjuk szoknyája mellett s félénk, csöndes zokogásuk megható erővel hangzott a fojtott levegőjű szobában.

— Házmaster, házmaster — mondta rémülten Barsayné — az Istenért, mit csinál?

A házmaster megfordult. Vörös arczán és duzzadt szemén meglátszott a jóformán ki sem aludt mámor. Az elegáns uriasszony láttára hirtelen megszéldült és alázatos lett, a mi oly gyakori a szolgalékű, brutális embereknél és odament, hogy kezét csókoljon. Barsayné irtózva dugta hátra karját és inkább szomorú, mint feddő hangon folytatta:

— Miért bántja a feleségét? Nem látja, hogy beteg?

A házmaster alázatosan hajlongott és csúfolódó, gőgös hangon felelt:

— Beteg? Nem beteg az, nagysága, csak teszi magát. A kapupénzt mindig elsinkófálja, mert persze nem akar dolgozni. A szegény asszony mosson, keressen, hanem ez csak henyél — henyél, nagysága és a kapupénzt sem akarja ideadni. Két hatost ad ide szombaton éjjelről? Hát elhiszi nagysága, hogy szombat éjjel csak ketten jönnek haza kapuzárás után?

A szegényasszony fájdalmasan sóhajtott, Barsayné meg irtózva hallgatta a kegyetlen, önző szavakat. Úgy képzelte, hogy belát a szegény asszony lelkébe és följúlt a szunnyadó kín, mikor rájött, hogy van köztük valami hasonlóság. Itt is egy szívtelen férfi, durva ez is és önző, csak durvaságát és önzését nem mérsékli a civilizáció. Nem jött ajkára felelet, egyetlen mentegető szó sem, hanem eszébe jutva tulajdonképeni célja, csak annyit mondott:

— Van egy esernyőjük? Nem akarok fölmenni újra, egy kis dolgom van a városban.

— Oh, kezét csókolom, nagysága, hogy ne volna. Asszony, hol az új esernyőnk? Azt még nem adta el?

Az asszony a szöglet felé mutatott. A házmester elhozta és nyájas mosolygás közt adta át.

— Itt van, nagysága. Tiszta, új, egész új, elhordhatja a király is.

Barsayné sietve indult kifelé. A küszöbön még eszébe jutott valami és visszafordult.

— Itt van, házmester, egy forint a kapupénzek helyett. De ne bántsa a feleségét, mert ha megtudom...

A házmester mohón nyúlt a pénz után.

— Én bántom, nagysága, én bántom? Dehogyan bántom, bántja a... Csak ne lopjon, ne hazudjon, én hozzá sem nyúlok.

Az utcán hirtelen eltűnt a nyugtalan, tétovázás és józan, nyugodt, majdnem számító megfontolásnak adott helyet. Önkénytelenül és akarata ellen tett összehasonlítást sorsa és a házmesternéé közt és úgy találta, hogy sok közöttük a szomorú hasonlóság. Ennél talán több a fizikai szenvedés, de edzett, erős lelke nem képes érezni azt a kint, mely a megaláztatás után szorítja össze a finom, gyöngé szívet. Vagy nem is finom, nem is gyöngé, hanem önérzetes és érzékeny, mert ismeri jól a jogait s csak épen ereje nincs, hogy megvédelmezze e jogokat a zsarnok férj brutális önkénye ellen. Ereje nincs, de van egy módja, hogy megszabaduljon tőle és ez a mód, a hogyan felöltött eszében ridegen, pusztán, követelően, nem nagyobbította fájdalmát és semmi félelem nem remegtette idegeit.

Az utcasarkon megállt és lehúzta az esernyőt

A zivatar elmúlt, a sötét, szürke felhőtömeg közepén megtört és tiszta kék égbolt mosolygott le a földre. A két felhőréteg aztán lassan távolodni kezdett egymástól, a szélüket széles, piros, ragyogó sáv vontá be és nemsokára a magas háztetők ormát is besugározta a nap visszatérő rózsaszínű fénye. Mohón szívta a fölfrissült levegőt és aztán hazafelé indult. Most már nem félt. Az, a mi felötlött eszébe és a mit megsértett asszonyi méltósága mohó gyönyörűséggel táplált, szívós, erős határozattá érlelődött. El fog válni az urától, nem szívja többé vele közösen a levegőt; a családi fészket földúlta, és ha a fecske fészket lesöpri a szél, a kis madár sem tér többé ugyanoda vissza. Irtózik tőle, irtózik, mint gyerekkorában a hidegbőrű hüllőtől irtózott és semmi más érzés nem maradt szívében ezen kívül. El fog válni és visszatér a magányba, a honnan kiragadta szerelmes szíve, a vakon szerető, tudatlan szíve. Most lát és tud és a mit lát és a mit tud, nyomorúságos és lesújtó valami, csillagtalan éjszaka vagy elsötétülése a melegen sugárzó napnak.

A házuk, a magas, sivár kaszányaépület, életelen, virágtalan ablaktömegével szinte gyermekes örömmel tölté el. Haza gondolt, a zöld kertre, a sárgára meszelt, barátságos, vidám kis kastélyra, a vadszőlős verandára és mindenekelőtt az illatos, tarka rózsákra, a melyek nyílását kaczagó, boldog

jókedvvel leste valamikor, hogy később naiv fájdalommal sirassa hervadásukat. Akkor eszébe sem jutott, hogy az élet is csak ilyen. Valami érzés fakadozik a szívben, valami édes, illatos, meleg érzés, sejtelmes, szelíd boldogság és aztán elkövetkezik a hideg, a dér, a fagy és a kopáron maradó tövises ág komor poézise elhozza az örökös pusztá, hideg őszt.

A küszöböt átlépve mégis megremegett és egy pillanatra megállt. Vajjon otthon van-e az ura? És ha otthon van és ha szemtől-szembe áll vele, hogyan mondja ki a döntő szavakat? Hogyan — hogy hideg legyen és kemény, megindultság és szánakozás nélkül — hogy ne érezzék hangjában semmi remegés, hogy ne lásson arcán, szemében semmi bánatot, semmi ellágyulást, a mit szégyelnie kellene, vagy a mi asszonyi gyöngeségének volna szárnalmas jele. Úgy képzelte, hogy nem fog látszani semmi. Az a hang kiölte a gyöngeséget, az a megalázó hang elfojtotta a bánatot és megkeményítette a szívét. Összeszorította ajakát és egy kicsit elgyönyörködött abban a képben, ha talán az ura, a büszke, keménynyakú, zordszemű ember hajlítaná meg derekát és könyörögne bocsánatáért. Nem — gondolta aztán — nem. Akkor sem, sohasem. Van folt, a mit letörölni nem lehet, van seb, a mit gyógyítani nem lehet. És ismerte az urát és

tudta, hogy az első megbántást így is, úgy is a második követné. Fölszabadult a lenyügözött szilaj vére és nincs mód többé útját szegni. Csak kitérni lehet az útjából és vágyva-vágyott a pillanat után, mikor biztos lábbal és erős akarattal teszi meg az első lépést.

A házmester lakásának ajtaja odanyilt a lépcsőházba. Csönd volt, semmi zaj nem hallatszott ki és mégis visszatért emlékezetébe az a szomorú jelenet. Kíváncsi volt, hogy mi történt azután. Vajjon megszeliidült, lecsillapult-e a részeges, vad, erőszakos ember és vajjon az asszony, a beteg, sápadt, szenvedő asszony kibírta-e a rettenetes, testét-lelkét meggyalázó szenvedést? Az a részvét, melyet az ember nagyobb mértékben érez a hasonló sorsból üldözött felebarátja iránt, az a meleg, őszinte, szánakozó részvét, mely fáj és enyhít és enyhíteni vágy, hogy maga is enyhüljön, kissé újra ellágyította, hogy felszökött szemébe a könny. Majd lassan megnyomta a kilincset és valahogyan érezve, hogy valami meglepetés vár rá, lélegzetét is visszafojtva lépett be a homályos, kis szobába.

Meglepetés várt rá. A szoba közepén két szék karján volt végigfektetve a vasalódeszka s a házmesterné férfi-ingeket vasalt. Sápadt volt ugyan s a szeme lázas tűzben égett, de egyébként nyugodt, majdnem gondtalan, csak olykor-olykor nézett a

sarokban játszadozó gyermekeire. A gyerekek vet-
ték először észre s félénken húzódtak vissza.
Barsayné csodálkozva és kételkedve nézett körül,
azután csöndes hangon mondta:

— Jóestét, házmesterné. Az esernyőjüket hoztam
vissza. Köszönöm.

A házmesterné meglepetve és elpirulva nézett
föl, majd letéve a vasalót, zavartan sietett kezet
csókolni.

— Nincs mit, nagysága, nagyon szívesenadtuk.

Csodálatosan szelíd hangja volt, a mi meg-
hatotta az embert. Szelíd, alázatos hangja, hogy
Barsayné gyöngéd szeretettel szorította meg kezét.

— Mondja, asszonyság — mondja, az ura már
nincs itthon?

Az asszony elsápadt és lehajtotta fejét.

— Elment, elment — suttogta — mindjárt
elment.

— Igaz — hagyta rá Barsayné és kissé el-
pirult. — Eszébe jutott, hogy pénzt adott neki és
sejtette, hogy a házmesterné erre céloz.

— Mihelyt pénze van — folytatta sóhajtva —
mihelyt pénze van, mindenről megfélekedzik.

— És... és nem bántotta azután?

— Oh milyen kegyes a nagysága! Nem bántott.
Ha pénze van, nem bánt.

A házmesterné észrevette, hogy az úri asszony

ott akar maradni. Kötényével letörült egy széket és odatolta Barsayné elé. Nem szólt, de látszott rajta, hogy jól esik lelkének a szokatlan részvét. Barsayné habozott. Egész sereg kérdés rejtőzködött a szive fenekén, nyugtalan, tépelődő kérdések, de nem talált megfelelő szót, hogy kiméletes legyen és mégis megnyugtasson. Azután mindent, a mire visszaemlékezett, összefűzött valami láthatatlan, erős kapocs a maga sorsával és fájt, vérzett a frissen ütött seb, hogy átnedvesedett a szeme és égett az arcza. Iparkodott közönbös maradni, mintha kíváncsiságból kérdezné és semmi más nem vezérelné gondolatát, mint a mindennapi emberi részvét. A házmesterné meg csöndre intette gyermekeit és hálálkodva mondta:

— Milyen jó a nagysága, hogy még velünk is törődik. Mikor az urak nem is értik meg a mi bajainkat.

— Nem értik? Én nagyon is értem, jó asszony és szeretnék valami tanácsot adni, ha módomban volna. Mondja csak, máskor is ilyen az ura? Máskor is ilyen volt?

— Mindig, nagysága. Talán az első hónapokban volt jó hozzám, aztán a czimborái megint csak elrontották.

— És hogy mehetett hozzá? Nem gondolta meg, hogy mi vár reá?

A házmesterné fölvette a vasalót és tovább folytatta munkáját:

— Ha tudtam volna. De nem tudtam. Azt hittem, hogy jó és ha az ismerőseim intettek, azt gondoltam, hogy megváltozik. Olyan nagyon szerettem.

Olyan nagyon szerette! Barsayné lehajtotta fejét. Ez az egyszerű, természetes vallomás fölhajtotta arczába a vért. Hisz nem is történik semmi egyéb a világon, mint hogy a leány olyan nagyon szeret! Olyan nagyon szeret — és ebben a szerelemben eltűnik az árnyék és különös, hogy ez a szerelem egyforma lent a pinczelakásban és fönt az emelet fényes termeiben. Különös, szinte lehetetlen és félt ösztönszerűleg, hogy ez a hasonlóság úgy fogja maga után vonni a többit is.

— De most már — most már nem szereti?

Az asszony megfújta a vasaló tűzét és lassan himbálni kezdte.

— Nem tudom, nagysága. Félek tőle.

— És akkor nyugodt, úgy-e akkor nyugodt, ha nincs itthon?

— Oh igaz, akkor boldog is vagyok, akkor elfelejtek mindent. Sok a dolgom, nagysága, és nem érek rá a bajomon gondolkozni.

Barsayné elpirult és kételkedve nézett a sápadt arcra, melynek minden gondja a vasaló tűzére volt összpontosítva.

— Lássá, házmesterné, én úgy látom, hogy maga beteges. Ez az élet meg egészen aláássa egészségét. Most még bírja, de ha egyszer az ura még dühösebb lesz, mi történik magával? Ellen tud neki állni? Vagy azt hiszi, hogy valaha megváltozik a természet, megszeliidül?

Az asszony most már letette a vasalót és szomorú megadással felelt:

— Nem, azt nem hiszem. Inkább rosszabb lesz, ha csak a jó Isten nem tesz csodát.

Barsayné izgatottan várta, következik-e valami? Ez a nyugalom, ez a türelmes hang lassan-lassan átváltoztatta a szánakozást. Büszke lelke alig értette meg, valami alázatos, majdnem megvetendő állapotnak tetszett az egész és nem volt képes tovább visszatartani a lázongó kérdést, mely egész valóját fogva tartotta.

— És mondja, mondja, sohasem jutott eszébe, hogy valahogyan könnyítsen a sorsán, hogy valahogyan megszabaduljon a szenvedésektől?

A házmesterné csodálkozva emelte rá szemét.

— Nem lehet, nagysága. Csak imádkozni tudok, meg a gyermekeimet tanítom imádkozni.

— Nem lehet? Dehogynem lehet, csak akarni kell. Hagyja el, váljon el tőle. Az egészsége, a nyugalma mindennél előbb való.

A belső indulat megremegtette hangját és előre-

hajolva, leste az egyszerű asszony feleletét. A felelet úgy hangzott, mintha vád vagy gyanú lett volna a kérdésben, a mi megsértette az egyszerű asszony egyszerű szívét.

— De hisz én esküdt felesége vagyok!

— Tudom — hagyta rá idegesen Barsayné — tudom. De nincs más mód, ha csak nem akar örökös rabszolga maradni. Az ilyen ember nem érdemel kiméletet, nem érdemli, hogy föláldozza érte életét, jövődő nyugalját, öreg napjai békességét. Az Isten nem arra teremtette, hogy rabszolgája legyen és nem kívánja, hogy megölje önmagát. És ha nincs csak ez az egy mód a szabadulásra, ezt az egy módot kell fölhasználnia. Gondoljon arra, hogy egykor öreg lesz és talán akkor kergeti el az ura, mikor már nem lesz képes megkeresni a kenyerét.

A házmesterné sápadtan, csodálkozva nézett rá. Barsayné szenvedélyes tűzzel beszélt. Minden szó a szíve mélyéről jött ajkára, minden érzés, minden gondolat megsértett, megalázott asszonyi lelkéből. A házmesterné szelíd szeme, melyben csak a szomorú árnyék lett homályosabb, a nélkül, hogy föltűnt volna az akarat szikrája, hevesen ösztökölte, hogy mentül élénkebben rajzolja meg a mindketőjükre egyként várakozó kemény sorsot.

— Mert ma még van ereje és szeret és tud dol-

gozni. Ha itt marad, elpusztul a szenvedésben, a megaláztatásban. Ezt az életet napról-napra nem viselheti el. Válgjon el, keressen munkát, talán rokonai is vannak. Oh, nagyon ráfér a nyugalom és ne is tagadja, hogy vágyik utána?

— És a gyermekeim?

— A gyermekei?... A gyermekei?... Hát igen, ... A gyermekeire is jobb lesz. Magától csak jót látnak és a szeretetükben kárpótlást fog találni.

— És az apjukat ne szeressék?

— Az apjukat?

Barsayné megdöbbenve hallgatott el. Erre a kérdésre nem tudott hirtelenében válaszolni. A házmesterné csöndes, nyugodt hangon folytatta:

— Tudom, hogy nagysága csak jót akar és nem is tudom, mivel érdemeltem meg, hogy úgy érdeklődik a sorsom iránt, de azt, a mit ajánlani tetszik, azt soha, soha nem tehetem meg.

— Nem? És miért nem?

— Mondták már sokan, hogy váljak el, hogy hagyjam itt. Van édes anyám, a ki magához hív s dolgozni is szeretek. Nagyobb szenvedés sehol a nagyvilágban nem várhat rám, mint itt, az uram oldala mellett, hanem...

— Hanem?

— Hanem megbüntetne az Isten, ha megszegném az esküt, a melyet szent oltára előtt fogadtam.

Oh nagysága, nem lehet azt el sem képzelni, mennyit tépelődtem ezen a kérdésen, hányszor virrasztottam sírva és zokogva át az éjszakákat, hányszor borultam le kétségbeesve a Szűzanya képe előtt, hogy gyújtson világosságot lelkemben és mutasson valami mentő utat. Elcsigázva és elgyötörve a halál után vágytam és ha körülvettek a kísértések — mikor még fiatal és erős voltam, olyan kísértések vettek körül, a milyeneket a nagy úri asszonyok nem is ösmernek — sokszor már majdnem megíngottam. Mert bennünk is van büszkeség, bennem különösen sok volt, jó módban nevelkedtem, mindenki szeretett és mikor hirtelen elhagyott a jólét és nap-nap után új és új szenvedést mért rám a végzet, az első pillanatokban, az első bánat, az első csalódás az első... az első durva ütés után, mely arczomat érte — oh nagysága, az első az arczomat érte — nagy szégyenemben és fájdalmamban én is arra gondoltam, a mit a nagysága ajánl. Itt akartam hagyni, örökre, hogy sohase lássam, és csak a jó Isten szent kegyelme őrzött, hogy el nem követtem azt a borzasztó vétet.

Barsayné fojtott hangon szólt közbe:

— Vétet? Mi volna abban vétet? Az a vétet, ha tönkreteszi az egészségét, az életét!

A házmesterné szeliden mosolygott és összehajtott a egyik fényesre vasalt inget.

— Nagyságának jó. Az urak könnyen élnek, télen meleg szobában vannak, nyáron a zöldben és nem jut eszükbe, hogy a szegény embernek a lelki nyugalma a kincse. És mondja, nagysága, mondja, hogyan hagytam volna el én az uramat? Nem megesküdtem az oltárnál, az Úr színe előtt, hogy sem betegségében, sem semminemű nyomorúságában el nem hagyom? És higgye el, nagysága, higgye el, hogy ez is csak betegség, nyomorúság. Nehezebb betegség mindennél, jobban rászorul az ápolásra. Mikor kijózanodik, maga is érzi, ilyenkor kér, esedezik, hogy bocsássak meg neki, hogy többé nem teszi, átkozza magát és aztán, egy nap múlva, vagy két nap múlva megint csak úgy jön haza és megint viselhetem a testi-lelki szenvedést. Nem, nagysága, nem, itt kell maradnom és mellette kell lennem ebben a betegségében, nyomorúságában, meg kell aláznom magamat és gyógyulást kérnem a Magasságbélitől. Tudom, hogy egyszer majd meg fogja jutalmazni tűrésemet és nem fogok szégyenkezni szent színe előtt, ha egyszer oda jutok.

Kicsordult szeméből a könny és a falon függő egyszerű Mária-képre nézett. Hasonló is volt hozzá arcza. Szenvedő, tiszta, majdnem magasztos. Martir, a ki előtt megalázódik a büszkeség és eltörpül az emberi nagyság hiú érzete. Barsayné lehunyta sze-

mét, hogy ne lássa. Nem tudott számot adni, mi az, a mi fölhajítja arczába a vért, a mi az egyszerű asszony ajkáról csodálatos folyékonyssággal hangzó szavakat szokatlan megalázó, kemény, szemrehányó erővel ruházza föl, de valahogyan kicsinynek érezte magát, mintha meg kellene hajtania fejét és megcsókolni azt a kérges kezét. A kis gyerekek jókedvűen zajongtak a sarokban. Anyjuk csendre intette őket, azután még azt mondta:

— Meg a gyerekek, nagysága! Egyszer már majdnem engedtem a kísértésnek és már írtam is haza, hogy tovább nem bírom. Hanem a gyermekeimre gondoltam. Ha felnőnek és kérdezni fogják apjukat, mit mondjak nekik? Az igazat? és meggyűlöljék, vagy eltagadjam a valót és megrontsam a szívüket? És úgy is csak az lett volna a vége, hogy eltűnt volna a gyermeki szeretetük vagy egykor engem vádoltak volna, hogy elragadtam őket az atyjuktól. Oh, nagysága, csókolom kezét, tudom, hogy unalmas az én együgyű beszédem, de csak el akartam mondani, hogy én már csak így viselem az életet, a hogy a Gondviselés rám mérte. Hisz úgy is tudom, hogy az uram még rosszabb lenne, ha itthagynám és Isten tudja, mi válnék belőle, ha magára maradna.

Barsayné fölállt. Félt, hogy hangja remegése, szeme könnyezése elárulja a belsejében dúló harczot. Min-

den szó, a mit hallott, egy ütés volt büszke lelkén, megalázás, szégyen, bánat és az a gondolat, hogy összehozta egy asszonynyal, egy egyszerű, közönséges asszonynyal, a kinek több a fájdalma, mint a mennyit ő elképzelhet és a kinek megaláztatása nagyobb és igazibb, mint az övé, a mit csak a kényelmes, puha élet önzése halmozott föl a szívében. Az utolsó szavak meg úgy hatottak rá, mint halálos bünt tartalmazó lesujtó vád. Mi lenne az ő gyermekével? És mi lenne urával, ha senki sem csillapítaná szenvedélyes vérért? Az a hasonlóság, mely előbb homályos félelemmel töltötte el, most élesen, tisztán rajzolódott le küzködő lelke előtt, hanem most megvigasztalta és megerősítette. A kemény, gyűlölködő érzés ellágyult, szelíd megadás váltotta föl és megragadva a házmesterné kezét, barátságosan, résztvevően szorította meg.

— Igaza van, asszonyság. A mit kire-kire rámért a Gondviselés, viselje azt türelemmel. És Isten törvénye mindig előbbre való az emberi gyöngeségnél. Majd beszélek én is az urával, hogy jobban bánjon magával. Isten áldja meg, ha valami baja lesz, vagy szüksége lesz valamire, csak forduljon bizalommal hozzám. Pá, gyerekek!

A házmesterné kezét akart csókolni, de nem engedte. Ingadozva ment ki a szobából, megszágyenülve és megalázva jobban, mint mikor az ura

szemébe vágta a sértő szót. Megfeledkezett az esküjéről, és megfeledkezett a gyermekéről — csak önző, közönséges asszony volt, mint a többiek, a kik léhán vagy könnyű vérrrel futják keresztül az életet. Azt hitte, hogy erős és ereje gyengeségnek bizonyult; azt hitte, hogy női méltóságát kell megvédenie és majdnem eldobta magától azt, a mi egyedüli és tiszta méltósága a nőnek. Egy asszony tanította meg rá, egy asszony, a kinek nincs tollas kalap a fején és karton ruhába öltözködve húzza az élet igáját, de a kinek sápadt arcán minden ráncz és fátyolozott szemében minden köny azt a méltóságot hirdeti, mely nem más, mint tűrése a szenvedésnek, a hit és az anyai szeretet. Mindezt nála elsöpörte egyetlen durva szó — majdnem elsöpörte és most megkönnyebbülve és félelem nélkül tette meg az első lépést az elhagyni készült otthon felé, mivel hogy rájött, hogy az emberi önzés nem a női méltóság és úgy képzelte, hogy csak most ismeri, most szerezte meg az erőt, mely biztosítja a jövőjét. Előbb még gyöngeségnek tartotta, most érzi, hogy ez a gyöngeség az ereje.

... A kis leánya örvendve futott eléje.

— Mama, mama! — kiabálta — itt hagyta magamra. És papa nem volt itthon. Úgy féltem!

Barsayné karjaiba fogta és szenvedélyes erővel szorította magához.

— Papa már hazajött és papa is búsul, hogy nem voltál itthon.

A szomszéd szoba ajtaja megnyílt s a küszöbön ott állt Barsay, némán, szomorúan, sápadtan, összehúzó és megalázva. Egy lépést tett előre, aztán megállt. Hatalmas alakja meghajlott, sötét szeme szelíden, könnyörögve nézett az asszonyra, aztán tompa, élevesztett hangon mondta:

— Féltem, Márta, féltem, hogy sohasem tudsz nekem megbocsátani. Oh, de ha belátnál a szívembe, a melyben nincs semmi más a te arczodon kívül és ha éreznéd azt a rettegést, ha valaki ezt az arcot ki akarná onnan ragadni — Márta, mondtam, hogy néha nem tudok parancsolni magamnak, de ha te jó lennél és megbocsátanál, egykor talán megtanulnám ezt is. Mondd, édes, mondd, elfeleded azt, a mit hallottál?

Barsayné még egyszer megcsókolta leányát s letette a földre. Már nem tudott ellenállni az érzésnek s Barsayhoz lépve, zokogva hajtotta vállára fejét.

— Én nem tudtam parancsolni magamnak — én! Egy kis híja és szétrombolódik az életünk.

— Azt hittem, elhagysz — folytatta Barsay és simogatta a felesége haját — azt hittem, örökre elhagysz, engem is, a gyermekünket is. Rosszat akartam tenni, Márta, nem bírtam volna így az életet.

— Hallgass — suttogta az asszony — hallgass. A jó Isten vezette lépteimet; jó, hogy elmentem. Ha nem megyek el, talán soha többé vissza nem térek. Majd megmagyarázom.

Leültek a pamlagra és maguk közé vették a kis leányt. Nem szóltak egymáshoz többet, mosolygó szemmel és titokzatos boldogsággal hallgatták a gyermek fecsegését. Később Barsayné elpirulva és alázatos, szelíd hangon még azt mondta:

— Abban is igazad van, hogy Darvainé nem való közénk. Megrontja itt a tiszta levegőt a léha öcscsével együtt. Majd találok valami alkalmas módot, hogy megszüntessék látogatásukat.

— Milyen jó vagy, mennyire megszegyenítesz!

Megcsókolta a felesége kezét és Barsayné úgy érezte, hogy szavuk nyomán új, tisztább, boldogabb élet kezdődik, a mit nem zavar meg többé semmi, mivelhogy a büszkesége alázatossággá változott és a szelídség az ereje, a mit nem győzhet le semmiféle lázongó emberi indulat.

V.

KÖNNYELMŰ LÉPÉS.

Mikor Novák Lenke eljutott tizennyolczadik évéhez, édes apja kettős változást vett rajta észre.

Az egyik bájos, közönséges változása a tizennyolcz éves leányszívnek. Gyakran ült az ablaknál és míg szeme a függöny egy kis nyílásán keresztül ábrándosan futotta át a hosszú utcztát, olykor-olykor fölcsapott a vér kissé halavány arczába.

Az öreg Novák ezt hamarosan észrevette és azt is, hogy olykor-olykor a mérnök úr ruganyos léptekkel, ajka körül azzal a bizonyos boldog mosollyal sétált el házuk előtt.

A másik változás nem volt mosolygó. Száraz, fojtó köhögés és lázas piros folt e csinos arczon. Novák ezt is észrevette és keserű rezignációval várta a tragédia végét. Mindig csillogott előtte valamiféle halvány remény és az ismerősök jószívű beszéde olyan biztonságfélét is csepegtetett szívébe. Közönséges, együgyű mondás volt, a mit szerencsétlen emberek vigasztalására talált ki a részvét. Hogy

anyja után csak a fiú öröklí a betegségét. A leány nem. A leány erős, szálás, viruló lesz, mint az apja volt.

Akkor mondták, mikor fiát hantolták el a szomorú temető árnyékos bokrai közt és viruló kis leányának erős termete némileg elsimította sápadt arczáról a kora ránczokat. Most vége mindennek. Most újra érzi a hihetetlen kint és várhatja napról-napra a végzetet, a mit — úgy érzi — maga-magának szerzett a mult rózsásnak képzelt pillanaibaiban.

Lenke pedig boldogan tette meg napjában igen-igen sokszor a rövid utat az ablakig és a mérnök mosolygása mind bátrabb lett. Egyszer aztán megismerkedtek. Valamelyik bálon a mérnök a rendező karja alá csapta a magáét s kissé meghatottan kérte föl:

- Mutass be, kérlek, Lenkének.
- Lenkének, miféle Lenkének?
- Na — Novák Lenkének.
- Igen? A mint parancsolod.

Mosolygott s a bálí rendezők szokott konvencionális hanghordozásával tette meg a bemutatást:

- Legkedvesebb barátom — Parthos Gyula.

És mintha az ő barátsága lehető legjobb protekció lenne mindenki számára, meglegedetten lejtett tova a tarka, vidám népség közepett.

Ők pedig ketten kezét fogtak. Bizalmasan, mint a régi ismerősök szokták és az első négyes után a leány ragyogó bájos arcza, a mérnök csillogó szeme sok mindent elárult az öreg Nováknak.

Két fiatal szív fejlődő szerelmét és abban a pillanatban mintha új veszedelem is bontakoznék ki az illatos levegőből. Egy más veszedelem, a melynek elhárítására nem tudja, vajjon lesz-e elég ereje. Föltűnt előtte a boldogságtól ragyogó arcz, a miről kegyetlen kézzel kell elűznie a mosolyt és gondolkozott az eljáráson, a mi legkisebb sebet üt a titokban hervadó virág kelyhén.

Mert tisztábarr volt azzal, hogy elejét kell vennie az újabb katasztrófának. A történet, melyet ő kezdett meg, immár véget ért és nem szabad bekövetkeznie a folytatásnak, a sötét, szerencsétlen folytatásnak. A derült folytatás, melyet nyugodt óráiban éledező kedvvel képzelt el magának, úgyis a többi álmok szomorú sorsára jutott.

Ezzel hát tisztában volt és hazamenet is, míg leánya a mérnök oldalán dallamos, vidám nevetéssel szakította meg a hajnal csöndjét, a két fiatal szív minél enyhébb szétválasztásán törte fejét.

Nem talált semmi kerülő utat. Sűrű sötétség volt, a mi lelkét körülfogta és zsibbasztó érzés minden idegében. Körülötte tompa, kiállhatatlan félhomály és bágyadt lelkének minden szava az el-

mult évek néhány perczét hozta eszébe. A boldog perczeket, melyek hamarosan eltűntek a veszteségek kétségbeejtő sorozatában.

Hanem akkor más idő volt. Akkor ragyogott körülötte a mindenség, csillogó szemével édes, tiszta világot látott és fiatal szívének minden kis része remegett a kimondhatatlan nagy boldogságban. Könnyelmű kézzel ragadta magához és közben erőszakosan fordította el fejét attól a kis folttól, a mi irigyen rejtőzött el a rózsaszínű ködben.

Igen, erőszakosan. A szilaj vér föllobbanása elnyomta a komoly gondolatokat és édes arcz takarta el a távolban fenyegető felhőt. Édes arcz és két kék szem szelíd ragyogása. Egymásután s csodálatos világosan tárult föl előtte az elmúlt idők félig-meddig elfeledett története és mintha a leánya hangos, boldog kacagása is hozzája tartoznék. Csodálatos volt a harmónia. Mint az égő ház felé röpülő fecske, melynek gondtalan csicssergése mármár elvész az összeroskadó gerendázat recsegésében. És a madár is elvész.

A házuknál a mérnök búcsút vett. Úgy érezte, hogy melegen szorítja meg kezét és bátortalan hangja meggyőzte sejtelmének igazságáról:

— Engedje meg, Novák úr, hogy tiszteletemet tehessem.

Kedve lett volna erélyesnek lenni és egyszerre

útját vágni mindennek. Hanem a leánya félénken simult hozzá, mintegy önkénytelenül simogatta meg kezét és ő is önkénytelenül mondta:

— Legyen szerencsém, barátom. Bármikor szivesen látom.

Mikor befelé indultak, Lenke félig sírva, félig nevetve csókolta meg és ragyogó arczczal futott be szobájába.

Novák magára maradt. A történet, melynek egy-néhány alakja ma már csak az emlékezet sötétülő kódén keresztül látszik, még egyszer megvilágosodott. Homályos, sivár szobája mintha megelevenednék és nem volt ereje szétűzni a szállongó árnyakat. Leült fekete bőrkarosszékebe és tenyerébe hajtotta fejét. Ablakán keresztül behatolt már a hajnal derengő fénye és az ébredező város halk, sajátságos zsibongása.

... A boróki szüreten kedves társaság gyűlt össze a Németh-familia szőlőjében. Ott volt Novák is és míg rendes szokásaként az öregek közt vidáman szürcsölgette az óbort, szeme gyakran megakadt a gazda fehér, nevető arczú leányán. Szőke volt, kissé halavány, de igen csinos és üde hangja lágyan csengett az őszi ezüstös ködön keresztül. Novák úgy érezte, hogy szívében megrezdül valami és később a leány mellé kerülve, édes ostobaságokat suttogott fülébe.

Vacsora után táncz következett. Fejük fölött a hold világított, a domboldaról a szedők által rakott tűz hintett vörös fényt köréjük és a cigány-muzsika sajátságosan összehangzott a borházban iddogáló öregek csöndes diskurálásával. Novák erősen a leány arczára nézett és mikor látta, hogy lesüti szemét és érezte keze remegését, kissé magához szorítva a gyenge alakot, mondta:

— Én azt hiszem, hogy a szüret nekem boldogságot hoz. Mit gondol?

A leány ajka körül valami csintalan mosoly futott végig, azután félig nevetve, félig mosolyogva intett a fejével.

— Na igen, apám is mondta, hogy kitünő bor lesz. Sok a cukor a szőlőben.

Novák elnevette magát.

— Maga nagyon édes, de én nem a borra értettem. A bor csak jó lesz arra az alkalomra. Tudja, mikor egészen boldog leszek és mikor a maga fehér keze szorosan fog az enyémbé tapadni. Ebbe a széles, de munkás és becsületes kézbe.

Hanem Irma most csakugyan elpirult és Novák nedvesülő szeméből olvasta ki az elhallgatott szavakat. Derült volt a világ és köröskörül boldog, vidám ragyogás.

Hajnalig többnyire vele tánczolt. Hajnal felé —

hogy oszladozni kezdett a társaság — füttyörészve fogta karon az öreg doktort.

— Tartson velem, urambátyám. Itt van ügyis a fogatom s most nincs kedvem magányosan utazni.

Az öregúr szívesen ráállt. A kocsin egy darabig nem szóltak. Igen kedvére volt a csönd, valami vidám indulót dudorászva gyermekes boldogsággal nézte a tiszta égen a ragyogó holdat és a sokszor elgondolt családi élet szelíd képei soha nem érzett megnyugvással tölték el. Hirtelen odafordult a doktorhoz.

— Meg fogok házasodni, doktor úr. Hamarosan és komolyan.

A doktor úr félig szundikált; hanem azért megszorította kezét:

— Derék dolog lesz, öcsém, itt az ideje. És aztán ki a választott?

— Ki volna más? Németh Irma.

— Németh Irma?!

A doktor eleresztette kezét, nyájas, ránczos arcán valamiféle aggodalom látszott és gépiesen ismételte csodálkozó, kételkedő akcentussal:

— Németh Irma!

Novákot boszantotta ez a hang és majdnem gorombáskodni kezdett.

— Mi baja vele? Nem elég csinos, nem elég kedves, vagy — nem elég tisztességes?

Az öreg mogorván rázta fejét és lassan — mintha neheze érnék — ejtett ki minden szót:

— Nem elég egészséges.

Novák megkönnyebbülve kaczagott föl és nem is figyelt a doktor komolyhangú fejtegetéseire a tüdőbajról, mely magában hordja a halál csiráját és az átöröklésről, mely nemzedékek boldogságát dobja oda megmásíthatatlan halálos sorsnak. Nem figyelt, hanem szórakozottan méregette a mérhetlen síkság őszi képét és mikor elváltak, élesen vetette oda:

— A doktorok sokat beszélnek. Tisztelem őket, de a tudományukra nem adok semmit. Humbug.

Most az öregúr is föl pattant

— És ti ostobák vagytok. Valamennyien, egytől-egyig.

Igen, ostobák voltak, csak hogy abban az ostobaságban volt valami a boldogságból. Hanem a doktornak is igazat adott az idő. A boldogság csalóka fénye hamarosan eltűnt és nyomasztó félhomály borult a családi élet édesnek, vidámnak képzelte tűzhelyére. Az üde arcz tiszta ragyogása apránként eltűnedezett s az első köhögés, az első vércsepp megnyitotta az ő szívében is a fájdalmak hosszú, keserves láncolatát. Kegyetlennek tartotta a sorsot és úgy érezte, hogy nem lesz képes sokáig viselni a nehéz keresztet. Minden nap új szenvedést hozott, lassú hervadását a rövid életű rózsának s köz

ben erőszakos, vidám mosolylyal kellett élesztenie a reménységet, mely a saját lelkéből régen kihalt. Mintha a világ minden bűnhődése nehezednék roskadozó vállára — pedig csak egy könnyelmű lépés, hirtelen föllobbanása a fiatal vérnek.

Három évig tartott. Három évre rá az ősi portán asszonyok sirása közt imádkozott a pap fiatal felesége lelkeért. Fásultan állt az ezüstös érczkoporsó előtt és két kis gyermekének kezét szorítva, alig érezte a szívére toluló tompa fájdalmat. Egészséges, kövér gyermekek voltak, a kiknek arczáról nem tudta elűzni a gondtalan mosolyt a gyászoló tömeg. Ebből merített reményt és hogy az orvos némi szemrehányással utalt a régi jósszavak szomorú teljesülésére, szinte a mult idők könnyű hangján válaszolt.

— Azt hiszem, ezek itt még kiűzik szivemből a nagy fájdalmat és az ő mosolygásuk talán még megaranyozza a magányos napokat.

Gyermekeire mutatott. Az öreg dohogott valamit és szóltanul ment el. Azóta ő is ott nyugszik a többi közt és nincs itt többé, hogy kisegíthesse a kétségbe ejtő zúr-zavarból. Pedig minden szava teljesült. A kis fiút is elvitte a sorvasztó betegség és leányának köhögése újabb megpróbáltatás közeledtét jelzi.

Érezte, hogy most kötelességei vannak. Meg kell gátolnia a katasztrófát. Szigorú kötelesség, meg-

kínozza szívében az utolsó ideget és édes kis leányának mosolygó arczát eltorzítja a korai veszteség. De másként nem lehet. Valahogyan jóvá kell tenni a gondtalan órák fölületességét és őszülő hajjal elhárítani azt, a mit fiatal éveiben magának, mindnyájuknak szerzett.

Harmadnapra eljött a mérnök. Szalonruhában, kezén galambszínű keztyű, ajka körül zavarodott, egészben boldog mosolygás. Magas, komoly arczú fiatal ember volt s szeméből látszott, hogy nem szereti a frázisokat. Ügyesen társalgott, lopva rá-rápillantott Lenkére, a ki pirulva hajlott valami hímzés fölé. Bájos volt ez a félszegség és Novák lelkét kellemesen érinté a fiatal ember komolysága. Úgy gondolta, hogy könnyebben lehet vele okosan beszélni és az ajtón kikísérve erősen megszorította kezét.

— Délután meg fogom látogatni Parthos urat. Fontos dolgaim vannak.

A mérnök nagyon örült. Hivatalos dolgot gyaníthatott és szokása ellenére félrecsapva kalapját, vidáman ment a széles utcán keresztül.

Novák nem szólt semmit leányának. Simogatta piruló, fehér arczát és míg a gyöngye, rekedt köhögés összeszorította szívét, az agyára nehezedő homályból mind határozottabban bontakozott ki a terv. A terv, melynek megvalósulása talán mindnyájukra nehézzé teszi a rövid életet, de gátat vet

mindörökre a hosszú, kétségbeejtő jövő elé. A mérnöknek mindent elmond és a mérnök elmaradása lehet, hogy ki is űzi leánya szívéből a hirtelen támadt érzést. Azután elviszi valami félreeső helyre a fenyvesek közé, hogy azoknak illata hosszabbítsa valamelyest az ő számára is egyedül drága életet.

A mérnök udvariasan fogadta. Elegáns, csinos lakása volt és csak a rendetlenség árulta el a legényembert. Szivart hozott, aztán maga is helyet foglalt az öreg úrral szemben.

— Szokatlan dologban jövök, Parthos úr. Nem hivatalos, hanem a maguk boldogsága és öreg napjaim nyugalma.

Elhallgatott és látta a mérnök fölpiruló, mosolygó arczáról, hogy szavait jóra magyarázza.

— Nem ért engem. Tudom, hogy szereti leányomat és tudom azt is, hogy az ő szívébe is mélyen vésődött az ön képe. De kegyetlen, hideg dolgok vannak közöttük, melyekkel nem lehet alkudni.

Parthos fölugrott. Ledobta szivarját és izgatottan nézett Novákra.

— Nem értem, egyáltalában nem értem.

— Mindjárt. Higgyen el nekem mindent és bizony elég korán ősz fejem adja meg a hitelt szavaimnak.

És elkezdte a maga szomorú históriáját. Lassú, nyugodt volt a hangja, mint a mindenre elszánt emberé szokott lenni és csak itt-ott rezgett át rajta

a fájdalom, vagy a nehéz szívvel átérzett vád. A szenvedés, a mi újra átjárta tagjait, csodálatos erőt kölcsönzött szavának és a sejtett megszabadulás a sötét jövőtől valami gyöngédséget. A mérnök meghatottan hallgatta. Közel állt hozzá és Novák úgy vette észre, hogy valami nedvesség csillog szemében. Megfogta kezét s kissé emeltebb hangon fejezte be.

— Így volt. És most kötelességünk bevégezni a tragédiát. Elbuktam a nehéz küzdelemben, nem akarom, hogy többen is bukjanak miattam. A hibát én követtem el, a bűnhődést is hadd szenvedjem magam, de az ön fiatal szíve még nem bírja a lemondást. Úgy érzem, igen, úgy érzem, mintha isteni ihlet adná ajkaimra a szavakat.

A fiatal ember pár perczig hallgatott. Hallgatott és néhányszor végigsimította homlokát. Arczán látszott a belső küzdelem és hangjában érzett a férfias, erős határozat.

— Bocsásson meg, de kételkedem abban a feketeségben, a mivel elborítja előttem a fényes sugarat. Az orvosnak azt mondta: humbug és én is azt mondom: az átöröklés ostobaság. A fiának is más baja lehetett és Lenke, oh Lenkének sincs semmi baja. Egy-két köhögés semmi. Én is köhögök, más is, aztán ha igaza lenne, már rég... Nem tudom kimondani azt a kegyetlen szót róla. Elképzelni sem tudom.

Novák el tudta képzelni, de nem értette a mérnököt. Csodálatosnak, hihetetlennek találta ezt a beszédet és mintha a derengő világosság elé ismét sűrű, lehangoló köd ereszkednék. A mérnök folytatta, mind csengőbbé váló hangja egyenként törte össze a kiszámított terveket.

— És azt sem tudom elképzelni, hogyan tehetném azt, a mire a bátyám túlságosan aggódó lelke kér. Szeretem Lenkét és elhagyjam, mikor ő is szeret? Aztán mit mondanék, miért? Az emlékemet nem hagyom meggyalázni előtte.

Most már értette. Belátott a mérnök szívébe és ebben a pillanatban úgy érezte, hogy útvesztőbe jutott a lelke, melyből soha többé kiszabadulni nem fog. Alig hallotta a mérnököt és a mit hallott, az még nehezebbé, tompábbá tette gondolatait.

— Vagy őszinte legyek és megmondjam, hogy beteg, hogy hamarosan itt fogja hagyni ezt a szép világot? Mikor talán csak a sok csapás közt megtört szive festi sötétre a szemhatárt. Különben is, különben akkor is elvenném. Nagyon szeretem és nagyon jó férje leszek neki. Megáld az Isten, ha szenvedését könnyebbé teszem. De nem is szenved és más utat úgy sem látok magam előtt.

Novák sem látott. Érezte, hogy a mérnök komolyan beszél és beszédéből a kegyetlen igazság is befurakodott szívébe. Mit mondjon leányának? És

a mérnök köteles-e emlékét hazugsággal szennyezni? Rémllett előtte még valamiféle erőszakos lépés, de gondolni sem mert rá. Nagyon össze volt törve és mintha minden ereje elhagyta volna és mintha fejét erőszakosan vonná valami lefelé. A hiba, melyet soha többé jóvátenni nem lehet. Egyáltalában nem lehet és a lépcsőkön lefelé botorkálva, sápadt arcú emberek hosszú sora tünt föl révedező szemei előtt, arcukon két tüzes folttal és gyöngye mellükből száraz, fuldokló köhögés tör elő. A fényből félhomály lett és a félhomály immár sűrű, áthatatlan sötétséggé változott.

Szomorúan mosolygott, mikor a mérnök jókedvűen kiáltott utána:

— Az aggodás pedig árt mindenkinek. Vidámnak akarom látni a lakodalmunkon és — és már vasárnap a háztűznézőn is.

Az emberek úgy találták, hogy Novák a szokottnál is görnyedtebben megy hazafelé. Hanem ő nem igen látta az embereket. Szinte az örültséget érezte magában és mintha minden gondolat, minden érzés egymást hajszolná a lehetetlen zúr-zavarban. A sors kérlelhetetlen logikája és a mérnök fiatal lelkesedése, a mivel ép oly kevésbé számolt, mint a magáéval a mult tisztább, derültebb óráiban.

Lassan ment szobája felé. Most nem akart leányával találkozni. Félt halavány, édes arczától, boldog,

ragyogó szemétől, a mely nemsokára zavarossá lesz a gyógyíthatatlan fájdalomban. Félt, hogy kimondja a szót, a mi egyszerre széttépné a bonyolult tragédia szálait, de csak azért, hogy gyorsabb, vádolóbb legyen a katasztrófa. Érzéketlen akart lenni és bele-törődni abba, a min segíteni úgy sem lehet.

Szobájában félhomály volt. A leeresztett, nehéz függönyön szürkén hatolt át a napsugár és szinte bágyadt volt a levegő is. Bágyadt, mint a fehér arcú, szőke leány a pamlagon. Ott volt, szemében valami csüggedt, lemondó fájdalom látszott és kezébe szorítva battiszt-zsebkendőjét, idegesen összerezte, mikor édes apja vállára tette kezét.

— Mi bajod, édesem?

Lenke egy darabig némán nézett maga elé, aztán erőszakos zokogással karolta át atyját. Egész gyöngye teste remegett és halk, meg-megszaggatott hangja, mint a vadgalamb fájdalmas, szívhez szóló búgása:

— Nem lehetek a Gyuláé és senkié a világon nem lehetek. Vége van mindennek!

Novák nagy rosszat sejtett, de nem tudta elnyomni a hirtelen jött öröm fölcillanását sem. Talán közbejátszott a Gondviselés és talán csodálatos módon mégis megoldja a nehéz problémát. Simogatta puha, szőke haját, aztán levonta maga mellé a pamlagra.

— Miért beszélsz így? Senki sem akar boldogságot útjába állni. Senki.

Nehezen ejtett ki minden szót. A leánya mintha nem is értett volna semmit. Gépiesen bontotta szét zsebkendőjét és a zsebkendő közepén gömbölyű, piros vérfolt látszott. Egyetlen igénytelen vérfolt és a leány szeméből a szertefoszlott álmok, a megszakasztott és a megsemmisített élet. Egyetlen igénytelen vérfolt és hosszú, kínos napok előképe és az erőszakosan megoldott probléma. Igen. Sejtette, hogy meg van oldva. A tragédia is bevégeződik, a mint kívánta és nem következik el a nemzedékeket sújtó folytatás. De mintha a váratlanul gyorsan jött befejezés megfagyasztaná szívének minden idegét. Nem tudott érezni, gondolkozni sem tudott és hangja is remegett, mint a megnedvesedett húr.

— Nem baj az, édes, semmi, épenséggel semmi. Mással is megesik és mindenki kigyógyul belőle. Ha ugyan lehet szó betegségről.

Lenke hirtelen abbahagyta a zokogást. Egyenesen ült és csodálatos nyugodtan folyt ajkáról a szó.

— Magad sem hiszed, atyus. Emlékszem, Bélánál is így kezdődött és tudom, hogy anyám is ebben halt meg. Én is meg fogok halni. Épen most!

Újra lehajtottá fejét. A függöny egy kis nyílásán friss, vidám napsugár szökött be és körülragyogta szőke haját. Kék szeme alatt szivárványszínben tündöklött a legördülő könnycsepp és gyászos, kétségbe-

ejtő volt fiatal arcának halálos sápadtsága az üde ragyogásban.

— Mondd meg neki, hogy nem fogok férjhez menni és azt is őszintén, hogy találkozni sem akarok. Kínos lenne és tudom, hogy úgy is el fog feledni. Nagyon egészséges.

Novák szeretett volna valami vigasztalót mondani. Nem jött ajkára semmi. Szívében ellentétes különös érzések váltakoztak: az új veszteség, a közel jövő sivár magánya és valami el nem űzhető, békés, nyugodt hangulat. Nem tehetett róla. Úgy érezte, mintha most egy magasabb hatalomtól nagy áron váltaná meg a jövő sokkal nagyobb szenvedéseit. Volt valami kétségbeejtő az egymással küzdő gondolatokban, de halavány sejtelve volt arról is, hogy a hosszú magányos napok meghozzák számára a nyugalmat. Szürke, egyhangú nyugalmat, a mit sohsem fog megzavarni édes kis leányának vidám trillázása.

Eszébe jutott a mérnök és az, a mit a mérnök mondott. Nem akarta, hogy valaha szemrehányás érhesse és kissé vontatottan ismételte szavait.

— Parthos nagyon szeret téged, kicsikém és nagyon becsületes. Tudom, hogy boldoggá akar tenni és a te képzelődésed nem fogja megakadályozni.

Lenke fájdalmasan rázta fejét.

— Tudom, hogy elvenne, de nem akarom megcsalni. És nem akarom, hogy megunja a szen-

vedést és az én roskadozó testem sohase homályosítsa el fiatal éveit.

Aztán, mintha nagyon nehéz lenne a lemondás, újra átkarolta apját.

— Hanem, úgy-e, elmegyünk innen? Messze, valami csöndes helyre, édes jó apuskám?

Most Nováknak is kicsordult szeméből a könny, erősen magához szorította a pihegő, kedves, törékeny alakot és gyöngéden csókolta meg fehér homlokát.

— Igen, elmegyünk, messze; a fenyvesek illata visszahozza egészségedet és mindkettőnk, mindhárunk boldogságát.

Maga sem hitte, de úgy érezte, hogy bele kell kapaszkodnia valami vékony szalmaszálba. Mert nagy a teher, a mi vállára nehezedik és nagyon kell vigyáznia, hogy időelőtt össze ne roskadjon alatta. És miközben szívét összeszorította a néma fájdalom, a kegyetlen sötétségen mintha valami halavány sugara derengene keresztül az engesztelődésnek és mintha az áldozat, a szenvedés immár végét vetné a könnyelmű lépés további következményeinek.

Igen, végét veti, hanem a késői sugár csak a félhomályt hozza vissza és a jövő napok sivár magányát soha többé megaranyozni nem fogja.

TARTALOM.

	Oldal
I. Párbaj után	5
II. Vértörölés	46
III. Riza kisasszony	84
IV. Válás előtt	112
V. Könnyelmű lépés	145

A Szent-István-Társulat kiadványai.

Fabiola, vagy a katakombák egyháza. Irta <i>Wiseman Miklós</i> . Angol eredeti után fordította <i>Haudek Ágoston</i> . Steinle Ede lovag által rajzolt képekkel. 4-rét kiadás. Füzve kor. 4.80, kötve ...	Kor. 7.—
Ugyanaz, egyszerűbb kiadásban, nyolczadrét alak. Füzve kor. 2.40, kötve ...	3.60
A megszabadított Jeruzsálem. Irta <i>Torquato T.</i> Olaszból fordította <i>Jánosi Gusztáv</i> . Két kötet. Díszes vászonkötésben vörösmetszéssel kor. 6.80, aranymetszéssel ...	7.60
Mindszenti Gedeon legújabb költeményei. Füzve kor. —.60, kötve ...	1.—
A Csendes-Oczeánon. Utazási élmények. Irta <i>May Károly</i> . Német eredeti után ford. <i>Szekrényi Lajos</i> . Kötve ...	6.—
A keresztény nő. Képekkel. Irta <i>Ruschek Antal</i> . Díszes vászonkötésben ...	3.—
Művészettörténeti korrajzok. Bevezetésül a képzőművészetek egyetemes történetébe. Irta <i>Divald Kornél</i> . I. kötet. 86 képpel. Ára füzve kor. 2.—, kötve kor. 2.40. — II. kötet. 75 képpel. Füzve kor. 2.40, kötve ...	2.80
Áhitat szárnyain. Himnuszok és vallásos költemények. Akantisz V. rajzaival. Irta <i>Bán Aladár</i> . Színes borítékba füzve ...	3.—
Az Úr Jézus szülőföldjén. Paur Géza 38 rajzával. Irta <i>Huber Lipót</i> . Színes borítékba füzve ...	3.—
Márta naplója. A nő ifjúságnak ajánlja a Szent-István-Társulat. Kötve ...	2.40
Magyar drámai mesék a magyar ifjúság számára. Irta <i>Pintér Kálmán</i> . Angol félvászonköt.	2.—
Szent Imre herceg élete. Élet- és jellemrajz. Irta <i>dr. Karácson Imre</i> . Kötve ...	1.20

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig tíz kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I., II., III. és IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta Vincze Alajos.

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. *Irta Bodnár Gáspár.*

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. *Irta Kincs István.*

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

A IX. és X. kötet tartalma :

A magyar föld. *Irta dr. Sziklay János.*

Mindeme könyvek megrendelhetők a

Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatalában

(Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28b. sz.)

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bér-
mentve szolgálunk.

